

Міністерство освіти і науки України
ЧЕРНІГІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Навчально-науковий інститут будівництва

ПЕДАГОГІКА ВИЩОЇ ШКОЛИ

КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ

для студентів освітнього ступеню «магістр»
спеціальності 193 «Геодезія та землеустрій»
денної форми навчання

Затверджено
на засіданні кафедри геодезії,
картографії та землеустрою
Протокол №3
від 12 вересня 2018р.

Чернігів – 2018

Педагогіка вищої школи. Конспект лекцій з дисципліни для студентів освітнього ступеню «магістр» спеціальності 193 «Геодезія та землеустрій» денної форми навчання / Укл.: С.В. Коваленко. – Чернігів: ЧНТУ, 2018 - с. 94

Укладач: Коваленко Світлана Василівна, кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри геодезії, картографії та землеустрою

Відповідальний за випуск: Корнієнко Ігор Валентинович,
завідувач кафедри геодезії, картографії та
землеустрою, кандидат технічних наук, доцент

Рецензент: Сахно Євгеній Юрійович , доктор технічних наук, професор

© ЧНТУ, 2018

ЗМІСТ

Вступ.....	4
Тема 1. Педагогіка вищої школи як наука.....	6
Тема 2. Система вищої освіти в Україні. Структура вищої освіти в Україні.....	11
Тема 3. Основи формування педагогічної системи ВНЗ України: стандарти, характеристики, категорії, прогнозування, моделі.....	16
Тема 4. Теоретичні основи процесу навчання у вищій школі. Сутність і структура процесу навчання у вищій школі.....	24
Тема 5. Зміст освіти у вищій школі та способи його реалізації.....	32
Тема 6. Форми організації навчання у вищій школі.....	38
Тема 7. Сучасні технології навчання у вищій школі.....	54
Тема 8. Контроль і оцінювання знань, умінь та навичок студентів.....	61
Тема 9. Виховна робота зі студентською молоддю.....	72
Тема 10. Управління навчально-виховним процесом вищого навчального закладу.....	84
Список літератури.....	94

ВСТУП

Вивчення дисципліни „Педагогіка вищої школи” передбачає підготовку національної еліти, яка здатна оволодіти освітньо-світоглядною парадигмою гуманітаризації, гуманізації і демократизації вищої освіти, забезпечує різнобічний розвиток особистості викладача і студента ВНЗ. Під час вивчення цієї дисципліни студенти отримують знання теоретичних основ педагогіки, знайомляться із структурою і параметрами функціонування системи безперервної освіти. Крім того, у них будуть сформовані елементи педагогічної культури організації і проведення процесу навчання.

Процес підготовки нової генерації науковців, здатних позитивно впливати на суспільний розвиток, потребує зростання якості знань, збереження національної культури, докорінного оновлення професійно-педагогічної підготовки викладачів вищих навчальних закладів, виникнення нових функцій педагогіки вищої школи.

Вища педагогічна школа і педагогіка пройшли тривалий історичний шлях. На цьому шляху педагогіка вищої школи із суми ідей та концепцій поступово перетворилася на науку, здатну забезпечити науковий підхід до сучасного навчального процесу, визначити його закономірності, а також визначити найбільш оптимальні форми, методи, засоби навчання і виховання студентів. Розвиток сучасної педагогічної школи в Україні – багатогранний процес, котрий змінює її обличчя, наближаючись до рівня соціальних, політичних, педагогічних вимог епохи технічної та технологічної революцій. Серед важливих позитивних тенденцій розвитку педагогічної школи – курс на демократизацію та диференціацію освіти, гуманістичну спрямованість виховання, використання форм і методів навчання, що підвищують активність, самостійність студентів, включення їх в дослідно-експериментальну діяльність, педагогізація найновіших технічних засобів.

Прогрес у вихованні і навчанні студентства відбувається за діалектичного відмирання застарілого і народження нового, що вимагає наповнення вищої школи новим змістом. Вивчення педагогіки вищої школи важлива умова формування загальної та педагогічної культури викладача вищого навчального закладу будь-якого профілю, оскільки вона озброює знаннями про процеси розвитку теорії та практики виховання і навчання студентів, сприяє становленню світогляду, педагогічного професіоналізму. Ґрунтовні знання з теорії педагогіки вищої школи значно розширюють кругозір викладача, дозволяють цілісно бачити будь-яку навчально-виховну проблему, знаходити її оптимальне рішення. Перехід педагогічної школи до ступеневої системи освіти передбачає оновлення змісту базової педагогічної освіти спеціалістів усіх кваліфікаційних рівнів і, перш за все, магістрів як фахівців вищого кваліфікаційного рівня, котрі в майбутньому поновлять склад науковців у різних галузях науки та викладацький корпус вищих навчальних закладів,

спеціалізованих середніх навчальних закладів із поглибленим вивченням окремих предметів, гімназій, ліцеїв, коледжів.

Курс «Педагогіка вищої школи» у зазначеній системі має ознайомити магістрів із цілями та напрямками реформування вищої освіти, структурою її системи, методологічними, психолого-педагогічними та методичними основами організації навчально-виховного процесу, науково-дослідної роботи у вищому навчальному закладі. Важливим його завданням є озброєння майбутніх викладачів та науковців чіткою методологією педагогіки, глибокими знаннями основних педагогічних категорій і понять. У процесі вивчення цього курсу студенти магістратури мають прийти до розуміння високої значущості педагогічної праці у суспільному прогресі людства.

Структура конспекту лекцій відповідає програмі з дисципліни «Педагогіка вищої школи», що вивчається на курсі магістерської підготовки в першому семестрі навчання.

Тема 1. Предмет, задачі, основні категорії педагогіки вищої школи. Вища школа як педагогічна система.

План

1. Педагогіка вищої школи як галузь педагогіки. Завдання педагогіки вищої школи на сучасному етапі. Основні тенденції у сфері освіти.
2. Зв'язок педагогіки вищої школи з іншими науками.
3. Методи наукового педагогічного дослідження.
4. Функції вищої школи.

1. Педагогіка вищої школи як галузь педагогіки. Завдання педагогіки вищої школи на сучасному етапі. Основні тенденції у сфері освіти.

Сучасна педагогіка – це комплекс теоретичних і прикладних наук про навчання, виховання і освіти як спеціально організовані і цілеспрямовані процеси, а також про шляхи удосконалення цих процесів.

Педагогіка вищої школи є однією з галузей педагогіки, науки про виховання, навчання і освіти молоді і дорослих. Отже, педагогіка вищої школи – наука про закономірності навчання і виховання студентів, а також їх наукову і професійну підготовку як фахівців відповідно до вимог держави. Об'єктом дослідження педагогіки вищої школи є педагогічна система вищої освіти.

Предметом педагогіки вищої школи є процес формування духовно багатого, свідомого, гідного громадянина, спеціаліста вищої кваліфікації різних галузей народного господарства, науки, техніки, культури, освіти тощо. Підготовка фахівця з вищою освітою передбачає виховання, професійну освіту і навчання. Отже, *основними категоріями* педагогіки вищої школи є виховання, професійна освіта і навчання.

Під вихованням студентської молоді розуміють формування протягом навчання у вищому навчальному закладі морально-психологічної готовності самовіддано працювати за обраним фахом.

Професійна освіта студентів передбачає володіння загальними і професійними знаннями, виробничими вміннями і навичками згідно з профілем.

Навчання студентів охоплює весь процес фахової підготовки спеціаліста з вищою освітою, знання якого завжди можуть бути застосовані на практиці.

Завдання педагогіки вищої школи на сучасному етапі: вироблення методологічних, теоретичних, методичних засад професійної освіти в сучасній педагогіці; формування концепцій змісту освіти і процесу навчання для різних типів Вищих навчальних закладів (з урахуванням тенденцій розвитку відповідних галузей науки, техніки, культури); визначення закономірностей становлення особистості в умовах вищого навчального закладу; організація самостійної роботи студентів вищого навчального закладу в умовах нової парадигми вищої освіти; організація наукової діяльності майбутніх фахівців; формування пізнавальних інтересів студентів у процесі професійної підготовки;

формування педагогічної майстерності викладача вищого навчального закладу тощо.

Інновації в системі вищої освіти пов'язані з внесенням змін у традиційну масову практику. Розглянемо провідні тенденції оновлення світового освітнього простору. Перша тенденція – орієнтація більшості країн на перехід від елітної освіти до високоякісної освіти для всіх. Друга тенденція – поглиблення міждержавного співробітництва у галузі освіти, яке залежить від потенціалу національної системи освіти і від рівня умов партнерства держави й окремих учасників. Третя тенденція – збільшення гуманітарної складової у світовій освіті в цілому за рахунок введення людиною орієнтованих наукових і навчальних дисциплін: політології, психології, соціології, культурології, екології, ергономіки, економіки. Четверта тенденція – значне поширення нововведень за умов збереження національних традицій, що склалися, та національної ідентичності країн і регіонів.

2. Зв'язок педагогіки вищої школи з іншими науками.

Педагогіка вищої школи – суспільна гуманітарна наука. Вона пов'язана з іншими науками: педагогічною психологією, логікою, філософією, соціологією, частинними методиками тощо.

Педагогіка вищої школи не може вирішити своїх завдань без такої науки, як психологія, що вивчає такі важливі питання:

- психологію студентства на різних етапах навчання;
- закономірності розвитку особистості молодшої людини в умовах навчання у вищому навчальному закладі;
- діяльність розумового апарату студентів у процесі засвоєння знань та умінь;
- психолого-педагогічні принципи керування навчальним процесом у вищому навчальному закладі та багато інших.

Ці аспекти враховують під час складання навчальних тестів, програм, написання підручників і навчальних посібників. Психологія допомагає педагогам вищих навчальних закладів подолати захисні системи людської психіки та відкрити секрети найбільш раціонального навчання.

Навчальний предмет – це логічно оброблений науковий матеріал. Він передбачає бездоганну логічну послідовність викладання та засвоєння знань, ясність визначень. Логіка дає змогу розкрити склад і структуру навчального процесу, встановити внутрішні зв'язки складових елементів його, забезпечити логічний виклад матеріалу, розвиток логічного мислення у студентів – здатності їх визначати та класифікувати, узагальнювати й абстрагувати, доводити і спростовувати.

Будучи наукою суспільною та соціальною, педагогіка вищої школи не може обійтись без такої науки, як соціологія. Соціологічні дослідження, а також дані статистики, допомагають ученим і педагогам виявити тенденції та закономірності тих чи інших явищ, пов'язаних з навчанням і вихованням студентів.

Педагогіка вищої школи становить основу для викладання всіх дисциплін. Частинна методика є додатком до загальних принципів педагогіки, до викладання певного предмета. Частинна методика – це наука про керування процесом навчання певної дисципліни. Частинних методик стільки, скільки загальноосвітніх та спеціальних дисциплін викладається у вищому навчальному закладі.

3. Методи науково-педагогічних досліджень.

Метод науково-педагогічного дослідження – шлях вивчення і опанування психолого-педагогічних процесів формування особистості з метою встановлення об'єктивних закономірностей виховання і навчання. До методів науково-педагогічного дослідження належать: (основні) педагогічного спостереження, педагогічного експерименту; (допоміжні) бесіди, анкетування, психолого-педагогічного тестування; соціометрія; аналізу результатів діяльності; узагальнення незалежних характеристик; методи математичної статистики (рис. 1.1).

Метод педагогічного спостереження – це спосіб безпосереднього сприйняття педагогічних явищ, процесів у їхній дійсності та в динаміці у природних умовах. Розрізняють такі види спостереження: тривале й коротке, систематичне й епізодичне, безпосереднє й опосередковане, відкрите й закрите, цілеспрямоване й вибіркове. Методика спостереження передбачає: вибір об'єкта спостереження, визначення мети та завдань, створення відповідної програми, визначення способу й форми фіксації результатів, опрацювання даних, формулювання висновків.

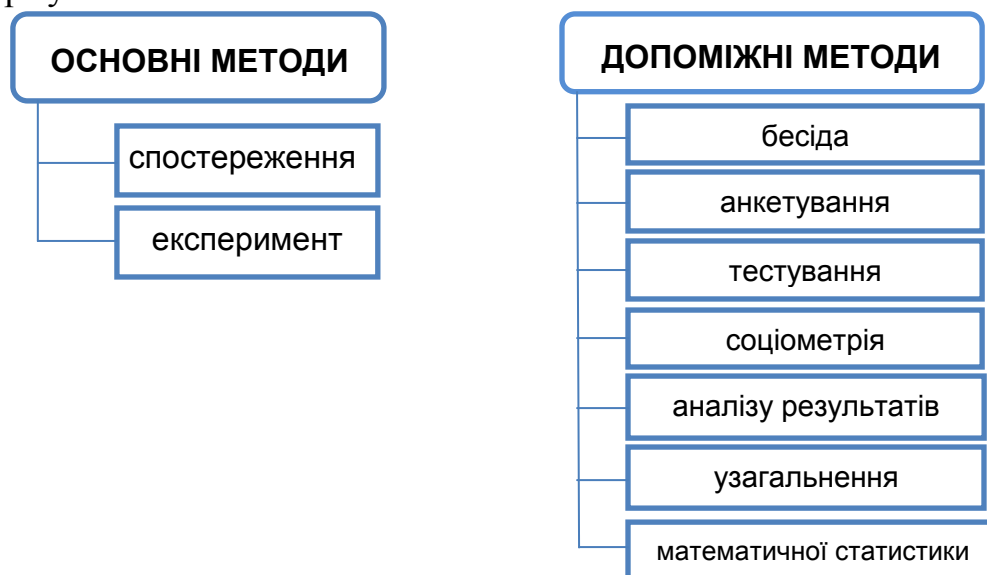

Рисунок 1.1. – Методи науково-педагогічних досліджень

Метод педагогічного експерименту (від лат. experimentum - проба, дослід) – спосіб наукового дослідження, який передбачає спеціальну організацію педагогічного процесу в заздалегідь визначених умовах з метою перевірки достовірності педагогічної гіпотези, яку висунув дослідник. Природний експеримент проходить у звичайних умовах із поділом учнів на

експериментальні й контрольні групи. У перших, наприклад, проводиться експериментальне навчання, у других – без змін, оскільки ці групи використовують для порівняння результатів експерименту. Лабораторний експеримент проводиться в спеціально обладнаних технічними засобами і апаратурою лабораторіях. Констатувальний експеримент проводиться на початку дослідження і передбачає виявлення реального стану справ на певній ділянці педагогічної діяльності. Контрольний експеримент полягає в застосуванні сформованої і апробованої у процесі творчо-перетворювального або формуючого експерименту методики в роботі розширеного кола педагогів і шкіл. Мета його – фіксація показників досліджуваного об'єкта після закінчення процедури формуючих впливів.

Бесіда – самостійний чи додатковий метод дослідження, який застосовують з метою одержати необхідну інформацію чи роз'яснення того, що не було достатньо зрозумілим під час спостереження. Бесіда – усно-контактна форма спілкування, її проводять відповідно до заздалегідь накресленого плану з переліком питань, які потрібно з'ясувати. Бесіда відбувається у вільній формі без запису відповідей співрозмовника.

Анкетування – метод, в основі якого – одержання письмових відповідей на поставлені запитання. Від змісту анкети, форми запитань, що їх задають, кількості заповнених анкет, умілого добору респондентів значною мірою залежить імовірність результатів дослідження. Анкети варто складати таким чином, щоб їхні численні відомості можна було опрацювати методами математичної статистики із застосуванням комп'ютера. Це метод масового збирання інформації за допомогою анкети.

Тестування – метод діагностики із застосуванням стандартизованих запитань та завдань, що мають певну шкалу значень. Розрізняють: тести інтелекту (призначені для виявлення розумового потенціалу людини); тести креативності (для вивчення та оцінювання творчих здібностей особистості); тести досягнень (визначають ступінь конкретних знань, навичок, умінь особистості); тести особистісні (визначають уподобання, цінності, ставлення, емоційні властивості особистості); проєктивні тести (передбачають стимули, реагуючи на які, людина виявляє найхарактерніші свої якості).

Метод соціометрії запозичений з однойменної галузі соціології, яка вивчає міжособистісні взаємини в малих групах кількісними методами. Соціометрія – теорія вивчення міжособових відносин, автором якої є австрійсько-американський психолог та соціолог Якоб Морено. Рідше соціометрією називають методику вивчення внутрішніх групових зв'язків та ієрархії в маленьких групах осіб. Під соціометрією розуміють методи дослідження структури міжособистісних відносин в малій соціальній групі шляхом вивчення виборів, зроблених членами групи по тих чи інших соціометричних критеріях.

Аналіз результатів різних видів діяльності (успішності, виконання громадських доручень, участі в конкурсах та ін.) допомагає скласти уявлення про особистість студента за реальними справами. На підставі вивчення, наприклад, виробів студента в майстерні можна зробити висновок про його

акуратність, старанність у роботі. Виготовлені в технічних гуртках моделі свідчать про інтереси і нахили. Відповіді на заняттях характеризують пам'ять, мислення, уяву, погляди, переконання.

Метод узагальнення незалежних характеристик полягає в узагальненні відомостей про студентів, отриманих із різних джерел: від викладачів, батьків, ровесників та ін. При зіставленні незалежних характеристик деякі риси можуть не збігатися через необ'єктивність того, хто характеризує, поспішність, помилковість висновків. У такому разі з'ясовують причини розбіжностей, аналізують чинники, що зумовили їх. Розбіжності можливі й тоді, коли характеристики складали кілька разів через певні проміжки часу, протягом яких поведінка індивіда змінювалася.

Математичні й статистичні методи в педагогіці застосовують для опрацювання отриманих відомостей методами опитування та експерименту, а також для встановлення кількісних залежностей між досліджуваними явищами. Вони допомагають оцінити результати експерименту, підвищують надійність висновків, дають підстави для теоретичних узагальнень. Найпоширенішими з математичних методів, які застосовують у педагогіці, є реєстрація, ранжирування, шкалювання.

4. Функції вищої школи.

Вища школа виконує такі функції: виховну, освітню, загальнокультурну, науково-дослідну, інтернаціональну. Вища школа бере активну участь у розв'язанні всіх задач державотворення; у створенні матеріального добробуту, вдосконаленні суспільних відносин, вихованні громадянина-патріота України; у підвищенні культурного рівня населення України, формуванні інтелектуального потенціалу країни, забезпеченні підвищення кваліфікації викладачів, підготовці наукових кадрів для участі в НТР, сприянні демократизації суспільства та укріпленні миру; у розвитку міжнародного співробітництва.

Тема 2. Система вищої освіти в Україні.

Структура вищої освіти в Україні.

План

1. Система вищої освіти України.
2. Структура вищої освіти України.
3. Перспективи розвитку вищої освіти України.

1. Система вищої освіти України.

В Україні мета, задачі, структура, типи вищих навчальних закладів визначені Законом України «Про освіту» (1996), Законом «Про вищу освіту» (2014).

Вища освіта здійснюється на базі повної загальної середньої освіти. До вищих закладів освіти, що здійснюють підготовку молодших спеціалістів, можуть прийматися особи, які мають базову загальну середню освіту. Підготовка фахівців у вищих закладах освіти може проводитись з відривом (очна), без відриву від виробництва (вечірня, заочна), шляхом поєднання цих форм, а з окремих спеціальностей – екстерном.

Система вищої освіти в Україні визначена «Законом про Освіту» (ст.43), Законом «Про вищу освіту» і Положенням про державний вищий заклад освіти. В Україні діють такі вищі заклади освіти:

1) університет (класичний університет) - багатoproфільний вищий заклад освіти, який здійснює підготовку фахівців з вищою освітою з широкого спектру природничих, гуманітарних, технічних та інших напрямів науки, техніки і культури за освітньо-професійними програмами всіх рівнів; проводить фундаментальні та прикладні наукові дослідження; є провідним науково-методичним центром; сприяє поширенню наукових знань і здійснює культурно-просвітницьку діяльність серед населення; має розвинуту інфраструктуру наукових і науково-виробничих підприємств і установ, високий рівень кадрового і матеріально-технічного забезпечення такої діяльності.

Можуть створюватися педагогічні, технічні, технологічні, економічні, сільськогосподарські та інші університети, які здійснюють багатoproфільну підготовку фахівців з вищою освітою у відповідній галузі.

2) академія – вищий заклад освіти, який здійснює підготовку фахівців з вищою освітою за освітньо-професійними програмами всіх рівнів в окремо визначеній галузі знань або виробництва;

3) інститут – вищий заклад освіти або структурний підрозділ університету, академії, який здійснює підготовку фахівців з вищою освітою за освітньо-професійними програмами всіх рівнів в певній галузі;

4) консерваторія (музична академія);

5) коледж – вищий заклад освіти або структурний підрозділ університету, академії, інституту, який здійснює підготовку фахівців з вищою освітою за освітньо-професійними програмами бакалавра або молодшого спеціаліста;

6) технікум (училище) – вищий заклад освіти або структурний підрозділ університету, академії, інституту, який здійснює підготовку фахівців з вищою

освітою за освітньо-професійними програмами молодшого спеціаліста, має необхідний кадровий потенціал, матеріально-технічну базу.

Порядок створення, реорганізації, ліквідації, ліцензування, атестації та акредитації вищого закладу освіти встановлює Кабінет міністрів України.

У системі освіти діють вищі заклади освіти таких рівнів акредитації:

- вищі заклади освіти першого рівня акредитації: технікум, училище
- вищі заклади освіти другого рівня акредитації: коледжі;
- вищі заклади освіти третього і четвертого рівнів акредитації (університети, академії, інститути, консерваторії, які готують фахівців: на основі повної загальної середньої освіти – з присвоєнням кваліфікації бакалавра, спеціаліста, магістра; на основі вищої освіти – з присудженням наукових ступенів кандидата та доктора наук у встановленому порядку.

2. Структура вищої освіти України.

Освіта в Україні має структуру європейського типу і включає дошкільну освіту, загальну середню освіту, позашкільну освіту, професійно-технічну освіту, вищу освіту, післядипломну освіту, аспірантуру, докторантуру, самоосвіту. Структура вищої освіти України представлена відповідно до Закону України від 01.07.2014 № 1556-VII «Про вищу освіту».

Підготовка фахівців з вищою освітою здійснюється за відповідними освітньо-професійними, освітньо-науковими, науковими програмами на таких рівнях вищої освіти (рис 2.1):

- початковий рівень (короткий цикл) вищої освіти;
- перший (бакалаврський) рівень;
- другий (магістерський) рівень;
- третій (освітньо-науковий) рівень;
- науковий рівень.

Здобуття вищої освіти на кожному рівні вищої освіти передбачає успішне виконання особою відповідної освітньої (освітньо-професійної чи освітньо-наукової) або наукової програми, що є підставою для присудження відповідного ступеня вищої освіти:

- молодший бакалавр (молодший спеціаліст);
- бакалавр;
- магістр;
- доктор філософії;
- доктор наук.

Рисунок 2.1. – Структура ступеневості вищої освіти в Україні

Молодший бакалавр – це освітньо-професійний ступінь, що здобувається на початковому рівні (короткому циклі) вищої освіти і присуджується вищим навчальним закладом у результаті успішного виконання здобувачем вищої освіти освітньо-професійної програми, обсяг якої становить 90-120 кредитів ЄКТС.

Особа має право здобувати ступінь молодшого бакалавра за умови наявності в неї повної загальної середньої освіти.

Бакалавр – це освітній ступінь, що здобувається на першому рівні вищої освіти та присуджується вищим навчальним закладом у результаті успішного виконання здобувачем вищої освіти освітньо-професійної програми, обсяг якої становить 180-240 кредитів ЄКТС. Обсяг освітньо-професійної програми для здобуття ступеня бакалавра на основі ступеня молодшого бакалавра визначається вищим навчальним закладом.

Особа має право здобувати ступінь бакалавра за умови наявності в неї повної загальної середньої освіти.

Магістр – це освітній ступінь, що здобувається на другому рівні вищої освіти та присуджується вищим навчальним закладом (науковою установою) у результаті успішного виконання здобувачем вищої освіти відповідної освітньої програми. Ступінь магістра здобувається за освітньо-професійною або за освітньо-науковою програмою. Обсяг освітньо-професійної програми підготовки магістра становить 90-120 кредитів ЄКТС, обсяг освітньо-наукової програми – 120 кредитів ЄКТС. Освітньо-наукова програма магістра обов'язково включає дослідницьку (наукову) компоненту обсягом не менше 30 відсотків.

Особа має право здобувати ступінь магістра за умови наявності в неї ступеня бакалавра.

Доктор філософії – це освітній і водночас перший науковий ступінь, що здобувається на третьому рівні вищої освіти на основі ступеня магістра. Ступінь доктора філософії присуджується спеціалізованою вченою радою вищого навчального закладу або наукової установи в результаті успішного виконання здобувачем вищої освіти відповідної освітньо-наукової програми та публічного захисту дисертації у спеціалізованій вченій раді.

Особа має право здобувати ступінь доктора філософії під час навчання в аспірантурі (ад'юнктурі). Особи, які професійно здійснюють наукову, науково-технічну або науково-педагогічну діяльність за основним місцем роботи, мають право здобувати ступінь доктора філософії поза аспірантурою, зокрема під час перебування у творчій відпустці, за умови успішного виконання відповідної освітньо-наукової програми та публічного захисту дисертації у спеціалізованій вченій раді.

Нормативний строк підготовки доктора філософії в аспірантурі (ад'юнктурі) становить чотири роки. Обсяг освітньої складової освітньо-наукової програми підготовки доктора філософії становить 30-60 кредитів ЄКТС.

Доктор наук – це другий науковий ступінь, що здобувається особою на науковому рівні вищої освіти на основі ступеня доктора філософії і передбачає набуття найвищих компетентностей у галузі розроблення і впровадження методології дослідницької роботи, проведення оригінальних досліджень, отримання наукових результатів, які забезпечують розв'язання важливої теоретичної або прикладної проблеми, мають загальнонаціональне або світове значення та опубліковані в наукових виданнях.

Ступінь доктора наук присуджується спеціалізованою вченою радою вищого навчального закладу чи наукової установи за результатами публічного захисту наукових досягнень у вигляді дисертації або опублікованої монографії, або за сукупністю статей, опублікованих у вітчизняних і міжнародних рецензованих фахових виданнях, перелік яких затверджується центральним органом виконавчої влади у сфері освіти і науки.

3. Перспективи розвитку вищої освіти України.

Згідно вимог Європейського простору вищої освіти (ЄПВО) теперішнього часу пропонується нова модель модернізації структури освіти в Україні.

При упровадженні пропонованої моделі необхідно досягти конкурентоспроможності бакалавра на ринку праці, як це має місце за кордоном. З цією метою необхідно сформувати громадську думку у кадрових агентств щодо достатньої компетентності бакалаврів, які мають достатній обсяг знань та умінь для виконання професійних обов'язків. Водночас слід урахувати що існують галузі техніки, економіки та суспільної діяльності, в яких бакалавр не зможе знайти свого місця (наприклад, ядерна енергетика, філософія та ін.).

До магістерських студій можуть залучатися студенти, які отримали високий рівень підготовки у першому циклі і здатні навчатися за магістерськими програмами. Магістерські програми у майбутньому пропонується модифікувати. Так, сьогодні в українській вищій школі пропонуються програма «Магістр наук» і програма, яка орієнтована на практичну діяльність. Нині обговорюється питання еволюції двох варіантів магістерських програм: магістра академічного і магістра професійного (наприклад, магістр наук та магістр інженерії для технічних спеціальностей). За деякими напрямками, максимально зберігаючи прогресивний національний досвід, необхідно визначитися із підготовкою фахівців за програмою інтегрованих магістрів (Integrated Magister's Degree). Підготовка інтегрованого магістра має здійснюватися за окремими спеціальностями: педагогічна освіта, медицина, фармація, філософія, мистецтво, транспорт, національна безпека тощо.

В руслі вимог Болонського процесу дискутується проблема реформування двох традиційних наукових ступенів (кандидат-доктор наук) в одну (доктора PhD), яку слід розглядати під кутом сприйняття освітянським та науковим середовищем, ринком праці, соціального забезпечення та існуючих стереотипів.

Тема 3. Основи формування педагогічної системи ВНЗ України: стандарти, характеристики, категорії, прогнозування, моделі.

План

1. Стандарти вищої освіти.
2. Основні характеристики категорії «освіта».
3. Прогнозування як педагогічна категорія.
4. Професійна модель фахівця.

1. Стандарти вищої освіти.

Навчальний процес тісно пов'язаний зі стандартизацією освіти. Стандарт вищої освіти – сукупність норм, які визначають вимоги до освітнього-кваліфікаційного (освітньо-наукового) рівня випускника вищого навчального закладу, змісту освіти, термінів навчання і засобів діагностики якості освіти відповідних напрямів і спеціальностей.

Стандарти вищої освіти є основою оцінки якості вищої освіти за певними освітньо-професійними (освітньо-науковою) програмами відповідних освітньо-кваліфікаційних (освітньо-наукового) рівнів, а також якості освітньої діяльності вищих навчальних закладів усіх типів незалежно від їх підпорядкування і форм власності.

До стандартів вищої освіти входять:

- освітньо-кваліфікаційні (освітньо-наукова) характеристики;
- освітньо-професійні (освітньо-наукова) програми;
- засоби діагностики якості освіти.

Освітньо-кваліфікаційна (освітньо-наукова) характеристика визначає цілі освітньої і професійної підготовки випускника вищого навчального закладу, його компетентності, інші соціально важливі якості, систему виробничих функцій і типових завдань діяльності й умінь для їх реалізації, а також місце випускника в структурі галузей економіки держави.

Освітньо-кваліфікаційні (освітньо-наукова) характеристики, розробляються з кожного напрямку (спеціальності) для відповідних освітньо-кваліфікаційних (освітньо-наукового) рівнів і затверджуються спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у галузі освіти і науки за погодженням із спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у галузі праці та соціальної політики та іншими центральними органами виконавчої влади.

Освітньо-професійна (освітньо-наукова) програма визначає нормативний зміст підготовки кадрів з вищою освітою та нормативний термін навчання за певним напрямом (спеціальністю) відповідного освітньо-кваліфікаційного (освітньо-наукового) рівня і містить:

- перелік нормативних навчальних дисциплін, обсяг часу, відведеного для їх вивчення, форми підсумкового контролю;
- програми нормативних навчальних дисциплін;
- нормативний термін навчання.

Освітньо-професійні (освітньо-наукові) програми розробляються з кожного напрямку (спеціальності) відповідних освітньо-кваліфікаційних (освітньо-наукового) рівнів і затверджуються спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у галузі освіти і науки за погодженням з іншими центральними органами виконавчої влади.

Програма навчальної дисципліни містить виклад змісту навчальної дисципліни, послідовність її вивчення, перелік знань та вмінь, критерії підсумкового контролю, перелік рекомендованих підручників, інших методичних та дидактичних матеріалів.

Програми нормативних навчальних дисциплін затверджуються спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у галузі освіти і науки за погодженням з іншими центральними органами виконавчої влади.

Засоби діагностики якості освіти визначають стандартизовані методики та систему формалізованих завдань, які призначені для кількісного та якісного оцінювання досягнутого особою рівня сформованості знань, умінь і навичок, професійних, світоглядних та громадянських якостей і використовуються для встановлення відповідності рівня якості вищої освіти вимогам стандартів вищої освіти.

Засоби діагностики якості вищої освіти розробляються з кожного напрямку (спеціальності) для відповідних освітньо-кваліфікаційних (освітньо-наукового) рівнів і затверджуються спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у галузі освіти і науки за погодженням з іншими центральними органами виконавчої влади.

Порядок розроблення стандартів вищої освіти та внесення змін до них, а також здійснення контролю за їх дотриманням визначається Кабінетом Міністрів України.

Стандарт вищої освіти містить державну компоненту та компоненту вищого навчального закладу.

Державна компонента містить:

- освітньо-кваліфікаційну (освітньо-наукову) характеристику;
- освітньо-професійну (освітньо-наукову) програму в частині переліку нормативних навчальних дисциплін, обсягу часу, відведеного на їх вивчення, форми підсумкового контролю, програм нормативних навчальних дисциплін та терміну навчання;
- засоби діагностики якості вищої освіти в частині нормативних навчальних дисциплін.

Державна компонента стандартів вищої освіти є обов'язковою для всіх вищих навчальних закладів незалежно від форми власності та підпорядкування.

Компонента вищого навчального закладу містить:

- варіативну складову освітньо-професійної (освітньо-наукової) програми в частині переліку варіативних навчальних дисциплін, обсягу часу, відведеного на їх вивчення, та форми підсумкового контролю;
- засоби діагностики якості вищої освіти в частині варіативних навчальних дисциплін.

Варіативні навчальні дисципліни визначаються вищим навчальним закладом з урахуванням спеціалізацій, напрямів і спеціальностей, наукових і науково-технічних досягнень вищого навчального закладу, а також з метою задоволення освітніх і професійних потреб осіб, що навчаються, замовників освітніх послуг, ринку праці.

Перелік спеціалізацій підготовки визначається вищим навчальним закладом.

Вищі навчальні заклади на підставі освітньо-професійної (освітньо-наукової) програми розробляють навчальний план з кожного напрямку (спеціальності), який визначає перелік та обсяг в нормативних і варіативних навчальних дисциплін, послідовність їх вивчення, конкретні форми проведення навчальних занять та їх обсяг, графік навчального процесу, форми поточного та підсумкового контролю. Для конкретизації планування навчального процесу на кожний навчальний рік, складається робочий навчальний план.

Навчальний і робочий навчальний плани є нормативними документами вищого навчального закладу і затверджуються його керівником.

2. Основні характеристики категорії «освіта».

Сучасна концепція підготовки фахівців передбачає функціонування навчального закладу будь-якого рівня як елемента системи безперервної освіти. Кожна ланка цієї системи «працює» на вищій блок культурно-освітньої піраміди і на майбутнє нашого суспільства. Тому освітня діяльність на будь-якому щаблі, зокрема й у ВНЗ, повинна мати випереджувальний характер, а для теорії і практики безперервної освіти найважливішого значення набуває категорія «прогностичності».

Категорія «освіта» має чотири аспекти: цінність; система; процес; результат.

Ціннісна характеристика освіти передбачає розгляд трьох взаємопов'язаних блоків: освіту як цінність держави; освіту як цінність громадську; освіту як цінність особистісну.

Цінність освіти для суспільства у тому, що в ній закладено моральний, інтелектуальний, науково-технічний і духовно-культурний потенціал, який, відповідно, безпосередньо залежить від стану можливостей прогресивного розвитку освітньої сфери. Попри те, що це елементи аксіоматично близькі, потрібно відповідні механізми реалізації, обґрунтовані працездатні технології, які дають змогу забезпечити престиж освіти, усвідомлення її державного значення. Без цього практично немислимо розв'язати істотні проблеми мотивації і стимулювання в освіті. Також ідеться про пріоритетність освіти в державних навчальних закладах, підтримання їх відповідними матеріальними і моральними інвестиціями, стимули для здобування освіти.

На практиці окреслені передумови актуальні також для характеристики громадського значення, громадської цінності освіти. Відмінність усе-таки в тому, що держава і суспільство – поняття не ідентичні. Як наслідок, аж ніяк не

завжди розуміння й (особливо) прагнення держави та суспільства до розвитку освіти збігаються і діють узгоджено.

Проблематика пов'язана з вивченням самосвідомості особистості, особливо індивідуально-мотивованого ставлення до власної освіти, її рівня та якості.

З одного боку, є такі міркування: що може дати освіта відповідного рівня людині та суспільству? З іншого – наявні внутрішні інтереси, джерело яких - у біосоціальних потребах будь-якої нормальної людини, її природного прагнення до знань. Внутрішні мотиви і стимули значною мірою залежать від психолого-педагогічній атмосфері, власне освітнього середовища, у яке потрапляє будь-яка людина.

У цьому сенсі природне прагнення людини до дедалі глибшого пізнання й перетворення цього світу має взаємодіяти зі штучно створеним педагогічним середовищем у навчальному закладі того чи іншого типу з природовідповідною технологією освітньої діяльності. Тому освіта має бути особистісно орієнтованою. Проте зазначимо, що особистісна орієнтація освіти зовсім не означає ігнорування її суспільно-державної значущості. у зв'язку з цим надзвичайно важливо встановлювати конкретні зв'язки і взаємовплив соціально-економічної та соціокультурної сфер і сфери освіти, а самі ці зв'язки повинні мати чіткий прогностичний характер, оскільки саме освіта визначає майбутній розвиток суспільства.

Особистісно орієнтована освітня парадигма диктує необхідність диференціації освіти. Це можливо лише за умови паралельного існування і взаємодії державних та альтернативних недержавних освітніх закладів, але за обов'язкового дотримання державних освітніх стандартів.

Система освіти – сукупність освітніх (і державних, і недержавних, неформальних, альтернативних) закладів, що мають найрізноманітніші характеристики, насамперед за рівнем і професійною підготовкою. Однак розмаїття освітніх закладів як таке ще не може слугувати підставою для надання освіти статусу системи.

Система, як відомо, – не просто сукупність об'єктів, компонентів, явищ, процесів тощо, а їх взаємозв'язок, взаємодія, за яких система набуває нових інтегративних якостей: гнучкості, динамічності, варіативності, адаптивності, стабільності, прогностичності, наступності, демократичності. Система освіти має бути гнучкою й адаптуватися до соціально-економічних змін у державі. Водночас вона повинна бути стабільною у своїй психолого-педагогічній основі, невідчужливою кон'юнктурі.

Система освіти, з одного боку, має «зростати» з освітніх парадигм і доктрин, які традиційно змінюють одна одну історично, а з іншого – повинна бути природно-прогностичною, «працювати» на майбутнє, оскільки випускники навчальних закладів будь-якого типу мають жити у часі і просторі, що відрізняються від умов періоду їх навчання.

Система освіти – відкрита система, яка здатна до самопізнання (рефлексії), кількісного та якісного збагачення, перетворення.

Така система детермінована зовнішніми обставинами соціально-економічного та соціально-культурного походження й сама детермінує ці обставини.

Система освіти функціонує і розвивається у певному соціокультурному середовищі, яке, з одного боку, зумовлює цілі освіти, а з іншого – створює передумови для їх реалізації і подальшого розвитку. Одним таким соціокультурним чинником є соціально-економічний. Саме соціально-економічний устрій суспільства, насамперед, створює відповідні передумови для інтегрування решти чинників.

Рівень економічного розвитку, науково-технічний прогрес, культурне і політичне середовище або стимулюють, або гальмують розвиток системи освіти, яка покликана сприяти реалізації основних завдань соціально-економічного та культурного розвитку суспільства, залучати людину до активної діяльності в різних сферах економіки, культури, політичного життя держави тощо.

Тому в результаті реформування освіти в Україні погрібно зберегти спадкоємність і цілісність освітньої сфери, особливо в аспекті безперервної освіти.

Концепція безперервної освіти містить трактування безперервної освіти як педагогічної системи, яку розглядають у вигляді цілісної сукупності шляхів, цінностей, способів і форм здобування, поглиблення і розширення загальної освіти, соціальної зрілості та фахової компетентності.

Тому мета освіти – уявити істину найвищою мірою необхідною і досяжною, це потребує серйозної праці, мужності, наполегливості, а пізнання – не як осяяння, а як результат «невідступного думання» (І. Ньютон).

Освіта – *процес* руху до заданої пізнавальної мети через суб'єктно-об'єктні дії науково-педагогічних працівників і студентів. Для освітнього процесу характерні цілеорієнтованість, поетапність, зміни і зростання досягнень, яка визначено цілями навчання.

Освіта як якісна характеристика – *результат* державного, громадського та особистісного засвоєння всіх цінностей, значущих для держави, суспільства і кожної людини.

3. Прогнозування як педагогічна категорія.

Нині стає очевидним, що лише прогностичний підхід до наукового обґрунтування цілей освіти дасть змогу необхідно точно врахувати нові тенденції в розвитку суспільства, усіх його сфер, виробництва, специфічних видів діяльності, таких як правоохоронної, юридичної, наукової, педагогічної, інформаційної та ін. Саме за таких умов необхідно здійснити своєрідне «стикування» результатів економічного, соціального, науково-технічного, виробничо-технологічного, інформаційного і власне педагогічного прогнозування.

Системне міждисциплінарне прогнозування необхідне для внесення своєчасних, оперативних коректив до прогностичної моделі випускників

навчальних закладів різних типів, професійно-кваліфікаційних характеристик фахівців, навчальних планів і програм, підручників, навчально-методичних посібників, які визначають перебіг і результат цілеспрямованого процесу виховання, навчання і розвитку людини, її самоосвіти.

За таких умов значно зростає роль прогнозування наукових знань, змісту професійного навчання, у результаті яких буде отримано випереджувальну інформацію про ймовірні перспективи розвитку тих чи інших галузей виробництва, характер та об'єкти праці, що необхідно для побудови оптимальних кваліфікаційних характеристик, навчальних планів і програм, їх оперативного корегування.

Без етапу прогнозування у навчанні неможливо повною мірою врахувати безперервні зміни в сучасних виробництві й діяльності, підготувати матеріально-технічну базу навчальних закладів, підручники і навчально-методичні посібники, провести підготовку й перепідготовку науково-педагогічних працівників, тобто здійснити з необхідним випередженням весь комплекс заходів, які визначають якість підготовки фахівців.

Однак у центрі будь-якої педагогічної системи завжди є людина – студент, який постає не лише об'єктом цілеспрямованих педагогічних впливів, а й суб'єктом свого становлення як гармонійно розвиненої особистості. Тому, прогножуючи зміст навчання у ВНЗ, необхідно, з одного боку, прагнути максимально адаптувати навчальні плани, програми, підручники до вимог майбутньої діяльності, а з іншого – адаптувати зміст освіти до інтересів і потреб особистості студентів, враховуючи індивідуальні особливості, мотиви і ціннісні орієнтації кожного з них.

Важливим завданням залишається втілення результатів прогнозування в педагогічну практику. Координувальна функція педагогіки полягає, зрозуміло, не в тому, щоб узяти на себе організацію спеціальних прогностичних досліджень соціально-економічного чи науково-технічного характеру, а в тому, щоб достатньо оперативно використовувати для реалізації своїх завдань ті потоки прогностичної інформації, які формуються в різних галузях науки, техніки, виробництва.

Педагогічну інтерпретацію і пошук такої прогностичної інформації провадять безперервно, систематично, лише в такому разі можна розраховувати на системне, комплексне розв'язання проблеми наукового обґрунтування професійної підготовки майбутніх фахівців на перспективу. Організація постійної «служби спостереження» за динамікою розвитку середовища, зовнішньою щодо системи освіти, є дуже актуальним завданням педагогіки вищої професійної освіти.

Для визначення змісту навчання необхідно мати чітко сформульовані цілі навчання. Виконання цього аксіоматичного положення на практиці пов'язано з чималими труднощами, оскільки цілей навчання дуже багато, вони різноманітні й перебувають у певній ієрархічній взаємозалежності одна з одною. Тому завдання в тому, щоб сформулювати цілі навчання настільки конкретно, аби

вони почали ефективно «працювати» на реальний відновлювально-освітній процес

4. Професійна модель фахівця.

Цілі професійного навчання визначають за допомогою всіх структурних компонентів наукових знань і професійних умінь, необхідних фахівцям певної кваліфікації і профілю. Але й зміст освіти є похідним від вимог, які висуває суспільство загалом і відповідна галузь господарства зокрема, до своїх кадрів. Інакше кажучи, зміст освіти є вторинним щодо змісту професійної та суспільної діяльності фахівців. Слід підкреслити, що йдеться, фактично, про майбутніх фахівців, тобто про нинішніх студентів по закінченні навчального закладу.

Таким чином, на першому етапі прогностичного дослідження потрібно отримати прогностичну інформацію про характер і умови майбутньої трудової діяльності фахівців і про зміст професійної підготовки, необхідної для успішного виконання цієї діяльності. Результати дослідження потрібно подати у відповідному документі. Таким документом може бути прогностична професійна *модель* фахівця.

Прогностичну професійну модель фахівця розуміють як документ, у якому містяться науково обґрунтовані відомості про найімовірніші тенденції розвитку відповідної галузі науки, техніки, виробництва, а також достатньо деталізований перелік вимог до особистіших і професійних якостей, які повинен мати фахівець певного профілю. Ця модель має відображати оптимальне функціонування фахівця не лише в умовах сучасного виробництва, а й в умовах виробництва видимого майбутнього.

Таке трактування поняття моделі діяльності фахівця передбачає, що під час її формування недостатньо лише фіксувати вимоги, які висуває до фахівця досягнутий рівень науки техніки, виробництва чи професійна діяльність. Модель по винна мати не констатуючий, пасивно-споглядальний характер, а навпаки, має бути прогностичною, враховувати перспективи, тенденції розвитку науково-технічного прогресу в галузі. Лише за такого підходу модель зможе виконувати евристичні, перетворювальні функції, сприяти розв'язання найважливішого завдання – випереджувального відображення у кваліфікаційних характеристиках, навчальних планах і програмах вимог виробництва і професійної діяльності до підготовки фахівців.

Формуванню моделі фахівця має передувати пошукові дослідження, пов'язане з розв'язанням таких основних завдань:

- необхідно виявити й описати загальні вимоги до фахівців цієї кваліфікації, визначити їхню роль і місце в структурі трудових ресурсів країни, враховуючи тенденції розвитку господарства, науки і культури. Сукупність цих вимог можна розглядати як соціально-економічне замовлення суспільства цієї підсистеми освіти;
- вивчити стан і найбільш імовірні у перспективі характер, зміст та об'єкти праці фахівців відповідного профілю. Тільки на основі таких конкретних досліджень можна отримати достовірні відомості про

знання, навички, уміння і риси творчої діяльності, які повинен мати фахівець, що бере участь у тому чи іншому трудовому процесі, та які потрібно закласти у зміст освіти;

- дослідити структуру і зміст галузі науки чи техніки, яку заплановано вивчати. Недостатньо лише фіксувати галузі наукових знань, які використовують нині. Необхідно простежити в динаміці перебіг і закономірності історичного розвитку галузі, виявити найхарактерніші тенденції і перспективи такого розвитку в майбутньому. Інакше кажучи, необхідно здійснити своєрідне стикування дидактичного і наукового прогнозування.

Результати таких досліджень відіграють істотну роль в обґрунтуванні всіх компонентів прогностичної моделі та дають змогу визначити зміст освіти, найповніші вимоги на перспективу до підготовки фахівця.

У прогностичній моделі фахівця легше відобразити зміст необхідних йому конкретних знань, навичок і вмінь, ніж зміст творчих і світоглядних якостей особистості. Тому можливо, що в компонентах моделі ці якості матимуть загальний характер і зможуть слугувати лише орієнтирами в реалізації завдань виховання і розвитку в процесі навчання у вищій школі.

Важливого методологічного значення набуває питання про ступінь деталізації компонентів прогностичної моделі. Модель не слід перевантажувати другорядними чинниками, які трохи впливають на остаточні результати, зате ускладнюють її аналіз і збільшують обсяг інформації, яку опрацьовують. Це не означає, що можливе формування занадто спрощеної моделі, яка може істотно спотворити результати дослідження. Очевидно, що ці суперечливі вимоги значною мірою ускладнюють процес моделювання і висувають перед дослідниками проблеми, розв'язання яких пов'язано з творчою діяльністю.

Таким чином, формуванню моделі фахівця передують досить складні, багатоаспектні прогностичні дослідження, які за своїм змістом виходять за межі власне дидактичної проблематики. До формування моделі й добору змісту професійного навчання треба залучати фахівців різного профілю.

Педагогічні категорії, що зумовлюють реалізацію дидактичного процесу. Якість професійної підготовки у вищій школі прямо залежить від педагогічної технології, яку ми приймаємо для реалізації педагогічного завдання поставленої мети, від рівня професійно-педагогічної підготовленості науково-педагогічного працівника.

Як організувати технологічний процес (процес навчання); яку вибрати траєкторію віч стартового рівня студента до досягнення певних цілей за визначений період; як сформувати мотивацію студента і які створити йому умови для навчального процесу – ось складові, від яких залежить якість навчального процесу, якість підготовки фахівця-професіонала і фахівця-особистості.

Тема 4. Теоретичні основи процесу навчання у вищій школі. Сутність і структура процесу навчання у вищій школі.

План.

1. Педагогічний процес у ВНЗ, його учасники. Мета, завдання та результати педагогічного процесу.
2. Закономірності та принципи навчання у ВНЗ.
3. Методи і засоби навчання у вищій школі.
4. Структура педагогічного процесу вищому навчальному закладі.

1. Педагогічний процес у ВНЗ, його учасники. Мета, завдання та результати педагогічного процесу.

Педагогічний процес у ВНЗ – це цілеспрямована, мотивована, доцільно організована та змістовно насичена система взаємодії суб'єктів та об'єктів навчально-виховного процесу з метою професійної підготовки майбутніх фахівців. Найважливішими компонентами педагогічного процесу є процеси навчання і виховання, що ведуть до професійного та особистісного формування та розвитку. Учасниками педагогічного процесу у ВНЗ є: суб'єкти (викладачі); об'єкти (студенти). Між ними встановлюється суб'єкт-об'єктна взаємодія, яка при активізації початково-пізнавальної діяльності студентів змінюється на суб'єкт-суб'єктну. Викладання – діяльність викладача, спрямована на управління навчально-пізнавальною діяльністю студента на основі врахування об'єктивних і суб'єктивних закономірностей, принципів, методів, організаційних форм і засобів навчання. У процесі викладання перед студентами ставляться пізнавальні завдання, надаються нові знання, організовується самостійна робота із засвоєння, закріплення і застосування знань, проводиться перевірка якості знань, умінь та навичок. Учіння – цілеспрямований процес засвоєння студентами знань, умінь і навичок, регламентований навчальними планами і програмами. Структуру педагогічного процесу у ВНЗ складають процесуальні компоненти: мета; принципи; зміст; форми; методи. Загальна мета педагогічного процесу у ВНЗ загалом регламентована державним (соціальним) замовленням на фахівця (випускника ВНЗ). Конкретна мета педагогічного процесу ВНЗ (навчального заняття) зумовлена навчальною дисципліною, її метою та місцем у підготовці фахівця. Результатом функціонування педагогічного процесу у ВНЗ як системи загалом є професійні знання, уміння та навички майбутнього фахівця та його готовність до виконання професійної діяльності.

Конструювання педагогічного процесу у ВНЗ передбачає виокремлення та реалізацію основних його етапів. *Підготовчий* етап, який передбачає: аналіз мети, змісту та наявних умов навчання; аналіз навчально-методичної літератури; вибір форм, методів навчання; планування педагогічного процесу (складання плану-конспекту заняття); розподіл часу на реалізацію запланованого. *Основний* етап, що передбачає реалізацію запланованого, а саме: формулювання мети та завдань навчальної діяльності та сприйняття її

студентами; використання запланованих форм, методів прийомів, засобів організації педагогічного процесу (викладання та учіння); здійснення різних заходів заохочення та контролю навчально-пізнавальної діяльності студентів. *Завершальний* (аналітичний) етап, який передбачає: співставлення відповідності результатів і мети педагогічного процесу; аналіз суб'єктами та об'єктами педагогічного процесу його переваг та недоліків; контроль результатів професійної підготовки студентів; аналіз причин та факторів впливу на отримані результати.

2. Закономірності та принципи навчання у ВНЗ.

Закономірності навчання – об'єктивні, стійкі та істотні зв'язки в навчальному процесі, що зумовлюють його ефективність. Загалом закономірності навчання у ВНЗ відповідають закономірностям навчання в інших освітніх закладах і їх поділяють на об'єктивні і суб'єктивні. І.П.Підласим закономірності виокремлює в наступні групи: *загальні* закономірності (взаємозалежність мети, змісту, управління, методів навчання та вплив їх на його ефективність); *дидактичні* закономірності (результати навчання залежать від способу участі студентів у навчальній діяльності, від методів та засобів, які застосовуються); *гносеологічні* закономірності (продуктивність педагогічного процесу прямо пропорційна потребам студента у навчанні, обсягу практичних знань та умінь і залежить від рівня проблемності навчання, активності студентів у розв'язанні навчальних проблем); *психологічні* закономірності (продуктивність навчання залежить від інтересу студентів до навчання, зумовлена рівнем їх уміння самостійно працювати, а також залежить від особливостей мислення, пам'яті тощо студентів); *соціологічні* закономірності (розвиток індивіда зумовлений розвитком інших індивідів, з якими він перебуває у прямому або непрямому спілкуванні); *організаційні* закономірності (ефективність навчання залежить від організації, ставлення студентів до навчальної праці, стану, здоров'я та режиму їх розумової діяльності). Процес навчання здійснюється на основі обґрунтованих і перевірених практикою дидактичних принципів, зумовлених закономірностями і завданнями освіти. Принципи навчання (лат. *princīpium* – початок, основа), або дидактичні принципи – основні положення, що визначають зміст, організаційні форми і методи навчальної роботи. *Загальнодидактичні* принципи: принцип науковості; принцип системності і послідовності навчання; принцип доступності навчання; принцип зв'язку навчання з життям; принцип свідомості і активності у навчанні; принцип наочності у навчанні («золоте правило» дидактики); принцип міцності засвоєння знань, умінь і навичок; принцип індивідуального підходу; принцип емоційності навчання. *Специфічні* принципи навчання: принцип єдності наукової і навчальної діяльності кафедр і викладачів; принцип участі студентів у науково-дослідній роботі; принцип органічної єдності теоретичної і практичної підготовки студентів; принцип урахування особистих можливостей кожного студента. Принципи навчання тісно взаємопов'язані, зумовлюють один одного, жоден з них не може бути використаний без

урахування інших. Тому в процесі навчання викладач повинен керуватися всіма принципами.

3. Методи і засоби навчання у вищій школі.

Для реалізації змісту освіти на кожному його рівні педагогу ВНЗ потрібно володіти певними методами, прийомами та засобами навчання. Методи навчання у вищій школі суттєво відрізняються від методів шкільного навчання. Вони спрямовані не лише на передавання і сприймання знань, а й на проникнення у процес розвитку науки, розкриття її методологічних основ. *Метод навчання* – спосіб упорядкованої взаємопов'язаної діяльності викладачів та студентів, спрямованої на досягнення поставлених вищою школою цілей. Методи навчання слід відрізнити від методів учіння. *Метод учіння* – спосіб пізнавальної діяльності студентів, зорієнтований на творче оволодіння знаннями, вміннями і навичками та вироблення світоглядних переконань на заняттях і в самостійній роботі. Методи навчання і методи учіння мають свої специфічні особливості, вони відносно самостійні, але розглядаються в єдності. У дидактиці існують різні підходи щодо класифікації методів навчання: за *джерелами передавання і характером сприймання інформації* виокремлюють (С. Петровський, Е. Галант):

- словесні;
- наочні;
- практичні;

за *основними дидактичними завданнями* виділяють (М.Данилов, Б.Єсіпов):

- методи оволодіння знаннями;
- методи формування умінь і навичок;
- застосування здобутих знань, умінь і навичок;

за *характером пізнавальної діяльності* виокремлюють (М.Скаткін, І.Лернер):

- пояснювально-ілюстративні;
- репродуктивні;
- проблемного викладу;
- частково-пошукові;
- дослідницькі;
- методи учіння (М. Махмутов);
- виконавський;
- репродуктивний;
- продуктивно-практичний;
- частково-пошуковий;
- пошуковий.

Словесні методи навчання передбачають формування знань через спілкування (інструктаж, розповідь, бесіда, навчальна дискусія та ін.). Сутність *наочних* методів навчання полягає у використанні зображень об'єктів і явищ. До цих методів належать ілюстрування, демонстрування, самостійне

спостереження. *Практичні* методи навчання передбачають різні види діяльності студентів і викладачів, а також самостійність студентів у навчанні. До них відносять вправи, лабораторні і практичні роботи. Кожен викладач у своїй діяльності використовує також методи, які не охоплені наведеною вище класифікацією. Серед них найпоширенішим є індукція і дедукція, методи аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення, конкретизації, виділення головного. Успішність процесу навчання, ефективність використання в ньому різних методів і форм навчання значною мірою залежить від вдалого вибору засобів навчання. Засіб навчання – сукупність предметів, ідей, явищ і способів дій, які забезпечують реалізацію навчально-виховного процесу. Найважливішим засобом навчання є слово викладача, за допомогою якого він організовує засвоєння знань студентами, формує у них відповідні уміння та навички. Викладаючи новий матеріал, він спонукає до роздумів над ним, його осмислення і усвідомлення. Важливим засобом навчання є підручник, за допомогою якого студент відновлює в пам'яті, повторює та закріплює здобуті на заняттях знання, виконує різні види самостійної роботи.

Інші засоби навчання виконують різноманітні функції: замінюють викладача як джерело знань (кінофільми, магнітофон, навчальні пристрої та ін.); конкретизують, уточнюють, поглиблюють відомості, які повідомляє викладач (картини, карти, таблиці та інший наочний матеріал); є прямими об'єктами вивчення, дослідження (машини, прилади, хімічні речовини, об'єкти живої природи); виступають «посередниками» між студентом і природою або виробництвом у тих випадках, коли їх безпосереднє вивчення неможливе або ускладнене (препарати, моделі, колекції, гербарії тощо); формують у студентів навчальні та професійні уміння та навички (прилади, інструменти та ін.); є символічними (знаковими) засобами (історичні та географічні карти, технічні креслення, графіки, діаграми тощо).

Необхідними чинниками, що сприяють успішному засвоєнню знань, є технічні засоби навчання (ТЗН). До них належать: дидактична техніка (кінопроектори, діапроектори, телевізори, відеомагнітофони, електрофони, комп'ютери); екранні посібники статичної проекції (діафільми, діапозитиви, транспаранти, дидактичні матеріали для епіпроекції); посібники динамічної проекції (кінофільми, кінофрагменти та ін.); фонопосібники (магнітофонні записи, відеозаписи, радіо- і телепередачі). Інформаційні ТЗН з огляду на те, які органи чуття включені для сприймання навчальної інформації, поділяють на: аудійовані (слух); візуальні (зір). Найзручнішими є аудіовізуальні (слухозорові), тобто ті за яких показ зображення супроводжується текстом, а звуковий ряд – відповідними ілюстраціями. Ефективнішими та більш доцільними нині є технічні засоби навчання широкого призначення – відеотехнічні і проєкційні.

4. Структура педагогічного процесу у вищому навчальному закладі.

Основним завданням навчального процесу (від лат. «procesus» – просування вперед) у вищій школі є цілеспрямована і планомірна підготовка майбутніх фахівців різного профілю до творчої життєдіяльності у сучасному

суспільстві. Навчальний процес у вищій школі – це система організації навчально-виховної діяльності, в основу якої покладено органічну єдність і взаємозв'язок викладання (діяльність викладача) і учіння (діяльність студента), спрямованих на досягнення цілей навчання, розвитку особистості студента, його підготовки до професійної діяльності. За висловом відомого дидакта, академіка Ю.К. Бабанського: «Процес навчання – це цілеспрямована взаємодія вчителя та учнів, у ході якої розв'язуються завдання освіти, виховання і загального розвитку особистості». У процесі навчання відбувається передача накопиченого попередніми поколіннями соціального досвіду і його трансформація. Навчання таким чином постає окремим, специфічним видом суспільної діяльності, перетворюється у засіб передачі соціального досвіду. Єдність викладання і учіння є об'єктивною характеристикою навчального процесу у вищій школі, адже у процесі навчання у вищій школі беруть участь два діючі суб'єкти: викладач, діяльність якого спрямована на управління навчально-пізнавальною діяльністю студента на основі врахування об'єктивних і суб'єктивних закономірностей, принципів, методів, організаційних форм і засобів навчання, та студенти, які в процесі учіння засвоюють знання, уміння та навички, регламентовані навчальними планами та програмами (рис. 4.1.).

Рисунок 4.1. – Структура діяльності суб'єктів навчального процесу у вищій школі

Процес навчання у вищій школі визначається зовнішніми (об'єктивними) і внутрішніми (суб'єктивними) чинниками. До внутрішніх чинників слід віднести особистісні риси студента: особливості його темпераменту, характеру, мислення, пам'яті, пізнавальних можливостей, здібностей, мотивацію учіння, попередній досвід, рівень знань, стиль навчально-пізнавальної діяльності. До зовнішніх чинників відносять зміст і методи навчання, рівень професійної підготовки викладача, умови навчання у вищому навчальному закладі, соціальне оточення студента.

На рис. 4.1. і відображена структура діяльності суб'єктів навчального процесу у ВНЗ, яку проаналізуємо спираючись на аксіоматичний підхід, запропонований Чернилевським Д.В. Сутність цього підходу полягає у тому, що чітка таксономія цілей навчання (чому і для чого навчати?), повинна відповідати відбору і проектуванню змісту (що вивчати?), формам організації і управлінню навчальним процесом (як навчати?), методам і засобам навчання (за допомогою чого?) і з урахуванням досягнутих результатів навчання (чого досягли у навчанні?). Отже, за своєю структурою навчальний процес у вищій школі у найбільш загальному вигляді має такі взаємопов'язані компоненти (рис.4.2.):

- цільовий – окреслює мету і завдання навчання у вищому навчальному закладі, завдання вивчення конкретної навчальної дисципліни і завдання навчально-пізнавальної діяльності студентів на навчальних заняттях;
- стимулювально-мотиваційний, який передбачає заохочення студентів до активної навчально-пізнавальної діяльності, свідомого засвоєння знань, формування у них позитивної мотивації до навчання;
- змістовий, який має за мету оптимальний добір дисциплін до навчального плану, змістовність навчальних програм і навчальних книг, оптимальний добір змісту, методів і засобів проведення кожного заняття;
- операційно-діяльнісний, що орієнтує на оптимальний добір форм, методів, прийомів і засобів навчання;
- контроль-регулюючий, орієнтований на забезпечення дієвого контролю та самоконтролю за рівнем академічних досягнень студентів (рівнем їх знань, умінь і навичок) і добір оптимальних методів їх підвищення;
- оцінно-результативна компонента полягає у якісній діагностиці та самодіагностиці рівня знань, умінь і навичок студентів і виявленні шляхів їх поліпшення.

Усі компоненти слід розглядати у взаємозв'язку, як етапи, ланки навчального процесу, до яких треба підходити творчо, не допускаючи шаблону.

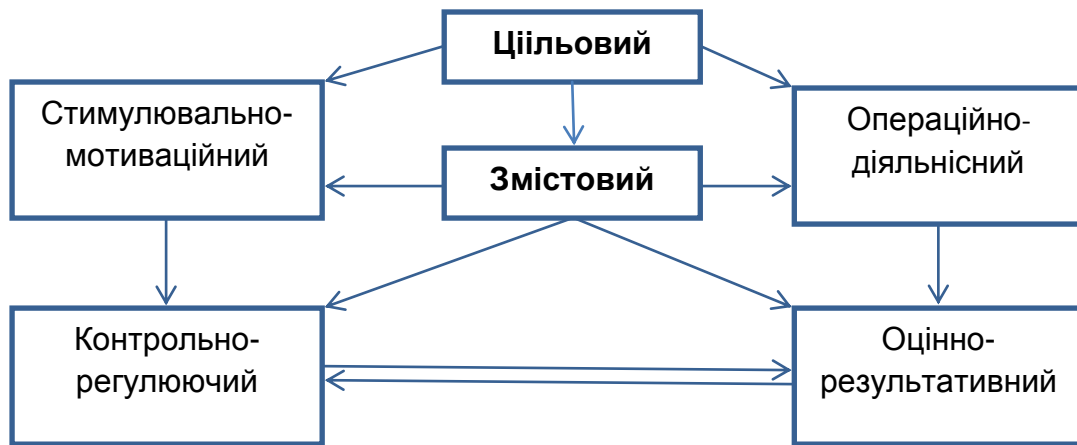

Рисунок 4.2. – Взаємозв’язок елементів процесу навчання у ВНЗ

Головним і визначальним джерелом професійної діяльності викладача вищої школи постають потреби суспільства, його вимоги до особистості, яка отримує освіту. Ці вимоги насамперед окреслюються в змісті освіти, який можна визначити як педагогічну модель соціального замовлення (М. Скаткін). Правильним буде твердження, що процесуальна сторона навчання (методи, організаційні форми, дидактичні засоби) визначається змістом освіти, у якому сконцентровані соціальні цілі, що проєктують професійні та особистісні якості «продукту навчання» - випускника ВНЗ (рис. 4.3.).

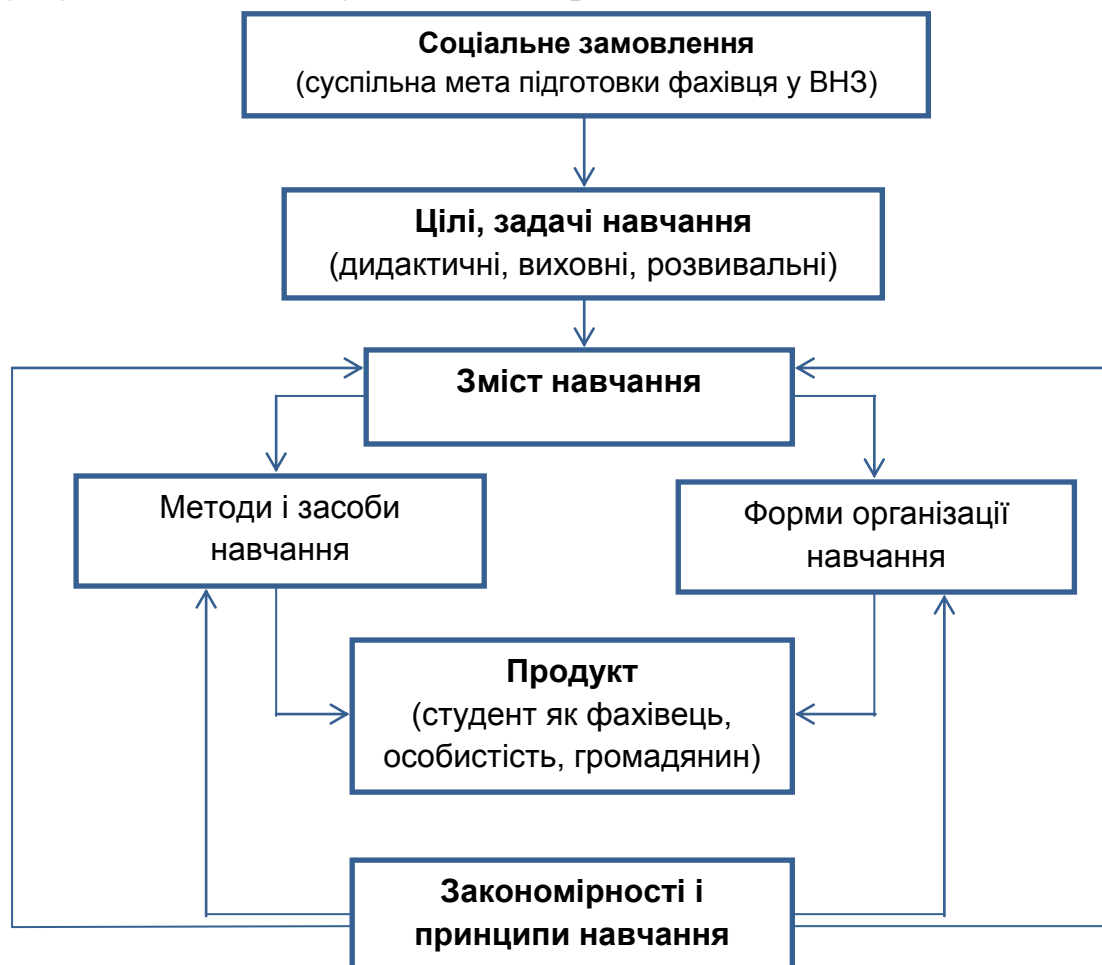

Рисунок 4.3. – Зміст освіти ВНЗ

Окрім того слід урахувати, що не тільки зміст освіти визначає перебіг навчального процесу, але і, навпаки, має місце залежність обсягу, структури, змісту освіти від закономірностей і принципів навчання, від реальних умов, у яких воно відбувається. У той же час форми розгортання діяльності викладача (учителя) і студентів (учнів), за допомогою яких зміст освіти засвоюється молодим поколінням, методи, організаційні форми, засоби навчання визначаються характером цього змісту.

Процес навчання у вищій школі має свої особливі риси:

- кожна наукова дисципліна вивчається студентами у її динаміці. Викладачеві слід надавати інформацію про виникнення, становлення і розвиток певної науки, перспективи вирішення її актуальних проблем;
- обов'язковою умовою навчального процесу у сучасній вищій школі є його поєднання з науковими дослідженнями. Викладач має поєднувати викладання з активною дослідною роботою в галузі науки, яку він викладає, та власним прикладом стимулювати студентів до дослідницької роботи;
- має місце великий об'єм самостійної навчально-пізнавальної діяльності студентів, спрямованої на опрацювання різних наукових джерел при підготовці до лекцій, семінарсько-практичних занять, написанні рефератів, курсових і дипломних робіт тощо;
- однією з найбільших важливих особливостей навчального процесу у сучасному ВНЗ є його спрямованість на ефективну професійну підготовку майбутніх фахівців. Ідея професійної спрямованості викладання всіх навчальних дисциплін повинна бути провідною.

У зв'язку з цим викладачі повинні знати специфіку професійної діяльності майбутніх фахівців, їх провідні професійні функції і концентрувати на них увагу у процесі навчання.

Тема 5. Зміст освіти у вищій школі та способи його реалізації.

План

1. Поняття «освіта». Види освіти.
2. Зміст освіти.
3. Навчальний план.
4. Навчальна програма.

1. Поняття «освіта». Види освіти.

Перш ніж розглядати зміст освіти у вищій школі, доцільно ще раз згадати про сутність терміна "освіта". У вузькому розумінні *освіта* – це сукупність знань, умінь, навичок і компетенцій, набутих у навчальних закладах або самостійно, а також процес засвоєння систематизованих знань, розвитку пізнавальних сил, формування світогляду. У більш широкому значенні *освіта*, на думку академіка С.У. Гончаренка, – духовне обличчя людини, яке складається під впливом моральних і духовних цінностей, що є надбанням її культурного кола, а також процес виховання, самовиховання, впливу, шліфування, тобто процес формування обличчя людини. При цьому на перше місце ставиться не обсяг знань, а їх поєднання з особистісними якостями, уміння самостійно розпоряджатися своїми знаннями. За означенням, прийнятим XX сесією Генеральної конференції ЮНЕСКО, під *освітою* розуміється процес і результат удосконалення здібностей і поведінки особистості, за якого вона досягає соціальної зрілості та індивідуального зростання.

Традиційно виділяють три види освіти: *загальну, політехнічну і спеціальну* (професійну).

Загальна освіта передбачає оволодіння знаннями, уміннями й навичками з основ наук, які потрібні людині у повсякденному житті, а також підготовку до здобуття професійної освіти. Загальну освіту здобувають у загальноосвітніх навчально-виховних закладах (школах, гімназіях, ліцеях, колегіумах).

Політехнічна освіта (грец. *poly* – багато і *techné* – мистецтво, майстерність, вправність) виконує функцію ознайомлення з різноманітними галузями виробництва, пізнання сутності основних технологічних процесів, оволодіння вміннями й навичками обслуговування найпростіших технологічних (виробничих) процесів. Окремими компонентами політехнічної освіти людина оволодіває впродовж усього життя шляхом стихійного пізнання навколишньої дійсності, у процесі здобуття загальної та професійної освіти, а також беручи участь у виробничій діяльності.

Професійна освіта спрямована на оволодіння знаннями, уміннями й навичками, які потрібні для здійснення професійної діяльності. В Україні професійну освіту здобувають у вищих та професійно-технічних навчальних закладах.

2. Зміст освіти.

Зміст освіти – це чітко окреслене коло знань, умінь, навичок і компетенцій, якими людина оволодіває шляхом навчання у навчальному

закладі або самостійно. Він містить систему наукових знань про природу, суспільство, людське мислення, культуру та практичних умінь і навичок, необхідних для життєдіяльності людини. Зміст освіти в цілому має сприяти розв'язанню генерального завдання – формуванню гармонійної, всебічно розвиненої особистості.

Коли йдеться про зміст освіти, який лежить в основі професійної підготовки, то мається на увазі, що він орієнтований на формування професійної і загальної культури фахівців у широкому розумінні.

Зміст освіти (загальної, політехнічної, професійної) не є сталою величиною. Він змінюється залежно від рівня розвитку науки, соціально-економічного, культурного стану суспільства з урахуванням потреб освітньої підготовки молоді та перспектив соціального й економічного розвитку країни.

Процес удосконалення змісту освіти, зокрема професійної, потребує чималих зусиль. Тут треба враховувати перспективу, тому що випускники ВНЗ працюватимуть у різних галузях народного господарства тривалий час після здобуття професійної освіти. Справа ускладнюється ще й тим, що обсяг нових знань (інформації) з усіх наук у середньому подвоюється через 3-6 років. Ось чому так важливо при формуванні змісту освіти для підготовки фахівців певної спеціальності вибрати з великого масиву інформацію, яка є результатом найновіших наукових досягнень і стане базовою для становлення фахівця з погляду перспективи його професійної діяльності.

Зміст освіти закріплюється державними документами та навчально-методичними комплексами. Це навчальні плани, навчальні програми, підручники, посібники.

3. Навчальний план.

Навчальний план – основний нормативний документ (стандарт) вищого навчального закладу, що складається на підставі освітньо-професійної програми і структурно-логічної схеми підготовки фахівців та визначає організацію їх навчальної діяльності. Навчальним планом охоплено: графік процесу навчання; перелік та обсяг навчальних дисциплін; послідовність їх вивчення; конкретні форми проведення занять (лекції, семінари, лабораторні тощо) та їх обсяг; форми проведення підсумкового контролю (екзамен, залік, диференційований залік); порядок проведення практик, їх види; обсяг часу, відведеного на самостійну роботу студентів; кількість курсових робіт, які виконує студент за період навчання; зміст і форми державної атестації.

Навчальний план складають провідні викладачі, як правило, декани факультетів, завідувачі кафедр. Затверджується навчальний план керівником вищого навчального закладу, погоджується в Міністерстві освіти і науки України, інших профільних міністерствах, яким підпорядковані вищі навчальні заклади, і скріплюється відповідними печатками.

Навчальний план ВНЗ III і IV рівнів акредитації складають за такими рівнями підготовки фахівця: бакалавр; спеціаліст; магістр; бакалавр –

спеціаліст; бакалавр – магістр; бакалавр – спеціаліст – магістр (до 2017 року); бакалавр – магістр (з 2017 року).

До обов'язкових складових навчального плану належать:

1. Реквізити.
2. Графік навчального процесу.
3. План навчального процесу.
4. Цикли дисциплін підготовки фахівця.

Складання навчального плану – відповідальна і складна справа. Тут можна виділити два головних етапи. На першому необхідно вивчити вимоги, продиктовані відповідними галузями професійної діяльності, окреслити основні напрями підготовки фахівців певного профілю. Використовуючи різні методи – експертних оцінок, аналізу діяльності тих чи тих фахівців, вивчення результатів їх праці та ін. – складають так званий професійний образ сукупного фахівця, здатного виконувати необхідні функції у певній сфері діяльності.

Другий етап – безпосереднє складання навчального плану. У ньому всі дисципліни розподілені на дві групи: нормативні й вибіркові, а вони, своєю чергою, – на певні цикли. З огляду на державні стандарти в освіті, навчальні плани з усіх спеціальностей містять однаковий набір нормативних навчальних дисциплін.

Нормативні навчальні дисципліни – це дисципліни, встановлені відповідною освітньо-професійною програмою, тому дотримання їх назв і обсягів є обов'язковим для навчального закладу. Зменшення часу вивчення цих дисциплін неприпустиме, але збільшення цілком можливе за рахунок годин, передбачених на цикл дисциплін самостійного вибору ВНЗ.

Якщо перелік нормативних навчальних дисциплін чітко регламентований, то вибіркові навчальні предмети встановлюються вищим навчальним закладом з урахуванням освітніх і кваліфікаційних вимог до професійного рівня фахівця, можливостей і традицій конкретного навчального закладу, регіональних потреб і т. ін.

Нормативна частина навчального плану включає:

1. Групу (цикл) гуманітарних та соціально-економічних дисциплін. Беручи до уваги особливості профілю підготовки фахівців (гуманітарний, природничий, технічний та ін.), у цьому циклі може дещо змінюватись перелік дисциплін та кількість годин на ту чи ту дисципліну.

2. Групу фундаментальних дисциплін, що містить цикл дисциплін природничо-наукової підготовки та перелік дисциплін, вивчення яких становить базу для засвоєння вужчих фахових навчальних курсів, об'єднаних у третьому циклі професійно орієнтованих дисциплін.

На вказані цикли відводиться в середньому понад 50 % навчального часу.

Вибіркова частина складається із циклів дисциплін самостійного вибору ВНЗ і дисциплін вільного вибору студента. Як зазначається у «Методичних рекомендаціях щодо складання навчального плану вищих навчальних закладів II, III і IV рівнів акредитації», «для реалізації дійсно вільного вибору студенту вищим навчальним закладом може бути запропоновано декілька блоків

дисциплін цього циклу, кожний з певним обсягом годин, або їх перелік у кількості, достатній для вільного вибору з них тих самих годин. У межах цього обсягу студент може одержати також військову підготовку за відповідною програмою, що передбачає теоретичне навчання та військові табірні збори (останні – за рахунок канікулярного часу) і відповідає вимогам чинного законодавства та нормативних документів, на підставі яких може бути присвоєно звання офіцера запасу».

Оскільки навчання у вищих навчальних закладах III і IV рівнів акредитації має ступеневий характер, то в навчальному плані передбачено загальний обсяг годин циклу підготовки бакалаврів. Після цього для підготовки спеціалістів запроваджується третій цикл, який включає додатково соціально-економічні дисципліни, професійноорієнтовані дисципліни, дисципліни спеціалізації, практики, дипломну роботу.

При складанні *графіка навчального процесу* треба враховувати такі моменти:

1) кількість тижнів у семестрі чи триместрі навчальний заклад визначає самостійно;

2) сумарна тривалість канікул протягом навчального курсу, крім останнього, має становити не менше 8 тижнів;

3) кількість іспитів в екзаменаційну сесію не повинна перевищувати 5, заліків – 6;

4) навчальний тиждень має становити не більше 54 академічних годин, аудиторне навантаження студента – не більше 30 академічних годин, навчальний день студента – не більше 9 академічних годин;

5) навчальний час, відведений для самостійної роботи, має бути не менше 1/3 та не більше 2/3 загального обсягу часу вивчення конкретної дисципліни;

6) загальний обсяг будь-якої навчальної дисципліни кратний 30 годинам (1 кредиту) або 15 годинам (0,5 кредита);

7) зведений бюджет часу, види практик і державна атестація подаються в навчальному плані окремими таблицями.

Навчальними планами передбачено – за будь-якої схеми підготовки фахівців – крім теоретичного навчання, різні види практичної діяльності (навчальну, виробничу, педагогічну, переддипломну практики) та державну атестацію.

Державна атестація випускників за освітньо-професійними програмами підготовки включає такі складові (табл. 5.1.).

Таблиця 5.1. - Державна атестація випускників

Бакалавр	Магістр
1. Комплексний кваліфікаційний державний екзамен з напряму підготовки.	Випускна кваліфікаційна (магістерська) робота
2. Випускна бакалаврська робота	

4. Навчальна програма.

Навчальна програма – державний документ, в якому визначено зміст освіти з окремої навчальної дисципліни з виділенням розділів, тем, кількості годин на їх опрацювання. Навчальні програми розробляються науково-методичними комісіями ВНЗ за професійними напрямами і затверджуються Міністерством освіти і науки України. Вони є базовими з основних дисциплін з урахуванням державних стандартів. На їх основі кафедри вищих навчальних закладів розробляють робочі навчальні програми, які затверджуються кафедрами, радами факультетів та вченими радами вищих навчальних закладів. Робочі навчальні програми обов'язкові для виконання викладачами.

У підготовці навчальних програм треба ретельно дотримуватися вимог наступності між змістом освіти в загальноосвітніх навчально-виховних закладах, а також рівнями підготовки фахівців у рамках вищої школи – молодших спеціалістів, бакалаврів, спеціалістів, магістрів.

Навчальна програма є базовим документом при підготовці підручників і навчальних посібників для вищої школи.

Підручник – це навчальна книга, в якій розкривається зміст навчального матеріалу з конкретної дисципліни відповідно до вимог чинної програми.

Навчальний посібник – це навчальна книга, в якій розкривається зміст навчального матеріалу з окремих аспектів програми, а також подається додатковий матеріал для формування в студентів умінь і навичок. Якщо для загальноосвітніх навчально-виховних закладів готують переважно підручники, де чітко визначені параметри щодо змісту освіти, то у вищих навчальних закладах більш поширені навчальні посібники. Це дає змогу викладачам і студентам значно розширювати діапазон пізнавальної діяльності, залучати додаткові наукові джерела, особливо ті, в яких подається нова наукова інформація.

Підготовка підручників і навчальних посібників потребує від авторів великої відповідальності. По-перше, у цих навчальних книгах мають бути акумульовані ґрунтовні наукові знання з конкретних проблем, що мають сенс для розуміння ґносеологічних засад розвитку певної науки і які не втратили своєї значущості для подальшого становлення відповідних наукових напрямів, а також сприяють формуванню професійних умінь і навичок майбутніх фахівців. По-друге, у навчальних посібниках мають бути закладені основи й передумови подальшого розвитку наукових інтересів студентів.

У процесі підготовки підручників і навчальних посібників для вищих навчальних закладів автори мають ретельно дбати про реалізацію в них вимог основних принципів навчання: науковості, систематичності, послідовності й доступності викладу, наочності, ґрунтовності, зв'язку матеріалу з професійною діяльністю.

Також важливо в підручниках і навчальних посібниках структурувати матеріал з належним дотриманням дидактичних вимог: чітко визначати проблемні питання, які розглядаються у тій чи тій темі, завдання для

самостійної навчальної роботи студентів, список літератури, питання для самоконтролю і т. ін.

Окрім обов'язкових навчальних дисциплін, у навчальних планах кожної спеціальності є факультативні курси та дисципліни за вибором студентів. У кожному разі відповідна кафедра розробляє навчальні програми з цих дисциплін, навчально-методичні матеріали для опрацювання курсів, які затверджуються радами факультетів.

Тема 6. Форми організації навчання у вищій школі.

План

1. Лекції та методика їх проведення. Психолого-педагогічні вимоги до проведення лекції у вищій школі.
2. Семінарські та практичні заняття у вищих навчальних закладах.
3. Комплексні форми організації навчання.
4. Дидактичні основи індивідуальних занять.
5. Виробнича практика студентів
6. Самостійна робота, вимоги до її організації.
7. Дистанційне навчання в системі освіти.

1. Лекції та методика їх проведення. Психолого-педагогічні вимоги до проведення лекції у вищій школі.

Провідною формою навчання у ВНЗ є лекція. Її головна дидактична мета – це формування орієнтовної основи для подальшого засвоєння студентами навчального матеріалу.

Слово лекція має латинське походження (lectio – читання). Лекції з'явилися ще у Стародавній Греції (Сократ, Платон, Арістотель) та Стародавньому Римі (Квінтіліан), набули розвитку в епоху середньовіччя. Тоді лекція була основною формою навчання, являючи собою читання церковних першоджерел та їх докладний коментар.

У середині ХІХ ст. з'явилась думка про те, що необхідно скорочувати лекційні курси та збільшувати кількість годин, відведених на практичні заняття, які стимулюють самостійність та активність слухачів. Дотепер певні науковці висувають аргументи проти лекції:

- лекція привчає до пасивного, некритичного сприйняття чужих думок, при цьому чим кращий лектор, тим більша вірогідність такого явища;
- відвідування лекцій привчає до школярства й відбиває потяг до самостійних занять;
- студенти неоднаково сприймають лекційний матеріал, деякі записують слова лектора механічно, не усвідомлюючи й не аналізуючи їх.

Проте досвід роботи вищої школи доводить, що усунення лекцій з вищої школи призводить до різкого зниження наукового рівня підготовки. Лекції продовжують відігравати провідну роль у процесі навчання вищої школи. У більшості вузівських предметів теоретичного змісту у вищій школі лекції охоплюють 70-80 % усього курсу, у практичних дисциплінах – 20-40 % матеріалу. Лекція – елемент курсу лекцій. Тематика курсу лекцій визначається робочою навчальною програмою. Лекції необхідні в таких випадках:

- немає підручників та навчальних посібників за новими курсами, які тільки складаються;
- новий матеріал за конкретною темою ще не знайшов втілення в підручниках або викладений у застарілому трактуванні;

- деякі розділи та теми курсу викликають великі труднощі під час самостійного вивчення за підручниками та навчальними посібниками й потребують методичної переробки, яку здійснює лектор;
- вихідні положення курсу у посібниках та наукових статтях викладені суперечливо, є взаємовиключні концепції, що їх пояснюють; у таких випадках лекція має давати об'єктивну оцінку різних підходів і трактувань.

Лекція необхідна, коли особливо важливим є особистісний емоційний вплив на студентів, що має на меті формування їх поглядів і переконань.

Основні функції лекції такі:

- *інформаційна*. Лекція – джерело адаптованої для студентів наукової інформації. При цьому, у зв'язку з особистістю лектора ця інформація має особистісне забарвлення.
- *орієнтовна*. Лекція орієнтує в науковій літературі показом генезису теорій, ідей: коли, ким вони вивчались, якими об'єктивними вимогами розвитку суспільства та виробництва спонукались тощо. Безумовно, список літератури, рекомендований лектором, також належить до орієнтовної функції лекції.
- *пояснювальна, роз'яснювальна*. Насамперед стосується основних наукових понять, які необхідно засвоїти студентам, через формування цих понять у свідомості студентів. Зміст лекцій містить стислі характеристики наукових понять, роз'яснення цих понять, їх визначень, пояснення значення кожного слова, що входить до структури визначення, – також належать до пояснюючої функції.
- *переконувальна*. Здійснюється насамперед через доказові ствердження лектора. Слушність положень, що висуваються на лекції, забезпечується реальними фактами та логікою подання матеріалу. Доказ фактами використовують, коли роблять теоретичні висновки на підставі узагальнення експериментальних фактів. Логічні докази – це такі міркування, у процесі яких одна думка обґрунтовується за допомогою інших. Кожний логічний доказ складається з тези, яку треба довести, доказів, за допомогою яких ця теза обґрунтовується, та демонстрації, тобто показу послідовного зв'язку міркувань, думок, що виходять одна з одної і ведуть до необхідного висновку.
- *підсумкова*. Лекція крім повідомлення необхідної наукової інформації має захопити студентів ідеями, викликати бажання поглибити свої наукові знання, почати власну дослідну роботу. Отже, лекція має бути цікавою через глибину думок, що розкривають таємниці науки.

Будь-яка лекція включає три основні етапи:

1) вступна частина: оголошення теми лекції (для запису студентами), плану лекції (3-4 пункти); формування мети та завдань лекції; стисла характеристика проблеми; показ стану питання; список літератури, навчальних джерел з теми (6-7 джерел);

2) викладення: докази, факти, аналіз понять, висвітлення подій, демонстрація доказів, аудіо та відео матеріалів; характеристика різних думок; зв'язок з практикою; галузі застосування набутих знань;

3) висновки: формування загального висновку; установка та завдання для самостійної та пошукової роботи; методичні поради, відповіді на запитання.

Лекції можна поділяти на вступні, основні, підсумкові. У заочній та вечірній формах навчання визначають ще лекції настановні (у яких подається поняття про сутність предмета, характеризуються методи самостійної роботи, види практичних занять, засоби самостійної роботи над матеріалом, докладно характеризується навчальна література); оглядові, які читають за кількома великими темами, якщо бракує часу для викладення кожної теми окремо; оглядові лекції зазвичай читають наприкінці курсу, коли лектор висвітлює найбільш значні вузлові проблеми науки, найновіші досягнення науки і техніки; епізодичні – лекції на одну з обраних тем.

Специфічні вимоги висувають до кожного з видів лекцій у вищій школі.

Вступна лекція має ознайомити студентів з метою та призначенням курсу, його роллю та місцем у системі навчальних дисциплін, що вивчаються майбутніми спеціалістами, містити короткий огляд курсу. У такій лекції лектор не тільки визначає предмет та метод науки, а й висуває наукові проблеми, гіпотези, накреслює перспективу розвитку науки та її зв'язок з практикою. Особливо важливо у вступній лекції показати зв'язок теоретичного матеріалу з практикою, з особистим досвідом студентів і практикою їх майбутньої праці. Слід розкрити найважливіші етапи розвитку історії науки, повідомити про найвидатніших учених, чий внесок у науку був найбільш вагомим, показати специфіку науки та її зв'язок з іншими, суміжними.

Методичний підхід до вступної лекції полягає у розвитку в студентів інтересу до предмета, створенні у них цілісного уявлення про дисципліну, що сприяє її творчому засвоєнню. Доцільно розповісти про методiku роботи над курсом, охарактеризувати підручники та навчальні посібники, ознайомити зі списком рекомендованої літератури, розповісти про вимоги до іспиту та інші види занять, що будуть доповнювати курс.

У підсумковій лекції необхідно узагальнити матеріал, що вивчався, виокремити основні питання курсу, зосередити увагу на практичному значенні набутих знань у подальшому навчанні та майбутній професійній діяльності. Спеціальним дидактичним завданням заключної лекції є стимулювання інтересу студентів до більш глибокого подальшого вивчення відповідної дисципліни, з'ясування шляхів і методів самостійної роботи з цього предмета.

Оглядова лекція – основний метод вивчення кількох тем програми. Застосовується для викладу відомостей, що мають інформаційне значення. Якщо для вступної лекції типовими є різноманітні прийоми узагальнення, установок, оцінних висновків, то оглядовій лекції притаманні елементи оповіді та опису, які поєднуються з аналізом та узагальненнями. Головним в оглядовій лекції є підготовка до розуміння певних закономірностей. Оглядова лекція – це систематизація знань на більш високому рівні. Психологія навчання показує,

що матеріал, який чітко подається у вигляді системи, запам'ятовується краще і його більш вдало застосовують при перенесенні на нові ситуації, ніж суму тих же фактів, поданих несистемно. В оглядовій лекції корисно виокремити та чітко розглянути дуже складні питання, що входять до екзаменаційних білетів.

Проблемна лекція складається з 2-3 питань про наукове відкриття, про причини виникнення тих чи інших проблем та труднощі їх розв'язання. Викладення цих проблемних питань закінчується здебільшого короткими висновками.

Будь-яка лекція – це систематичне, послідовне викладення теми, проблеми, розділу навчального курсу або науки. Вона присвячується найбільш вагомим, принциповим питанням навчальної програми. Якісна лекція у вищому навчальному закладі – це творче спілкування лектора з аудиторією, ефект такого спілкування в пізнавальному та емоційному відношеннях не нижчий за ефект матеріалу, що викладається на лекції.

Лекція, крім того, є вельми «економічним» засобом набуття основ знань в узагальненому вигляді, орієнтації в навчальному матеріалі.

Як зазначалось, лекція обов'язково має містити внутрішній план, який на розсуд лектора можна повідомляти або на початку лекції, або поступово під час розгляду певних питань. До плану зазвичай входять найменування головних вузлових питань лекції, які можна потім використовувати під час складання екзаменаційних білетів.

2. Семінарські та практичні заняття у вищих навчальних закладах.

Обов'язковий компонент процесу навчання у вищій школі – практичні заняття, призначені для поглибленого вивчення тієї чи іншої дисципліни. Термін «практичне заняття» включає також такі види занять, як лабораторна робота, семінарське заняття, практикум. Аудиторні практичні заняття відіграють провідну роль у формуванні навичок та застосуванні набутих знань. Практичні заняття логічно продовжують роботу, розпочату на лекціях. Усі форми практичних занять призначені для відпрацювання практичних дій.

Якщо лекція закладає основи наукових знань в узагальненій формі, то практичні заняття мають на меті розширити, уточнити ці знання, виробити професійні навички.

Практичні заняття розвивають наукове мислення та мову студентів, дають змогу перевірити їх знання, у зв'язку з чим вправи, семінари, лабораторні роботи є важливим засобом достатньо оперативного зворотного зв'язку.

Семінарські заняття отримали назву від латинського *seminarium*, що у перекладі означає «розсадник». Їх проводили у давньогрецьких та римських школах як поєднання диспутів, повідомлень учнів, коментарів та висновків викладачів.

Головна мета семінарських занять – сприяння поглибленому засвоєнню студентами найбільш складних питань навчального курсу, спонукання студентів до колективного творчого обговорення, оволодіння науковими

методами аналізу явищ і проблем, активізування до самостійного вивчення наукової та методичної літератури, формування навичок самоосвіти.

У процесі підготовки до семінару студенти самостійно відпрацьовують літературу (навчальну, методичну, наукову), вчать критично оцінювати різні джерела знань. Дидактична цінність семінарів полягає також у тому, що за незначної кількості студентів (академічна група) викладач може плідно впливати на аудиторію як в освітньому, так і у виховному плані.

Під семінарським заняттям розуміють форму навчального заняття, за якої викладач організує дискусію із завчасно визначених тем, до яких студенти готують тези відповідей або індивідуально виконані реферати-доводи. Такі семінари називають також семінарами-дискусіями.

Семінари-практикуми присвячені обговоренню різних варіантів розв'язання практичних ситуаційних задач і завдань.

План семінару повідомляють студентам заздалегідь для усвідомлення логіки поступового, послідовного розвитку теми. Обов'язково повідомляють необхідні наукові та методичні джерела з теми, додаткову літературу, за допомогою якої можна поглибити знання з теми. Доцільно також давати індивідуальні творчі завдання з теми семінарського заняття. На семінарі слід обговорювати найбільш суперечливі проблеми. З погляду розвивальної мети навчання семінарські заняття розвивають самостійність мислення, уміння аргументувати та відновлювати свою думку, вести коректну дискусію тощо.

Семінару притаманні чотири основні функції:

1. Поглиблення, конкретизація, систематизація знань, набутих на лекціях і під час самостійної роботи.
2. Розвиток навичок самостійної роботи.
3. Заохочення до наукових досліджень.
4. Контроль за якістю засвоєння студентами матеріалу.

За формою семінари можна проводити у вигляді розгорнутої бесіди за планом або у вигляді невеликих доповідей студентів з подальшим обговоренням учасниками семінару. Якщо виступи неодноскладові й ґрунтуються на застосуванні додаткових джерел, то їх вже можна розглядати як короткі доповіді. Метод доповідей передбачає обмін думками та дискусію із суперечливих положень, тобто живу бесіду. Викладач заздалегідь повідомляє студентам, у якій формі він чекатиме відповіді на те чи інше запитання (реферату, анотації, рецензії) акцентує увагу на оцінці та обговоренні. При цьому викладач керує дискусією, коректно ставиться до думок студентів, припускає їх право на помилку, на яку тактовно вказує, та на власну думку. Майстерність викладача виявляється також у залученні до обговорення всіх студентів незалежно від того, як вони навчаються. Для «слабких» студентів доцільно створювати ситуації психологічного переживання успіху, які надають упевненість у своїх силах.

Саме на семінарських заняттях найкраще реалізується принцип спільної діяльності у процесі групової навчальної роботи, який передбачає колективні зусилля для розв'язання того чи іншого складного питання.

Під час оцінювання якості семінарського заняття, а також у ході підготовки до нього доцільно використовувати такі критерії:

- цілеспрямованість – висунення проблеми, намагання поєднати теоретичний матеріал з його практичним використанням у майбутній професійній діяльності;
- планування – виокремлення основних питань, пов'язаних з профілюючими дисциплінами, наявність новинок у списку літератури тощо;
- організація семінару – уміння започаткувати та підтримувати дискусію, конструктивний аналіз усіх відповідей студентів, наповненість навчального часу обговоренням проблем, поведінка самого викладача;
- стиль проведення семінару – пошквалений, з постановкою гострих питань, з дискусією або млявий, який не викликає інтересу;
- ставлення викладача до студентів – поважне, врівноважене, в міру вимогливе чи байдуже;
- ставлення студентів до викладача – поважне чи байдуже, критичне;
- управління групою – викладач швидко встановлює контакт з учасниками семінару, впевнено та вільно тримається, взаємодія з групою має педагогічно доцільний характер та охоплює всіх студентів чи, навпаки, робить багато зауважень, розмовляє на підвищених тонах, спирається в роботі на кількох студентів, а інші залишаються пасивними;
- коментарі та висновки викладача – кваліфіковані, доказові, переконливі чи, навпаки, некваліфіковані, неістотні, не містять теоретичних узагальнень;
- записи студентів – чи ведуть студенти записи систематично, інколи, зовсім не ведуть.

Професійна підготовка студентів значною мірою реалізується на практичних та лабораторних заняттях.

Лабораторні роботи (від лат. labor – труд, праця, робота, трудність) самою своєю назвою вказують на поняття, яке склалося ще в давні часи, і пов'язані з застосуванням розумових, трудових, фізичних зусиль, спрямованих на розв'язання наукових завдань.

Слово «практикум» відображає ту саму думку (від гр. practicos – діяльний) – маються на увазі такі види навчальних занять, які вимагають від студентів підсиленої діяльності.

Лабораторні заняття – форма навчального заняття, за якої студент під керівництвом викладача особисто проводить природничі або імітаційні експерименти чи досліди з метою підтвердження окремих теоретичних положень цієї навчальної дисципліни, набуває практичних навичок роботи з лабораторним устаткуванням, обладнанням, обчислювальною технікою, вимірною апаратурою, методикою експериментальних досліджень у певній предметній галузі.

Лабораторні роботи мають особливо яскраву специфіку залежно від конкретної навчальної спеціальності, отже, на цю форму навчання більше

впливають частинні методики, ніж загальнопедагогічні рекомендації. Саме практичне заняття проводиться у навчальному закладі або на місцях практики студентів і має на меті навчити розв'язувати специфічні завдання за профілем спеціальності.

Практичне заняття – форма навчального заняття, за якої викладач організує детальний розгляд студентами окремих теоретичних положень навчальної дисципліни та формує вміння і навички практичного застосування їх через індивідуальне виконання студентами відповідно сформульованих завдань.

Лабораторні та практичні заняття проводять зі студентами, кількість яких не перевищує половини академічної групи.

Основні завдання практичних занять можна сформулювати в такий спосіб: поглиблення та уточнення знань, набутих на лекціях і в процесі самостійної роботи, формування інтелектуальних умінь та навичок планування, аналізу й узагальнень, опанування діючою технікою, набуття первинного досвіду організації виробництва та технікою управління ним, оволодіння початковими навичками керівництва робітниками на виробництві тощо.

Практичні заняття незалежно від їх конкретних особливостей значною мірою забезпечують відпрацювання умінь та навичок прийняття практичних рішень у реальних умовах виробництва, що мають в основі теоретичний фундамент.

Хоча на практичних заняттях відпрацьовуються теми, за якими було прочитано лекції, доцільно, щоб на цих заняттях невелика теоретична частина передувала практичній. Це спрямовує студентів на науковий підхід до виконання та аналізу практичних робіт, підвищує їх якість.

3. Комплексні форми організації навчання.

Розгляд змісту навчання як цілісної структури диктує необхідність комплексної організації навчального процесу, органічної єдності різних форм навчання, взаємозв'язку лекційних, семінарських і практичних занять, поєднання навчальних занять та педагогічної практики.

Необхідність інтенсифікації навчально-виховного процесу з педагогіки, тобто більш ефективного вирішення завдань за порівняно нетривалий проміжок часу, вимагає сьогодні встановлення доцільного співвідношення різних форм навчальних занять з метою усунення непотрібного дублювання навчального матеріалу, подолання формалізму у викладанні педагогіки.

Традиційно використовувана комплексна форма навчання під час структурування змісту навчання – поєднання лекційних, семінарських і лабораторно-практичних занять та практики. У такому разі складається циклова система вивчення дисципліни в процесі лекційних, семінарських і лабораторно-практичних занять, а також досягається органічний зв'язок навчальних занять та практики. За такої організації вивчення дисципліни теорія випереджає і надалі супроводжує практичну роботу студентів, вивчення кожної проблеми

здійснюється комплексно, шляхом використання різних форм організації навчального процесу.

На семінарському занятті закріплюють теоретичні знання, набуті на лекції, розглядають конкретні шляхи і засоби визначення основних показників розвитку, вихованості й навченості особистості, аналізують можливості навчальних предметів, поза класної виховної роботи у формуванні основних показників розвитку, вихованості та навченості. Розробляється методика діагностики розвитку, виховання та навчання.

На лабораторно-практичних заняттях і практикумах організується діагностика рівня розвитку, вихованості та навченості конкретного студента.

Під час виокремлення предметного і загальнодіяльнісного компонентів у змісті навчання, головне завдання полягає у створенні адекватної професійної мотивації в досліджуваному предметі за рахунок виявлення зв'язків-переходів до майбутньої професійної діяльності як творчого процесу. Тому найбільш ефективними формами організації навчання є аудиторна і науково-дослідна (курсове і дипломне проектування). Дослідна робота надає пізнавальній (у процесі навчальних занять) та практичній (у процесі педагогічної практики) діяльності студентів пошуково-творчого характеру, формує в них уміння визначати актуальні педагогічні проблеми, знаходити шляхи їх вирішення з метою досягнення позитивних навчально-виховних результатів. Для залучення студентів до дослідної роботи можна використовувати такі педагогічні завдання:

- з добору педагогічної літератури за певною темою, складання анотацій окремих першоджерел, їх реферування;
- з узагальнення і систематизації знань, набутих з різних джерел;
- з добору методики і методів діагностики досліджуваного вміння, якості, психологічного стану особистості;
- спрямованості на встановлення міжпредметних зв'язків (наприклад, розглянути характеристику якогось поняття або категорії, що дається у філософії, соціології, психології, педагогіці);
- визначення рівнів розвитку педагогічної спостережливості, уяви, мислення;
- вивчення і діагностика якостей особистості;
- діагностики потреби у спілкуванні, здатності до самоуправління в спілкуванні.

Результати виконання таких завдань оформляють у вигляді наукових рефератів, доповідей, повідомлень з педагогічних проблем, конспектів лекцій, анотацій, рецензій, оглядів, звітів.

Підготовка до виконання дослідної роботи здійснюється у процесі лекційних, семінарських, лабораторно-практичних занять, де студенти опановують узагальненими загальнопредметними вміннями, спільність яких визначається єдністю методів наукового пізнання. Складність змісту та методів дослідної роботи студентів залежить від етапу навчання. На першому курсі студенти опановують уміннями аналізувати і конспектувати першоджерела,

виділяти головне й другорядне в навчальному тексті, систематизувати навчальний матеріал. На другому курсі вони вчаться пояснювати і доводити причинно-наслідкові зв'язки явищ, порівнювати, узагальнювати, оцінювати педагогічні факти й явища. На третьому курсі майбутні вчителі засвоюють уміння рецензувати і реферувати, складати анотації, доповіді, виступи, мають добре орієнтуватися в довідковій і науковій літературі. На четвертому – п'ятому курсах самостійна робота над темою дипломної роботи потребує від студентів умінь практичної діяльності (експериментування, спостереження, розрахунково-графічні вміння, моделювання, аналогія, ідеалізація).

Перехід до модульної побудови змісту навчання передбачає інтеграцію різних видів і форм навчання, які підпорядковуються загальній темі навчального курсу. Будучи великим розділом або темою курсу, модуль є фундаментальним поняттям курсу педагогіки – явищем, законом, структурним планом або групою взаємозалежних понять. Модульний метод навчання передбачає читання проблемних і настановних лекцій, що дають узагальнену інформацію з вузлових питань курсу. Лекції будуються на методичних принципах розвивального навчання, спрямованих на розвиток творчих здібностей студентів. Практичні заняття і лабораторні роботи модуля проробляють у комплексі з лекціями, доповнюючи їхній зміст вивченням нового матеріалу і набуттям певних практичних навичок.

Для кожного модуля формують набір довідкових та ілюстративних матеріалів, які студент одержує перед початком його вивчення. Модуль забезпечується списком рекомендованої літератури. Кожен студент переходить від модуля до модуля в міру засвоєння матеріалу і проходить етапи поточного контролю незалежно від однокурсників. Оскільки модуль містить два основні способи організації навчання – аудиторний і самостійний, лекційні матеріали доповнюють інструктивно-методичними матеріалами з теми. Завдання для самостійної роботи і лабораторно-практичних занять можуть бути такі: мікровикладання з теми, розробка бесід з певної теми, підготовка і проведення дискусії, проведення мінілекції.

4. Дидактичні основи індивідуальних занять.

Індивідуальне навчальне заняття проводиться з окремими студентами з метою підвищення рівня їх підготовки та розкриття потенційних творчих здібностей. Цей вид занять організовується за окремим графіком з урахуванням індивідуального навчального плану студента. Форми, види, обсяг, методи проведення індивідуальних навчальних занять, форми й методи поточного і підсумкового контролю (крім державної атестації) визначаються індивідуальним навчальним планом студента. Індивідуальні навчальні заняття можуть проводитися з однієї, декількох дисциплін або з певної частини дисципліни.

Консультація (лат. *consultatio* – звертання за порадою) – форма навчального заняття, що передбачає надання студентам потрібної допомоги у засвоєнні теоретичних знань і виробленні практичних умінь і навичок шляхом

відповіді викладача на конкретні запитання або пояснення окремих теоретичних положень чи аспектів їх практичного застосування. За спрямованістю вона має скеровуватися на допомогу студентам в оволодінні методологією теми чи розділу, а також методами самостійної навчальної роботи. Кількість годин на консультації визначається навчальними планами й індивідуальними планами викладачів. Консультації проводять викладачі, які читають відповідний навчальний курс, за графіком, що встановлює кафедра за погодженням з деканатами. Викладачі можуть надавати консультації групам студентів або окремим студентам.

5. Виробнича практика студентів.

Підготовка спеціаліста не можлива без набуття випускниками вищого навчального закладу певного досвіду роботи на виробництві.

Практична підготовка студентів є обов'язковим компонентом професійної підготовки. Проходження такої підготовки необхідне для здобуття кваліфікаційного рівня та має на меті набуття студентами професійних умінь і навичок. У бюджеті навчального часу виробнича (педагогічна) практика становить близько 20-26 % всього навчального часу. Ефективність практики забезпечується зв'язками між вищим навчальним закладом та відповідним закладом для проведення практики – господарствами, підприємствами, фірмами, банками, клініками, лікарнями, школами, транспортними засобами, дитячими садками тощо.

Мета будь-якої практики, крім формування професійних практичних та організаторських умінь та навичок, – також проходження всього процесу набуття кваліфікації від рядового робітника до інженера, актора, педагога, лікаря і т. ін.

Організація практичної підготовки регламентується певними положеннями і затверджується наказом Міністерства освіти і науки України.

Практика студентів передбачає безперервність і послідовність її проведення під час набуття потрібного обсягу практичних знань та вмінь відповідно до різних кваліфікаційних рівнів: молодший спеціаліст → бакалавр → спеціаліст → магістр.

Залежно від конкретної спеціальності студентів практика може бути навчальною, технологічною, експлуатаційною, конструкторською, ознайомчою, економічною, педагогічною, науково-дослідною тощо.

Навчальна практика на I або I-II курсах має на меті ознайомлення студентів з реальним процесом, у якому втілюються знання, які студенти здобули в процесі лекцій та семінарських занять. Відповідно добираються форми організації – екскурсійне відвідування, практична робота на виробництві чи підприємстві на робочих місцях, виховна робота в школі або в дитячих установах тощо. При цьому формується початковий етап майбутнього фаху, те, що повинен знати майбутній спеціаліст на нижчому етапі, щоб усвідомити це на вищому.

Навчально-виробнича практика (III курс) полягає в ознайомленні з конкретною майбутньою спеціальністю як помічника, дублера фахівця. Студент виконує певні обов'язки, поточну роботу, спостерігає за діяльністю спеціаліста на робочому місці під його контролем.

Виробнича (цільова) практика (IV-V курси) надає студенту можливість виконувати обов'язок фахівця на робочому місці, студент виконує весь цикл обов'язків за своєю спеціальністю, усвідомлює механізм дії підрозділу, в якому проводиться виробнича практика, загальну картину всього об'єкта практики.

Кінцева ланка практичної підготовки – переддипломна (державна) практика (V курс), яка проводиться на робочому місці з виконанням усіх функціональних обов'язків майбутнім фахівцем. Під час цієї практики поглиблюються, закріплюються та усвідомлюються теоретичні знання з усіх дисциплін навчального плану, збирається матеріал для виконання кваліфікаційної роботи, дипломного проекту (роботи) або складання державних іспитів.

Практика студентів проводиться на базах практики, які відповідають вимогам навчальних програм.

Після закінчення практики студенти складають звіт у порядку, встановленому відповідною кафедрою. З базами практики вищі навчальні заклади завчасно укладають угоди щодо її проведення згідно з визначеною формою.

До керівництва практикою студентів залучають досвідчених викладачів кафедр або предметних (циклових) комісій. Працівники кафедр здійснюють насамперед консультування та інструктаж, а також контролюють усю діяльність студентів щодо виконання всіх завдань практики. Інструктаж може спиратися на друковані методичні рекомендації з кожного виду практики.

Звіт із практики захищається студентом на комісії, призначеній завідувачем кафедри або заступником директора навчального закладу, унаслідок чого за цей звіт ставиться певна диференційована оцінка.

6. Самостійна робота, вимоги до її організації.

Для досягнення цілей сучасного суспільства необхідний спеціаліст, спроможний оперативно приймати нешаблонні рішення, діяти самостійно, творчо. Творчість починається там, де здійснюється самостійний пошук принципів, способів поведінки і дій. Творчість набуває розвитку на основі самостійності особистості і є вищим ступенем її розвитку. У сучасних умовах самостійність стає професійно необхідною якістю особистості будь-якого спеціаліста. Отже, і підготовка майбутніх спеціалістів у вищому навчальному закладі має орієнтуватися на формування у студентів цієї якості, а не лише на репродуктивну виконавську діяльність з оволодіння певною сумою знань і вмінь.

Самостійність є необхідною умовою ефективності будь-якої діяльності: навчальної, виробничої, громадської, розумової, пізнавальної та ін. Вираження самостійності особистості – вчинки, дії, висловлювання, оцінка особистості

стосовно як тих, хто оточує, так і самої себе. Тобто самостійність – це не риса волі або характеру, здібностей або мислення, а більш складна, інтегративна особистісна риса. Самостійність співвідноситься із самореалізацією особистості, з її активністю щодо внутрішнього спонукання, без зовнішнього примушення, з відносною незалежністю. Вищому рівневі розвитку самостійності властиві продуктивний творчий характер діяльності, нестереотипність рішень, що приймаються, вчинків, дій самої особистості.

Самостійність виявляється в результатах діяльності, у характері ставлення до довкілля і в спрямованості поведінки.

Самостійність не є вродженою властивістю людини. Ця якість виникає і розвивається в процесі життєдіяльності індивіда. У ранньому дитячому віці вона виражається у прагненні індивіда все робити без сторонньої допомоги. Але самостійність далеко не завжди стає стійкою характеристикою поведінки, діяльності. Рівень розвитку самостійності залежить від умов, у яких розвивається особистість, характеру її стосунків з довкіллям.

Самостійне мотивування й обґрунтування дій, здатність вбачати об'єктивну підставу власних вчинків і приймати адекватні рішення, складати програму дій виробляється внаслідок досвіду особистості, критичної оцінки зовнішніх впливів і власних можливостей. Крім того, самостійна особистість не тільки вирішує поставлені завдання або ті, що виникають перед нею, а й ставить перед собою цілі щодо власного почину, тобто володіє ініціативністю, і більше того, має потребу приймати та здійснювати власні рішення. Після прийняття рішення самостійна особистість готова нести відповідальність за його практичне втілення, за свої дії, в основі яких лежить впевненість у їх правильності та своєчасності. Водночас самостійна людина здатна визнавати свої помилки, якщо дійсність свідчить, що не всі обставини було нею враховано під час прийняття. На підставі самокритичного аналізу, рефлексії особистість приймає все більш адекватні рішення, що ведуть до розв'язання проблем. Отже, самостійність – це інтегративна якість особистості, що полягає у здатності та потребі приймати й реалізовувати рішення з власної ініціативи і нести за них відповідальність.

Самостійна робота студентів у вищому навчальному закладі включає види діяльності:

- пошук та вивчення додаткової літератури;
- конспектування, складання планів, тез;
- кодування інформації (складання схем, таблиць, графіків);
- написання рефератів, доповідей, оглядів, звітів;
- виступ з повідомленнями на семінарських заняттях;
- виконання вправ, розв'язання задач;
- виконання письмових контрольних, лабораторних робіт;
- виконання завдань за допомогою ПК.

Однак репродуктивна самостійна робота не може бути достатньо ефективною під час формування самостійності як професійної якості особистості. Необхідне не лише вміння працювати без сторонньої допомоги, а й

здатність розв'язувати цілісні задачі, що містять всі компоненти діяльності людини:

- 1) усвідомлення і формулювання проблем і завдань;
- 2) визначення цілей і складання плану вирішення;
- 3) аналіз, прогнозування і прийняття (вибір) рішення, його практичну реалізацію;
- 4) контроль і оцінку процесу та результатів діяльності;
- 5) постановку нових цілей і завдань, спрямованих на подальше вдосконалювання об'єктивного світу й самого себе.

Відсутність будь-якого компонента не дозволяє формувати самостійність як особистісну якість майбутнього спеціаліста.

Найважливішим і домінуючим компонентом самостійності є прийняття рішення. Саме з ним пов'язані смислоутворюючі мотиви поведінки та діяльності особистості. У ньому насамперед здійснюється її потреба в самореалізації. Здатність приймати рішення ґрунтується на розумінні суттєвого вміння порівнювати, здійснювати аналіз, синтез та узагальнення, класифікувати, планувати, робити умовиводи, організовувати свою діяльність.

Самостійна особистість не тільки приймає рішення, а й контролює процес реалізації їх, під час якого самокритично оцінює свою діяльність, коригує її у разі необхідності та домагається поставлених цілей, несе за них відповідальність. Самостійність не можлива також без наявності власних думок, оцінок, суджень. Упевненість особистості в істинності знань, правильності своєї позиції веде до готовності її доказово захищати, обстоювати в дискусійних і конфліктних ситуаціях.

Самостійність особистості може розвиватися тільки в процесі певної діяльності, у прийнятті рішень і виконанні їх. Унаслідок здійснення цієї діяльності відбуваються зміни в самому суб'єкті, які виражаються в оволодінні способами прийняття рішень і розвитку певних якостей особистості.

У свою чергу, це є підставою ефективності дій, адекватного орієнтування в обставинах, зумовлених змістом завдань, що вирішуються.

Вищий, творчий рівень розвитку самостійності полягає в потребі постійно ставити перед собою нові цілі та завдання, спрямовані на вихід за межі заданого, на пошук і відкриття нових закономірностей та способів розв'язання.

Постановка наступних цілей і завдань на підставі адекватної самооцінки зробленого слугує розвитку позитивного емоційного ставлення до самостійної діяльності та рішенням, формує потребу в них.

На старших курсах студентів доцільно включати в науково-дослідну роботу, яка передбачає прийняття самостійних рішень під час проведення діагностичного експерименту, написання й захисту наукових праць (статей, проектів). Робота має містити теоретичний огляд літера тури з теми, опис методики експериментального мікродослідження та аналіз його результатів.

Самостійна робота майбутнього спеціаліста має бути спрямована не тільки на формування професійних знань та вмінь, а й на розвиток якостей,

необхідних будь-якому керівнику, насамперед організаторських і комунікативних.

7. Дистанційне навчання в системі освіти.

Традиційно в різних типах навчальних закладів України склалися такі організаційні форми навчання: денна, заочна, екстернатна. В останні десятиріччя у світовій освітній системі з огляду на соціально-економічні потреби й розвиток нових засобів навчання почала розвиватися дистанційна форма отримання професійної освіти.

Дистанційне навчання є технологією, яка передбачає, що в освітньому процесі використовуються кращі традиційні та інноваційні засоби, як і форми навчання, що ґрунтуються на комп'ютерних і телекомунікаційних технологіях.

У системі освіти дистанційне навчання відповідає принципу гуманізму, згідно з яким ніхто не повинен позбавлятися можливості навчатися через бідність, географічну або тимчасову ізоляваність, соціальну незахищеність та неможливість відвідувати освітні установи з причин фізичних вад або зайнятості виробничими чи особистими справами. Будучи наслідком об'єктивного процесу інформатизації суспільства й освіти і вбираючи в себе кращі риси інших форм, дистанційне навчання ввійде у ХХІ ст. як найбільш перспективна, синтетична, гуманістична, інтегральна форма отримання освіти.

Можна навести велику кількість визначень поняття дистанційне навчання, що відображає різноманітні підходи до його розуміння. Ось деякі з них.

1). Дистанційне навчання (ДН) є формою освіти, поряд з очною та заочною, за якою в освітньому процесі використовуються кращі традиційні та інноваційні засоби і форми навчання, що ґрунтуються на комп'ютерних і телекомунікаційних технологіях.

Основою освітнього процесу в ДН є цілеспрямована й контрольована інтенсивна самостійна робота студента, котрий може навчатися в зручному для себе місці, за індивідуальним розкладом, маючи комплект спеціальних засобів навчання й погоджену можливість контакту з викладачем по телефону, електронною та звичайною поштою, а також очно.

2). Дистанційне навчання є цілеспрямованим інтерактивним асинхронним процесом взаємодії суб'єктів і об'єктів навчання між собою та із засобами навчання, причому процес навчання індиферентний до їхнього просторового розташування. Освітній процес проходить у специфічній педагогічній системі. Елементами цієї системи є підсистеми: мета навчання; зміст навчання; засоби навчання; організаційні форми навчання – ідентифікаційно-контрольна, навчально-матеріальна, фінансово-економічна, нормативно-правова, маркетингова.

3). Дистанційна освіта – особлива, досконала форма, яка поєднує елементи очного, очно-заочного, заочного й вечірнього навчання на основі нових інформаційних технологій та систем мультимедіа. Сучасні засоби телекомунікацій та електронних видань дають змогу подолати недоліки традиційних форм навчання, зберігаючи при цьому всі їхні позитивні риси.

4). Дистанційна освіта – комплекс освітніх послуг, що надаються широким колам населення в країні й за кордоном за допомогою спеціалізованого інформаційного освітнього середовища, що базується на засобах обміну навчальною інформацією на відстані (супутникове телебачення, радіо, комп'ютерний зв'язок та інше). Інформаційно-освітнє середовище ДН становить системну сукупність, що організувалася із засобів передачі даних, інформаційних ресурсів, протоколів взаємодії, апаратно-програмного та організаційно-методичного забезпечення, яке орієнтується на задоволення освітніх потреб користувачів. Дистанційне навчання є однією з форм неперервної освіти, що покликана реалізувати права людини на освіту й отримання інформації.

5). Дистанційне навчання – нова організація освітнього процесу, що базується на принципі самостійного навчання студента. Середовище навчання характеризується тим, що студенти в основному, а часто й повністю, віддалені від викладача у просторі й часі, водночас вони мають можливість у будь-який момент підтримувати діалог за допомогою засобів телекомунікації.

6). Дистанційне навчання – сукупність інформаційних технологій, що забезпечують доставку студенту основного обсягу навчального матеріалу; інтерактивну взаємодію студентів та викладачів у процесі навчання; надання студентам можливості самостійної роботи із засвоєння навчального матеріалу; а також оцінювання їхніх знань та умінь у процесі навчання.

7). Дистанційне навчання – це нова сходинка заочного навчання, на якому забезпечується застосування інформаційних техно-логій, що ґрунтуються на використанні персональних комп'ютерів, відео- та аудіотехніки, космічної техніки й оптичних систем зв'язку.

8). Дистанційне навчання – це універсальна гуманістична форма навчання, що базується на використанні широкого спектра традиційних і нових інформаційних та телекомунікаційних технологій, технічних засобів, які створюють умови для вибору студентами вільних освітніх дисциплін, які відповідають стандартам, діалоговому обміну з викладачем; при цьому процес навчання не залежить від розташування студента в просторі та часі.

9). Дистанційне навчання – це, за словами А. В. Хуторського, електронний варіант очного або заочного навчання, що адаптує традиційні форми занять та паперові засоби навчання в телекомунікаційні. Дистанційне навчання покликане вирішувати специфічні завдання стосовно розвитку творчої складової освіти й проблеми, складні для розв'язання у звичайному навчанні, зокрема:

- підсилення активної ролі студента у власній освіті: у постановці освітньої мети, виборі домінуючих напрямків, форм і темпів навчання в різноманітних освітніх царинах;
- різке збільшення обсягу доступних освітніх масивів, культурно-історичних досягнень людства, доступ до світових культурних та наукових скарбів для дітей з будь-якого населеного пункту, де є телезв'язок;

- отримання можливості спілкування учня з педагогами-професіоналами, з ровесниками-однорічниками, консультування у фахівців високого рівня незалежно від їхньої територіальної розташованості;
- збільшення евристичної складової навчального процесу за рахунок застосування інтерактивних форм занять, мультимедійних навчальних програм;
- більш комфортні, порівняно з традиційними, умови для творчого самовираження студента, можливість демонстрації продуктів своєї творчої діяльності для всіх, широкі експертні можливості оцінювання творчих досягнень;
- можливість змагання з великою кількістю ровесників, що знаходяться у різних містах та країнах, за допомогою участі у дистанційних проектах, конкурсах, олімпіадах.

Тема 7. Сучасні технології навчання у вищій школі.

План

1. Поняття про педагогічні технології.
2. Проблемне навчання у вищій школі.
3. Використання ділових та рольових ігор у навчальному процесі ВНЗ.
4. Інформаційні технології навчання у ВНЗ.
5. Кредитно-модульна (рейтингова) система навчання у вищій школі.

1. Поняття про педагогічні технології.

У педагогічній літературі поняття «технологія навчання» і «навчальна технологія» вживають як тотожні. Однак поняття «технологія навчання» є дещо вужчим і означає шлях освоєння конкретного матеріалу в межах певного предмета, теми, питання, а навчальна технологія передбачає розгляд різних технологій навчання.

Технології в галузі навчання і виховання принципово відрізняються від промислових технологій. Основна відмінність полягає у більшій гнучкості перших, центром ваги яких, вихідним і кінцевим результатом, є людина, а основним параметром виміру виступає рівень її розвитку.

Теперішнього часу в науковому обігу використовуються поняття «освітні технології», «педагогічні технології», «технології навчання (виховання управління, дидактичні технології)»

Освітні технології, як найбільш загальні утворення, характеризують загальну стратегію розвитку освіти і освітнього середовища (єдиного освітнього простору). Основне призначення освітніх технологій – прогнозування розвитку освітніх систем, їх проектування, планування та визначення факторів, які відповідають освітнім цілям.

Термін «технологія» походить від грецьких слів «*techne*» мистецтво, майстерність, вміння, і «*logos*» - вчення, наука. Спершу його використовували в системі технічних знань для означення наукової дисципліни, яка визначала сукупність даних про різноманітні засоби обробки сировини, напівфабрикатів і виробів у галузі виробництва. Пізніше цей термін отримав широке розповсюдження і в інших сферах суспільного життя: політиці, економіці, освіті.

Технологія передбачає мистецтво володіння процесом, певну послідовність операцій з використанням необхідних засобів (матеріалів, інструментарію та алгоритму дій), тобто у процесуальному розумінні технологія має дати відповідь на запитання: «Як досягти результату діяльності (з використанням чого і якими засобами)?». Глумачний словник С.І. Ожегова визначає технологію як сукупність виробничих процесів у певній галузі виробництва, а також науковий опис засобів виробництва. Поняття технології відображає спрямованість досліджень (у тому числі і педагогічних) на радикальне вдосконалення діяльності людини, підвищення її результативності, інструментальності, технічності. У структурному відношенні освітні технології містять декілька послідовно виконуваних блоків-операцій:

1. Маркетинг і прогноз суспільних та особистих потреб в отриманні професійних знань.
2. Діагностика об'єктів навчання і виховання.
3. Формування навчально-виховних цілей і завдань.
4. Визначення змісту і методів навчально-виховного процесу;
5. Перевірка ефективності отриманих результатів.
6. Корекція і упровадження освітніх технологій в реальну педагогічну практику (рис. 7.1.).

Рисунок 7.1. – Структура освітньої технології

Якщо освітні технології – це відбиток стратегії освіти, то педагогічні технології призначені втілювати тактику її реалізації. Наразі деякі автори нараховують понад 300 визначень поняття «педагогічна технологія». На нашу думку, найбільш повне визначення сутності педагогічної технології запропонувала С.О. Сисоєва, яка розглядає її як створену адекватно до потреб і можливостей особистості і суспільства теоретично обґрунтовану навчально-виховну систему соціалізації, особистісного і професійного розвитку і саморозвитку, яка внаслідок упорядкованих професійних дій педагога при оптимальності ресурсів і зусиль всіх учасників освітнього процесу, гарантовано забезпечує ефективну реалізацію свідомо визначеної освітньої мети та можливість відтворення процесу на рівні, який відповідає рівню педагогічної майстерності педагога .

У практиці навчально-виховної діяльності сучасного вищого навчального закладу найпоширеніші такі технології навчання: диференційоване навчання,

проблемне навчання, ігрові технології навчання, інформаційні технології навчання, кредитно-модульна технологія навчання, особистісно орієнтоване навчання.

2. Проблемне навчання у вищій школі.

Одним із найперспективніших напрямів розвитку творчих здібностей особистості, необхідних сучасному фахівцю, є проблемне навчання.

Проблемне (грец. *problema* – задача, утруднення) навчання дидактична система, яка ґрунтується на закономірностях творчого засвоєння знань і способів діяльності, на прийомах і методах викладання та учіння з елементами наукового пошуку.

Таке навчання передбачає проблемне викладання, тобто створення системи послідовних проблемних ситуацій і управління процесом їх вирішення, а також проблемне учіння – особливу форму творчої навчальної діяльності студентів щодо засвоєння знань і способів діяльності з наявністю аналізу проблемних ситуацій, формулювання проблем і їх розв'язання шляхом висунення припущень, обґрунтування і доведення гіпотез.

Проблемне навчання передбачає засвоєння студентами знань і способів дій проблемним шляхом у кілька етапів: створення проблемної ситуації, аналіз і формування проблеми, висунення гіпотез.

Залежно від рівня самостійності студентів у навчальній діяльності використовують відповідний метод проблемного навчання: проблемний виклад, частково-пошуковий і дослідницький методи.

3. Використання ділових та рольових ігор у навчальному процесі ВНЗ.

Формування соціально активної особистості вимагає використання нестандартних форм педагогічної взаємодії. Однією з таких форм є гра як засіб розвитку творчого потенціалу майбутнього фахівця.

Ігровий метод навчання передбачає визначення мети, спрямованої на засвоєння змісту освіти, вибір виду навчально-пізнавальної діяльності і форми взаємодії педагога та студентів. Головною метою навчальних ігор є формування в майбутніх фахівців уміння поєднувати теоретичні знання з практичною діяльністю. Оволодіти необхідними фаховими вміннями і навичками студент зможе лише тоді, коли сам достатньою мірою виявлятиме до них інтерес і докладатиме певних зусиль, тобто поєднуючи теоретичні знання, здобуті на лекціях, семінарах, самостійно, з розв'язанням конкретних виробничих задач і з'ясуванням виробничих ситуацій.

Ігрова діяльність виконує такі функції: спонукальну (викликає інтерес у студентів); комунікативну (засвоєння елементів культури спілкування майбутніх спеціалістів); самореалізації (кожен учасник гри реалізує свої можливості); розвивальну (розвиток уваги, волі та інших психічних якостей); розважальну (отримання задоволення); діагностичну (виявлення відхилень у знаннях, уміннях та навичках, поведінці); корекційну (внесення позитивних змін у структуру особистості майбутніх фахівців).

Ігрові методи багатопланові, і кожен з них у той чи інший спосіб сприяє виробленню певної навички. З огляду на це виокремлюють ігри-вправи, ігрові дискусії, ігрові ситуації, рольові і ділові навчальні ігри.

У процесі конструювання і проведення ділових навчальних ігор слід дотримуватися певних принципів (О. Вербицький):

- принцип проблемності;
- принцип імітації умов і динаміки виробництва, моделювання змісту професійної діяльності людей, зайнятих на виробництві;
- принцип двоплановості ігрової навчальної діяльності;
- принцип спільної діяльності учасників гри;
- принцип діалогічної взаємодії партнерів по грі.

Підготовка і проведення ділової гри відбувається в кілька етапів (Е. Хруцький):

- вибір теми, яка містить завдання або ситуацію, що потребує вироблення і прийняття конкретних рішень;
- визначення мети гри, складу і функцій її учасників;
- розроблення моделі гри, яка має якнайповніше відображати виробничий процес чи практичну ситуацію, при цьому слід пам'ятати, що гра – це спрощена реальна дійсність, яка передбачає імітацію впливу на виробничий процес зовнішнього середовища і зв'язки з ним;
- розроблення критеріїв оцінювання роботи студентів, головним мотивом навчально-педагогічних ігор та основним критерієм оцінювання мають бути успішне застосування студентами теоретичних знань на практиці, а також ефективна взаємодія з іншими учасниками гри;
- ознайомлення студентів з метою гри та виробничою – ситуацією, розподіл ролей і доведення до їх відома критеріїв оцінювання, це слід зробити за тиждень до гри, водночас студенти повинні мати список рекомендованої літератури, під час розподілу ролей і «посад» між учасниками необхідно враховувати рівень їхніх знань, здібності та інші індивідуальні особливості; важливо, щоб ролі не були постійними в усіх іграх;
- перебіг гри та аналіз її результатів.

Конструюючи зміст ділової гри, важливо спонукати студентів до пізнавальної активності протягом усієї ігрової діяльності. Цього можна досягти шляхом створення проблемних ситуацій, інтелектуальних труднощів, що вимагають активної взаємодії студентів з об'єктами пізнання, подолання суперечностей між відомими знаннями і необхідністю «відкрити» або знайти нове знання, систему вмінь і навичок, які, у свою чергу, сприятимуть розв'язанню нових для студентів пізнавальних завдань.

4. Інформаційні технології навчання у ВНЗ.

Розширення сфери застосування електронно-обчислювальних машин ЕОМ та їх периферійного обладнання зумовило появу поняття «нова інформаційна технологія» (НІТ), яке є синонімом поняття «комп'ютерна технологія» (КТ).

НІТ передбачає використання усього різноманіття сучасних пристроїв оброблення інформації, в т.ч. ЕОМ, їх периферійного обладнання (відеоматеріали, принтери, пристрої для оброблення даних з графічної і звукової форми).

Нові інформаційні технології навчання – це методологія і технологія навчально-виховного процесу з використанням новітніх електронних засобів.

Комп'ютерна (інформаційна) технологія навчання (КТН) спрямована на досягнення цілей інформатизації навчання на основі застосування комплексу функціонально залежних педагогічних, інформаційних, методологічних, психофізіологічних і ергономічних засобів і методик, створених і організованих на базі технічного й програмного забезпечення ЕОМ.

Інтенсивне оновлення матеріально-технічної бази вищих навчальних закладів з урахуванням останніх досягнень науки і техніки дає змогу розвивати *аудіовізуальну технологію навчання*, яка передбачає використання різноманітних технічних засобів навчання (ТЗН), в т.ч. комп'ютерних і електронних засобів. *Розрізняють рецептивне аудіовізуальне навчання*, пов'язане зі сприйманням і засвоєнням студентами аудіовізуальної навчальної інформації, яка передається за допомогою ТЗН (наприклад, телевізійних систем), та *інтерактивне*, яке забезпечує взаємодію студента і навчаючої системи у формі діалогу людини і машини.

На сучасному етапі соціальних і технологічних перетворень однією з вимог до всіх учасників навчального процесу у вищих навчальних закладах є готовність майбутнього фахівця до використання інформаційно-комунікаційних технологій, комп'ютеризованих систем загалом у навчанні та професійній діяльності. Виокремлюють три рівні такої готовності (Г.Козлакова): власний рівень володіння комп'ютеризованими технологіями, уміння безпосередньо використовувати їх у професійній діяльності, уміння підвищувати свій фаховий рівень за допомогою засобів Internet. Важливим елементом цієї готовності є не лише теоретична підготовка з певної галузі знань, а також і практичні уміння викладача організувати і провести навчальне заняття за допомогою комп'ютерних засобів і технологій; підготувати навчальне заняття за дистанційною формою навчання; застосувати фірмові розробки електронних навчальних посібників; створити власний електронний навчальний посібник з конкретної дисципліни; запровадити освітній Web-сайт з метою поглиблення власної наукової і викладацької компетентності.

Одним із перспективних шляхів перебудови навчального процесу у вищих навчальних закладах є впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу.

Ця система передбачає відхід від традиційної схеми «навчальний семестр – навчальний рік, навчальний курс»; раціональний поділ навчального матеріалу дисципліни на *модулі* (логічно завершені частини теоретичних знань і практичних умінь з певної навчальної дисципліни) і перевірку якості засвоєння теоретичного і практичного матеріалу кожного модуля; перевірку якості підготовки студентів до кожного лабораторного, практичного чи семінарського

заняття; використання широкої шкали оцінювання знань; вирішальний вплив суми балів, одержаних протягом семестру, на підсумкову оцінку з навчальної дисципліни; стимулювання систематичної самостійної роботи студентів протягом усього семестру і підвищення якості їх знань; підвищення об'єктивності оцінювання знань студентів; запровадження здорової конкуренції в навчанні; виявлення та розвиток творчих здібностей студентів.

5. Кредитно-модульна (рейтингова) система навчання у вищій школі.

Кредитно-модульна система організації навчального процесу – модель організації навчального процесу, яка ґрунтується на поєднанні модульних технологій навчання та залікових освітніх одиниць (залікових кредитів).

Кредит (лат. *credit* – він вірить) – це числова міра повного навчального навантаження студента з конкретної дисципліни (1 кредит – 30 год.), яка спонукає студентів до вільного вибору навчальних дисциплін та якісного їх засвоєння і є одним із критеріїв порівняння навчальних систем вищих навчальних закладів. Час, відведений для проведення підсумкового контролю, не входить у кредит. *Заліковий кредит* є одиницею виміру навчального навантаження, необхідного для засвоєння змістових модулів або блоку змістових модулів. *Змістовий модуль* – це система навчальних елементів, поєднана за ознакою відповідності певному навчальному об'єктові.

Впровадження КМСОНП сприятиме розв'язанню важливих завдань вищої освіти:

- адаптація ідей ECTS (Європейська кредитно-трансферна та акумулююча система) до системи вищої освіти України з метою забезпечення мобільності студентів у процесі навчання і гнучкості підготовки фахівців з огляду на швидкозмінні вимоги національного та міжнародного ринків праці;
- забезпечення студентам можливості навчання за індивідуальною інваріантною частиною освітньо-професійної програми, сформованої за вимогами замовників та побажаннями студентів, що сприятиме їх саморозвитку і підготовці до життя у вільному демократичному суспільстві;
- стимулювання учасників навчального процесу з метою досягнення високої якості вищої освіти;
- унормування порядку надання студенту можливості отримання професійних кваліфікацій відповідно до ринку праці.

Модульна технологія характеризується певними ознаками, які відрізняють її від традиційної: сформульовані цілі діяльності, які доводяться студентам перед початком навчання; зміст навчання подається у формі модулів, які мають гнучку структуру і пристосовані до індивідуального вивчення; процес навчання передбачає використання різноманітних методів і форм залежно від одиниці змісту навчання, цілей, засобів; контроль за результатами діяльності студентів здійснюється в процесі вивчення модуля і після його закінчення.

Модульне навчання передбачає створення модульного варіанта програми навчальної дисципліни, забезпечення навчального процесу дидактичними матеріалами, визначення типів, видів, методів контролю.

Модульний варіант програми формується за певною схемою: матеріал програми розбивається на модулі; модуль охоплює кілька тем, об'єднаних спільними поняттями; у модулях поєднуються теоретичні і практичні питання; модульний варіант програми має передбачати відповідний перелік знань, умінь і навичок, окреслювати коло проблем, які підлягають контролю.

У межах навчальної дисципліни кожен модуль змістовно пов'язаний з попереднім і наступним. Матеріал модуля може бути поділено на дрібніші структурні частини, тобто «навчальні елементи». Для кожного модуля і в його межах визначено конкретну мету вивчення і подано відповідні методичні вказівки.

Навчальний матеріал кожного модуля містить головні, базові та допоміжні теоретичні знання, практичні вміння і навички. Модульне планування передбачає виділення опорних знань і умінь, які актуалізуються перед вивченням матеріалу нового модуля, а також системне повторення головних теоретичних знань, практичних умінь і навичок.

Навчальний рейтинг (англ. *rating* – оцінка) – це інтегральний індекс або комплексний показник якості навчання студента, його розвитку на певному етапі, який визначає не лише якість здобутих знань і умінь з окремих дисциплін, а й систематичність у роботі, активність, творчість, самостійність студента. Він розкриває якісні, динамічні зміни в підготовці студента, передбачає періодичне ранжування (розташування у певному порядку) студентів (за семестр та навчальний рік, за декілька курсів). Навчальний рейтинг передбачає *рейтингові оцінки* – бали, які отримує студент за виконання індивідуальних завдань, передбачених робочим навчальним планом, за колоквиуми, звіти і захист лабораторних робіт, а також за результатами поточного контролю на практичних і семінарських заняттях.

Атестація студента з навчальної дисципліни здійснюється за результатами підсумкового значення рейтингу з дисципліни. Студенти, які набрали протягом семестру необхідну кількість балів, можуть не складати іспиту (заліку) і отримати екзаменаційну оцінку (залік) «автоматом» відповідно до рейтингу з дисципліни; за бажання отримати вищу екзаменаційну оцінку вони можуть складати іспит.

Тема 8. Контроль і оцінювання знань, умінь та навичок студентів.

План.

1. Компоненти і функції контролю успішності студентів.
2. Види контролю успішності студентів.
3. Методи і форми контролю успішності студентів.
4. Критерії та норми оцінювання знань, умінь і навичок студентів з навчальної дисципліни.

1. Компоненти і функції контролю успішності студентів.

Контроль як дидактичний засіб управління навчанням спрямований на забезпечення ефективності формування знань, умінь і навичок, використання їх на практиці, стимулювання навчальної діяльності студентів, формування у них прагнення до самоосвіти.

Складовими контролю за навчальною діяльністю студентів є: перевірка (виявлення рівня знань, умінь і навичок); оцінювання (вимірювання рівня знань, умінь і навичок); облік (фіксація результатів у вигляді оцінок у журналі, заліковій книжці, екзаменаційній відомості).

Головною метою контролю є визначення якості засвоєння студентами навчального матеріалу, ступеня відповідності умінь і навичок цілям і завданням навчального предмета. У процесі навчання він дає змогу виявити готовність студентів до сприймання, усвідомлення і засвоєння нових знань; отримати інформацію про характер самостійної роботи у процесі навчання; визначити ефективність організаційних форм, методів і засобів навчання; з'ясувати ступінь правильності, обсягу, глибини засвоєння студентами знань, умінь і навичок.

Контроль виконує такі *функції*:

1) освітню (навчальну): контроль сприяє поглибленню, розширенню, вдосконаленню знань студентів. Студент, який відповідає перед усією групою, повторює вивчене, виконує практичні завдання, закріплюючи знання, вміння і навички, краще усвідомлює навчальний матеріал. Слухаючи відповідь товариша, студенти звіряють із нею свої знання, ставлять запитання, доповнюють її, що сприяє поглибленню і систематизації їхніх знань. Окрім того, відбувається зворотний зв'язок у навчанні;

2) діагностичну: виявлення знань, умінь і навичок студентів, а також наявних у них недоліків, з'ясування їх причини і віднайдення шляхів усунення;

3) стимулюючу: схвалення успіхів сприяє розвитку у молодій людині мотивів до навчання, до систематичної праці, кращих результатів;

4) розвивальну: розвивається логічне мислення студентів, зокрема вміння аналізувати і синтезувати, порівнювати й узагальнювати, абстрагувати й конкретизувати, класифікувати й систематизувати, а також мовлення, увага, уява, пам'ять тощо;

5) управлінську (прогностично-методичну): у процесі контролю визначається стан успішності студентів, що дає змогу запобігти неуспішності

або подолати її. Викладач корегує і власну діяльність: змінює методику викладання, вдосконалює навчальну діяльність студентів;

6) виховну: очікування перевірки спонукає студента регулярно готуватися до занять; перевірка і оцінювання знань допомагають студентові самому оцінювати свої знання і здібності, що сприяє формуванню позитивного ставлення до навчання; виховання моральних якостей, адекватної самооцінки, дисциплінованості, самостійності, почуття відповідальності;

7) оцінювальну: передбачає зіставлення виявленого рівня знань, умінь і навичок з вимогами навчальної програми, що забезпечує об'єктивне оцінювання, сприяє кращому навчанню;

8) самооцінювальну: студенти в процесі навчання розвивають уміння самостійно оцінювати власні досягнення, можливості, життєві перспективи, недоліки та проблеми, що є важливою складовою самостійного навчання і само-актуалізації особистості.

Контроль за навчально-пізнавальною діяльністю студентів є ефективним за дотримання педагогами певних вимог:

- індивідуальний підхід (передбачає виявлення знань, умінь і навичок кожного студента, його успіхів, невдач; рівня самостійності у пізнавальному процесі, характеру труднощів; використання додаткових запитань під час опитування слабших студентів тощо);
- систематичність контролю (виявляється у спонуканні студентів до постійної підготовки до занять; у систематичному опитуванні у формі міні-завдань; в особливій увазі до слабших, заохоченні їх до пізнавальної діяльності на всіх етапах заняття тощо);
- необхідність володіти достатньою кількістю даних для оцінювання знань, що означає врахування змісту відповіді студента на запитання, доповнень до відповідей інших на поточному і попередніх заняттях тощо;
- оцінки тільки за фактичні знання; оцінка не має залежати від ставлення викладача до студента; її обов'язково слід мотивувати, що запобігає невдоволенню осіб, схильних до переоцінки своїх знань;
- єдність вимог викладачів до оцінювання знань студентів, що передбачає врахування ними державних стандартів з підготовки спеціалістів. Вимоги до аналізу й оцінювання мають бути єдиними і відповідати кваліфікаційним характеристикам, чинним навчальним планам і програмам, сприяючи посиленню особистої відповідальності студентів за якість своєї навчальної праці. Дотримання цієї вимоги сприяє уникненню надмірної вимогливості чи поблажливості в оцінюванні знань студентів:
- оптимізація контролю знань студентів (передбачає таку методику контролю, яка потребує мінімальних затрат часу і зусиль викладача і студентів для отримання необхідних відомостей);

- гласність контролю (полягає в ознайомленні студентів з результатами перевірки рівня знань, обґрунтуванні виставленої оцінки, переваг чи недоліків відповіді);
- всебічність контролю (передбачає перевірку і оцінювання теоретичних знань, здатності застосовувати на практиці уміння та навички, здобуті під час навчання);
- тематична спрямованість контролю (обов'язкове визначення, які саме розділи програми, тема, вид знань, умінь і навичок підлягають оцінюванню);
- дотримання етичних норм (полягає у вірі викладача в можливість студентів навчатися, вмінні переконати їх у цьому; у допомозі в подоланні труднощів, дотриманні педагогічного такту (доброзичливість і делікатність), відчутті міри в заохоченні та покаранні тощо);
- професійна спрямованість контролю (сприяє підвищенню мотивації навчально-пізнавальної діяльності студентів – майбутніх фахівців).

Важливо усвідомити, що контроль повинен допомогти молодій людині пізнати себе, повірити у власні можливості, реалізувати свої знання, уміння і навички, а не притуплювати її пізнавальну і відтворювальну можливість.

2. Види контролю успішності студентів.

Відповідно до місця у навчально-пізнавальній діяльності студентів виокремлюють міжсесійний і підсумковий контроль.

Міжсесійний контроль. Він полягає у контролюванні навчального процесу в період між сесіями. Йдеться про попередню, поточну і тематичну перевірку.

Попередню перевірку здійснюють з метою виявлення рівня підготовленості студентів до навчання залежно від етапу навчання і місця проведення контролю. Наприклад, на початку навчального року з метою встановлення рівня знань студентів; перед вивченням нового розділу для визначення питань, що потребують повторення; у процесі підготовки студентів до практичних чи лабораторних робіт, до роботи над першоджерелами тощо.

Поточна перевірка має на меті отримання оперативних даних про рівень знань студентів і якість навчально-пізнавальної діяльності на навчальних заняттях і розв'язання завдань управління навчальним процесом. З огляду на отриману інформацію проводиться необхідне коригування навчальної діяльності студентів, що особливо важливо для стимулювання їх самостійної роботи. Поточна перевірка є органічною частиною навчального процесу і здійснюється у межах чинних форм організації навчання у вищій школі: на лекціях, семінарах, практичних і лабораторних роботах, колоквіумах і консультаціях.

Тематична перевірка передбачає виявлення й оцінювання засвоєних на кількох попередніх заняттях знань з певної теми. Здійснюється вона на семінарських, лабораторних і практичних заняттях, колоквіумах та консультаціях. Основним її завданням є створення передумов для сприйняття й

осмислення студентами теми загалом у всіх її взаємозв'язках. Цей вид контролю дає змогу усунути елементи випадковості при підсумковому оцінюванні.

Міжсесійний контроль сприяє забезпеченню ритмічної роботи студентів, виробленню в них уміння чітко аналізувати свою працю, дає змогу викладачеві своєчасно виявляти відстаючих і допомагати їм, організовувати індивідуальні творчі заняття для добре підготовлених студентів. Дані міжсесійного контролю використовують при внесенні змін у матеріал, що вивчається, у зміст консультацій, індивідуальної роботи зі студентами, контрольних робіт, колоквиумів.

Підсумковий контроль. Він має на меті перевірку рівня засвоєння знань, умінь і навичок студентів за тривалий період навчання – семестр, рік, на час завершення курсу навчання і спрямований на виявлення системи і структури знань студентів. Виокремлюють семестровий підсумковий контроль і державну атестацію.

Семестровий контроль згідно з Положенням про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах проводиться як семестровий іспит (форма підсумкового контролю засвоєння студентом теоретичного та практичного матеріалу з окремої навчальної дисципліни за семестр); диференційований залік (форма підсумкового контролю, що полягає в оцінюванні засвоєння студентом навчального матеріалу з певної дисципліни на підставі результатів виконання індивідуальних завдань (розрахункових, графічних тощо); він планується за відсутності модульного контролю та іспиту і не передбачає обов'язкової присутності студента); семестровий залік (форма підсумкового контролю, що полягає в оцінюванні засвоєння студентом навчального матеріалу на підставі результатів виконання ним певних видів робіт на практичних, семінарських або лабораторних заняттях; планується за відсутності модульного контролю та іспиту і не передбачає обов'язкової присутності студентів).

Студента допускають до семестрового контролю з конкретної навчальної дисципліни, якщо він виконав усі види робіт, передбачені навчальним планом на семестр з цієї дисципліни.

Відповідно до кредитно-модульної системи підсумкова (загальна) оцінка з навчальної дисципліни є сумою рейтингових оцінок (балів), одержаних за окремі оцінювані форми навчальної діяльності: поточне та підсумкове тестування рівня засвоєння теоретичного матеріалу під час аудиторних занять та самостійної роботи (модульний контроль); оцінку (бали) за виконання лабораторних досліджень; за практичну діяльність під час практик, за ІНДЗ, за курсову роботу, за участь у наукових конференціях, олімпіадах, за наукові публікації.

Питома вага оцінки кожного з видів навчальної роботи студента у підсумковій (загальній) оцінці визначається за їх значущістю у теоретичній і практичній підготовці фахівця, виходячи із змісту навчальної дисципліни. Підсумкову оцінку виставляють після завершення вивчення навчальної

дисципліни або після завершення вивчення окремого змістового модуля (групи змістових модулів), якщо це передбачено навчальним планом. У такому разі після вивчення навчальної дисципліни формується підсумкова оцінка (середнє арифметичне із проміжних оцінок за змістові модулі або визначається на основі середньої оцінки за змістові модулі та проведення додаткового підсумкового тестування (наприклад, кваліфікаційний екзамен з предмета). До академічної довідки студента як основну вносять підсумкову оцінку за вивчення навчальної дисципліни, а в дужках подають відомості про результати оцінювання окремих змістових модулів.

Державна атестація студентів здійснюється екзаменаційною (кваліфікаційною) комісією після завершення навчання на певному освітньому (кваліфікаційному) рівні або якомусь його етапі з метою встановлення фактичної відповідності рівня освітньої (кваліфікаційної) підготовки вимогам освітньої (кваліфікаційної) характеристики.

Студенти, які закінчують вищий навчальний заклад, складають державні іспити і захищають кваліфікаційні (дипломні) проекти (роботи). До складання державних іспитів і захисту дипломних проектів (робіт) допускають студентів, які цілком виконали навчальний план.

Складання державних іспитів і захист дипломних проектів (робіт) проводиться на відкритому засіданні екзаменаційної комісії за участю не менше половини її складу і за обов'язкової присутності голови комісії. Захист дипломних проектів (робіт) може проводитися у вищому навчальному закладі і на підприємствах, у закладах та організаціях, для яких тематика проектів (робіт), які захищають, становить науково-теоретичний або практичний інтерес.

Державний іспит є комплексною перевіркою знань студентів з дисциплін, передбачених навчальним планом, за білетами, складеними відповідно до навчальних програм та за методикою, визначеною вищим навчальним закладом.

Результати захисту дипломних проектів (робіт) і складання державних іспитів визначають оцінками «відмінно», «добре», «задовільно» і «незадовільно».

Студенту, який захистив дипломний проект (роботу), склав державні іспити відповідно до вимог освітньо-професійної програми підготовки, рішенням екзаменаційної комісії присвоюється відповідно освітній рівень (кваліфікація), видається державний документ про освіту (кваліфікацію). Студенту, який отримав підсумкові оцінки «відмінно» не менш як за 75 відсотків усіх навчальних дисциплін та індивідуальних завдань, передбачених навчальним планом, а з інших навчальних дисциплін та індивідуальних завдань – оцінки «добре», склав державні іспити з оцінками «відмінно», захистив дипломний проект (роботу) з оцінкою «відмінно», а також виявив себе в науковій (творчій) роботі, що підтверджується рекомендацією кафедри, видається документ про освіту (кваліфікацію) з відзнакою.

Якість здійснення функцій і дотримання вимог контролю значною мірою залежить від системи, в якій вони відбуваються. Система контролю повинна

насамперед відповідати системі і структурі вивчення кожного навчального предмета, організації навчального процесу загалом. Зміст навчання визначається навчальними програмами тематично, а сам процес навчання має поетапний характер, тому і система перевірки знань повинна ґрунтуватись на принципі тематичності і здійснюватись у тій логічній системі, в якій ведеться викладання.

3. Методи і форми контролю успішності студентів.

Для ефективної перевірки рівня засвоєння студентами знань, умінь та навичок з навчальної дисципліни використовують різні методи і форми контролю.

Методи контролю. Найпоширенішими методами контролю є: усний контроль, письмовий, тестовий, графічний, програмований контроль, практична перевірка, а також методи самоконтролю і самооцінки.

Усний контроль (усне опитування). Це найпоширеніший метод у навчальній практиці. Його використання сприяє опануванню логічним мисленням, виробленню і розвитку навичок аргументувати, висловлювати свої думки грамотно, образно, емоційно, обстоювати власну думку. Здійснюють його на семінарських, практичних і лабораторних заняттях, а також колоквиумах, лекціях і консультаціях.

Усне опитування передбачає таку послідовність: формулювання запитань (завдань) з урахуванням специфіки предмета і вимог програми; підготовка студентів до відповіді і викладу знань; коригування викладених у процесі відповіді знань; аналіз і оцінювання відповіді.

За рівнем пізнавальної активності запитання для перевірки можуть бути: репродуктивними (передбачають відтворення вивченого); реконструктивними (потребують застосування знань і вмінь у дещо змінених умовах); творчими (застосування знань і вмінь у значно змінених, нестандартних умовах, перенесення засвоєних принципів доведення (способів дій) на виконання складніших завдань).

За актуальністю запитання для усної перевірки поділяють на основні, додаткові й допоміжні. Основні запитання передбачають самостійну розгорнуту відповідь (наприклад, запитання семінарського заняття), додаткові – уточнення того, як студент розуміє певне питання, формулювання, формулу тощо, допоміжні – виправлення помилок, неточностей. Усі запитання мають бути логічними, чіткими, зрозумілими і посилюючими, а їх сукупність – послідовною і системною.

Використання усного контролю сприяє тісному контакту між викладачем і студентом, дає змогу виявити обсяг і ґрунтовність знань, прогалини та неточності в знаннях студентів й одразу ж їх виправити. Однак він потребує надто багато часу на перевірку. Крім того, студенти під час опитування хвилюються, тому оцінка нерідко буває суб'єктивною.

Письмовий контроль. Його метою є з'ясування в письмовій формі ступеня оволодіння студентами знаннями, вміннями та навичками з предмета,

визначення їх якості – правильності, точності, усвідомленості, вміння застосувати знання на практиці.

Залежно від специфіки предмета, письмова перевірка здійснюється у формі контрольної роботи, написання твору, диктанту тощо. Теми контрольних робіт, завдання, вправи мають бути зрозумілими і посильними, відповідати рівню знань студентів і водночас вимагати відповідних зусиль, виявляти знання фактичного матеріалу. Письмові завдання можуть бути й домашніми роботами.

Перевагою письмової перевірки є те, що за короткий термін вдається скласти уявлення про знання багатьох студентів, результати перевірки зберігаються і є змога з'ясувати деталі й неточності у відповідях. Проте вона потребує чимало часу для читання робіт, часто призводить до зниження грамотності студентів, оскільки викладачі не висувають вимог щодо орфографії.

Тестовий (англ. test - іспит, випробування, дослід) контроль. Для визначення рівня сформованості знань і вмінь з навчальної дисципліни користуються методом тестів. Виокремлюють тести відкритої форми (із вільно конструйованими відповідями) і тести закритої форми (із запропонованими відповідями).

Тести відкритої форми передбачають короткі однозначні відповіді, які ґрунтуються переважно на відтворенні вивченого матеріалу, або складні (комплексні) відповіді, які потребують розвинутого логічного мислення, вміння аналізувати.

Тести закритої форми передбачають вибір відповіді з певної кількості варіантів. Серед таких тестів виокремлюють тест-альтернативу, тест-відповідність:

Тест-альтернатива вимагає вибору однієї з двох запропонованих відповідей. Застосовують його під час контролю таких показників засвоєння, як уміння визначати використання фактів, законів, підводити під поняття, встановлювати причину якогось явища. Недолік цього виду тесту полягає в тому, що він не дає змоги вільно конструювати, формулювати відповідь. Його перевагою є те, що він допомагає швидше орієнтуватися в матеріалі, знаходити спільне та відмінне у явищах, легше класифікувати конкретні явища за певними видами.

Тест-відповідність, як правило, складається з двох частин, між якими слід встановити відповідність. Застосовують його для виявлення таких результатів засвоєння, як уміння визначати використання речовин, апаратів, процесів, встановлювати зв'язок між абстрактним і конкретним поняттями, класифікувати їх тощо. Перевага тестів-відповідностей полягає у компактній формі завдання, завдяки якій протягом короткого часу вдається перевірити засвоєння великого обсягу навчального матеріалу. Недоліком є обмеженість безпосередньої мети контролю і ускладнення при доборі матеріалу.

Тестовий контроль використовують з метою актуалізації знань перед викладанням нової теми, виведенням підсумкових оцінок, на групових заняттях, на заліку чи іспиті, а також перед практичними і лабораторними

роботами. Крім того, тести можуть слугувати засобом внутрішнього контролю для порівняння, визначення рівнів успішності окремих груп студентів, порівняльної характеристики різних форм і методів викладання. Доцільним є проведення тестової перевірки кожної теми навчальної дисципліни з усіх основних її питань.

Такий вид контролю дає змогу ефективніше використовувати час, ставить перед усіма студентами однакові вимоги, допомагає уникати надмірних хвилювань. Тестова перевірка унеможливорює випадковість в оцінюванні знань, стимулює студентів до самоконтролю. Однак тест може виявити лише знання фактів, він заохочує до механічного запам'ятовування, а не до роботи думки.

Графічний контроль. Сутність його полягає у створенні студентом узагальненої наочної моделі, яка відображає відношення, взаємозв'язки певних об'єктів або їх сукупності. Наочна модель – це графічне зображення умови задачі, креслення, діаграми, схеми, таблиці (наприклад, схема історичної битви, нанесені на контурні карти певні географічні та історичні об'єкти). Графічна перевірка може бути самостійним методом контролю або органічним елементом усної чи письмової перевірки.

Програмований контроль. Реалізується він шляхом пред'явлення усім студентам стандартних вимог, що забезпечується використанням однакових за кількістю і складністю контрольних завдань, запитань. При цьому аналіз відповіді, виведення і фіксація оцінки можуть здійснюватися за допомогою індивідуальних автоматизованих засобів.

Практична перевірка. Її застосовують з навчальних дисциплін, які передбачають оволодіння системою практичних професійних умінь та навичок, і здійснюють під час проведення практичних і лабораторних занять з цих навчальних дисциплін, у процесі проходження різних видів виробничої практики. Така перевірка дає змогу виявити, якою мірою студент усвідомив теоретичні основи цих дій.

Метод самоконтролю. Його суттю є усвідомлене регулювання студентом своєї діяльності задля забезпечення таких її результатів, які б відповідали поставленим завданням, вимогам, нормам, правилам, зразкам. Мета самоконтролю – запобігання помилкам і виправлення їх. Показником сформованості самоконтролю є усвідомлення студентом правильності плану діяльності та її операційного складу, тобто способу реалізації цього плану.

Метод самооцінки. Передбачає він критичне ставлення студента до своїх здібностей і можливостей, об'єктивне оцінювання досягнутих результатів.

Для формування здатності до самоконтролю і самооцінки викладач має мотивувати виставлену оцінку, пропонувати студентові самому оцінити свою відповідь. Дієвим засобом є й організація взаємоконтролю, рецензування відповідей товаришів. Важливо при цьому ознайомити студентів з нормами і критеріями оцінювання знань. Занесення результатів самоконтролю і самооцінки знань до журналу робить їх вагомими, позитивно впливає на формування відповідальності за навчальну роботу, на виховання чесності, принциповості, почуття власної гідності.

Розглянуті методи перевірки знань, умінь і навичок можуть бути використані під час звичайних форм організації навчального процесу (лекції, семінарські, практичні і лабораторні заняття) і на спеціальних, організованих з цією метою, заняттях (колоквіуми, захист курсових та дипломних робіт, заліки та іспити).

Форми контролю. Під час навчальних занять у вищому навчальному закладі використовують індивідуальну та фронтальну перевірки знань, умінь і навичок студентів, а також підсумкові форми контролю.

Індивідуальна перевірка. Стосується вона конкретних студентів і має на меті з'ясування рівня засвоєння студентом певних знань, умінь і навичок, рівня формування професійних рис, а також визначення напрямів роботи. Наприклад» індивідуальне опитування передбачає розгорнуту відповідь студента на оцінку. Він повинен самостійно пояснити вивчений матеріал, довести наукові положення, навести власні приклади. Проводячи індивідуальне опитування, викладач має передбачити, що в цей час робитимуть інші студенти. Студентам можна запропонувати виправляти помилки у відповіді їхнього товариша, визначити правильність і точність викладу фактичного матеріалу, доповнювати відповідь і рецензувати її.

Фронтальна перевірка. Ця форма контролю спрямована на з'ясування рівня засвоєння студентами програмного матеріалу за порівняно короткий час. Вона передбачає короткі відповіді з місця на короткі запитання (йдеться про усну співбесіду за матеріалами розглянутої теми на початку нової лекції з оцінюванням відповідей студентів) або письмову роботу на початку чи в кінці лекції (10-15 хв.) (відповіді перевіряються і оцінюються викладачем у позалекційний час). Бажано, щоб окремі запитання для письмової роботи були заздалегідь підготовлені на окремих аркушах, на яких студенти й даватимуть відповіді. Фронтальний безмашинний стандартизований контроль знань студентів за кількома темами лекційного курсу (5-20 хв.) здійснюється найчастіше на початку семінарських занять, практичних чи лабораторних робіт.

Ефективною формою перевірки знань, умінь і навичок студентів є консультації. Хоча вони виконують специфічну функцію, однак сприяють нагромадженню необхідної для оцінювання інформації. Існує два види консультацій з контрольними функціями: консультації, на яких викладач перевіряє конспекти першоджерел, самостійну роботу над допоміжною літературою, допомагає студентам оформляти необхідні узагальнення, і консультації, на яких студенти відпрацьовують пропущені лекції, семінарські заняття тощо.

Поширеною формою перевірки знань, умінь і навичок студентів є колоквіуми. Ця форма традиційна в організації наукової роботи, але ефективна і в навчальному процесі. Колоквіуми проводяться як співбесіди з окремих питань, визначених викладачем заздалегідь. При підготовці до них студентам повідомляють основну та додаткову літературу для опрацювання. Колоквіуми виконують подвійне завдання: сприяють вивченню навчального матеріалу і є формою контролю за його засвоєнням.

Підсумкові форми контролю. До них відносять заліки, іспити, курсові роботи, дипломні проекти, державні іспити.

Заліки є підсумковою формою перевірки результатів виконання студентами практичних, лабораторних робіт, засвоєння матеріалу семінарських занять, результатів практики, їх переважно проводять як співбесіди без білетів і оцінок. Під час заліку викладач констатує факт виконання чи невиконання студентами необхідних робіт. Якщо студент якісно і систематично працював протягом семестру, викладач може поставити йому залік «автоматично».

Іспити складають за екзаменаційними білетами, затвердженими кафедрою. На консультаціях перед іспитом викладач ознайомлює студентів з ними. Досвідчені викладачі нерідко проводять іспити за білетами у формі вільної бесіди, що сприяє створенню атмосфери довіри і взаєморозуміння.

З огляду на специфіку навчального предмета і рівень підготовленості студентів практикують іспити без білетів, з «відкритим підручником» з метою перевірки уміння швидко знайти необхідну інформацію, користуватися додатковою літературою, навчальними посібниками тощо (такий тип іспиту доцільно проводити зі складних і великих за обсягом дисциплін). Практичний іспит найчастіше зводиться до виготовлення студентами натуральних об'єктів, їх схем, макетів тощо. У студентів музично-педагогічного факультету іспит може проходити у вигляді підготовленої заздалегідь концертної програми. Іспит-автомат часто практикується викладачами щодо студентів-відмінників, які серйозно і систематично працюють протягом вивчення курсу.

Курсові роботи студенти захищають на засіданнях кафедр або перед спеціально створеними комісіями. Захист курсових робіт сприяє зростанню самостійності студентів у їхній науковій роботі, а також формуванню їх як майбутніх спеціалістів.

Дипломний проект (робота) як форма перевірки має свої особливості. Випускник розв'язує конкретне виробниче завдання (дипломний проект) або досліджує і узагальнює певну наукову чи науково-практичну проблему (дипломна робота). Ця форма контролю педагогічне цінна тим, що випускник має можливість отримати важливий інтелектуально-практичний досвід для завершення свого формування як спеціаліста. Це перший і вирішальний самостійний крок у становленні спеціаліста.

Державні іспити є перевіркою підготовки випускника і його формування як фахівця. Методика ведення державного іспиту сприяє виконанню завдання завершального контролю.

Ефективність використання методів і форм контролю знань, умінь та навичок студентів залежить від їх вдалого вибору і включення в загальний процес навчання, а також їх умілого застосування педагогами. Вплив методів на студентів різноплановий. Тому необхідне збагачення методики і засобів контролю за провідної ролі особистого спілкування викладача зі студентами.

4. Критерії та норми оцінювання знань, умінь і навичок студентів з навчальної дисципліни.

Успіхи навчально-пізнавальної діяльності студентів характеризуються кількісними та якісними показниками, що виражаються і фіксуються оцінкою. *Оцінка* – процес і результат виявлення й порівняння рівня опанування студентами професійно важливих знань, навичок та умінь з еталонними уявленнями, задекларованими у навчальних програмах підготовки, порадиниках, збірниках нормативів та інших керівних документах.

Оцінка *«відмінно»* виставляється у тому випадку, коли студент вільно й у повному обсязі оволодів програмним матеріалом курсу; долучив до своїх теоретичних знань конкретні уміння та навичками методичного чи прикладного характеру; отримав точні і достовірні кінцеві результати (обрахунки) практичних завдань.

Екзаменатор при відповіді студента переконався у вільному володінні ним понятійно-категоріальним апаратом даної дисципліни та чітким розумінням суті сказаного.

Студент в ході відповіді демонстрував обізнаність у міжгалузевих (міждисциплінарних) проблемах; наводив приклади із суміжних наук; спирався на додаткові літературні джерела чи періодичні видання; висловлював власні думки щодо наявних у науці дискусійних оцінок, поглядів, суджень, міркувань.

Оцінка *«добре»* відрізняється від оцінки *«відмінно»* тим, що студент допускав при відповіді окремі помилки і неточності у вищезазначених позиціях оцінювання, які, загалом, не вплинули суттєво на рівень його загальних знань теоретичного, методичного чи прикладного (практичного) характеру.

Оцінка *«задовільно»* ставиться студенту тоді, коли він погано засвоїв теоретичні положення науки; неправильно трактував (або вживав) поняття, терміни, категорії; невірно послуговувався уміннями і навичками методичного чи прикладного характеру; помилково обрахував практичні завдання.

Поряд з цим проявилась необізнаність студента у міжгалузевих (міждисциплінарних) проблемах, додаткових літературних джерелах або періодичних виданнях.

Загалом студент продемонстрував мінімальні знання, уміння і навички, які, поряд з цим, дозволяють йому у майбутньому виконувати свої фахові функції.

Оцінка *«незадовільно»* ставиться студенту тоді, коли він не засвоїв теоретичних положень науки; не знає понять, термінів і категорій; не послуговується уміннями і навичками методичного чи прикладного характеру; не вміє вирішувати практичні завдання або здійснює розрахунки зі значними похибками.

В ході відповіді студент, загалом, не проявив ніякого розуміння сутності явищ, процесів, відношень, взаємодій, що не дозволяє йому у майбутньому виконувати свої фахові функції.

Тема 9. Виховна робота зі студентською молоддю.

План.

1. Сутність процесу виховання у вищому навчальному закладі.
2. Основні напрями виховання студентської молоді.
3. Методи і форми виховання у вищому навчальному закладі.
4. Куратор академічної групи.

1. Сутність процесу виховання у вищому навчальному закладі.

Виховання у вищій школі – це процес цілеспрямованого, систематичного формування особистості, зумовлений законами суспільного розвитку, дією багатьох об'єктивних і суб'єктивних чинників.

Мета виховання у вищому навчальному закладі: у процесі підготовки спеціаліста озброїти його не лише фаховими знаннями, уміннями і навичками професійної діяльності, а й сформувати у нього відповідний світогляд, моральні, правові, трудові, естетичні та інші якості особистості.

Завдання виховання: формування національної свідомості, любові до рідної землі, свого народу, бажання працювати задля держави, готовності її захищати; забезпечення духовної єдності поколінь, виховання поваги до батьків, жінки-матері, культури та історії свого народу; оволодіння українською мовою; прищеплення шанобливого ставлення до культури, звичаїв, традицій українців та представників інших націй, які мешкають на території України; виховання духовної культури особистості, створення умов для вибору нею своєї світоглядної позиції; утвердження принципів вселюдської моралі тощо.

Рушійними силами процесу виховання є сукупність внутрішніх і зовнішніх суперечностей, вирішення яких сприяє просуванню до нових цілей.

Основні принципи виховання: цілеспрямованість виховання, зв'язок виховання з життям, єдність свідомості і поведінки у вихованні, виховання в праці, комплексний підхід у вихованні, виховання особистості в колективі, поєднання педагогічного керівництва з ініціативою і самодіяльністю вихованців, поєднання поваги до особистості вихованця з розумною вимогливістю до нього, індивідуальний підхід до кожного вихованця, принцип систематичності, послідовності й наступності у вихованні, єдність педагогічних вимог закладу освіти, сім'ї і громадськості.

Завдання виховання у вищому навчальному закладі реалізуються у процесі навчання і в цілеспрямованому впливі на студентів у позанавчальний час, тобто в процесі виховання. *Процес виховання* – система виховних заходів, спрямованих на формування всебічно і гармонійно розвиненої особистості.

Специфіка цього процесу полягає насамперед у тому, що він є безперервним, тривалим у часі, оскільки людина виховується впродовж усього життя. Будучи спрямованим на формування всебічно розвиненої особистості, він передбачає використання різноманітних форм, методів, прийомів і засобів виховання, постійного виявлення результатів виховних впливів, корекції змісту і методики.

Процес виховання залежить від об'єктивних і суб'єктивних чинників. До *об'єктивних чинників* належать особливості розвитку держави, перебудова економіки на ринкових засадах, відродження національних традицій, вплив навколишнього середовища тощо. *Суб'єктивними чинниками* є діяльність сім'ї і громадських організацій, навчально-виховна діяльність навчальних закладів, діяльність засобів масової інформації тощо.

У процесі виховання повинні узгоджуватися впливи організованої виховної роботи і об'єктивні умови. Від цього значною мірою залежить його ефективність.

Навчально-виховний процес у вищому навчальному закладі спрямований на дорослу людину. Тому з погляду гуманістичної педагогіки його основним завданням є створення умов для саморозвитку, самовираження і самореалізації особистості. Викладач має не лише передавати студентові знання і професійні уміння, а й прилучати його до певної культури, розвиток і відтворення якої передбачають живе спілкування.

Згідно з національною доктриною розвитку освіти в Україні національне виховання є одним із головних пріоритетів, органічною складовою освіти. Воно спрямоване на виховання свідомого громадянина, патріота, на формування уміння жити в громадянському суспільстві, високої культури міжнаціональних взаємовідносин, духовності та фізичної досконалості, моральної, художньо-естетичної, трудової, екологічної культури.

Кінцевою метою виховання студентів вищого навчального закладу є підготовка їх до виконання сукупності ролей, необхідних для суспільного життя: *громадянина* (передбачає формування людини з активною громадянською позицією, почуття обов'язку і відповідальності перед суспільством); *трудівника* (охоплює вміння і бажання творчо працювати за фахом, створювати нові матеріальні та духовні цінності); *громадського діяча* (означає активну участь особистості в громадському житті); *сім'янина* (набуття досвіду чоловіка, батька, дружини, матері); *товариша* (розуміння іншої людини, вміння увійти в становище, поступитися, поділитися, допомогти).

Для цілеспрямованого формування майбутнього спеціаліста, підготовки його до означених вище функцій створюють програму виховання студентів на період їх навчання у вищому навчальному закладі.

Основні завдання виховання студентської молоді зумовлені пріоритетними напрямками реформування виховання, визначених Державною національною програмою «Освіта» («Україна XXI століття»). До них належать: формування національної свідомості, любові до рідної землі, свого народу, бажання працювати задля держави, готовності її захищати; забезпечення духовної єдності поколінь, виховання поваги до батьків, жінки-матері, культури та історії свого народу; формування високої мовленнєвої культури, оволодіння українською мовою; прищеплення шанобливого ставлення до культури, звичаїв, традицій українців та представників інших націй, які мешкають на території України; виховання духовної культури особистості, створення умов для вибору нею своєї світоглядної позиції; утвердження принципів вселюдської

моралі: правди, справедливості, патріотизму, доброти, працелюбності та інших добродійностей; формування творчої, працелюбної особистості, виховання цивілізованого господаря; забезпечення повноцінного фізичного розвитку молоді, оборони та зміцнення її здоров'я; виховання поваги до Конституції, законодавства України, державної символіки; формування екологічної культури людини; розвиток індивідуальних здібностей і талантів молоді, забезпечення умов їх реалізації тощо.

Виховна система у вищому навчальному закладі ґрунтується на особистісно орієнтованому підході, який передбачає:

- психолого-педагогічну діагностику, знання особливостей кожної особистості й особливостей кожного первинного колективу;
- прогнозування розвитку первинних колективів і кожної особистості на основі їх особливостей і можливостей виховного середовища;
- формування змісту виховання, що відповідає індивідуальним особливостям вихованців, їхнім запитам і створює умови для їх ефективного розвитку;
- варіативність, гнучкість форм і методів виховання (індивідуальні, групові і колективні, методи колективного та індивідуального впливу, словесні і практичні);
- організацію і методичне забезпечення самовиховання студентів, високого ступеня їхньої самодіяльності;
- самоврядування в студентських колективах;
- діалогічне спілкування у виховному процесі, що ґрунтується на взаємній повазі, довірі викладачів і студентів;
- координацію педагогічних, психологічних, інформаційних і соціальних впливів на особистість;
- інформаційно-методичне забезпечення виховного процесу;
- впровадження демократичних форм управління виховною системою.

Основні закономірності виховання. Щоб організувати виховний процес у вищому навчальному закладі на наукових засадах, керувати ним і досягти високої ефективності, необхідно знати й враховувати його закономірності.

Закономірність виховання – стійкий, об'єктивний, істотний зв'язок у вихованні, реалізація якого сприяє ефективному розвитку особистості.

Виховний процес ґрунтується на таких *закономірностях*:

1. Органічний зв'язок виховання із суспільними потребами і умовами виховання. Значні зміни в житті суспільства спричинюють зміни в його виховній системі. Розбудова незалежної держави в Україні передбачає формування у майбутнього фахівця національної свідомості, любові до Батьківщини, української мови, історії, культури свого народу, готовності віддати свої знання і сили на його благо.

2. Виховання людини під впливом різноманітних чинників, найважливішим серед яких є виховний вплив людей, які оточують, насамперед батьків і педагогів.

3. Залежність результатів виховання від глибини і повноти врахування національного менталітету студента. З огляду на це виховний процес слід вибудовувати з використанням рідної мови, на національних звичаях, традиціях тощо.

4. Залежність результатів виховання від виховного впливу на внутрішній світ студента. Виховний процес має постійно трансформувати зовнішні виховні впливи у внутрішні, духовні процеси особистості (її думки, погляди, переконання, ціннісні орієнтири, емоції, мотиви, установки тощо).

5. Визначальна роль спілкування і діяльності у вихованні особистості. Різноманітна діяльність є головним чинником єдності свідомості й поведінки кожного. Лише за таких умов можливий всебічний розвиток.

Закономірності виховання виявляються в усьому різноманітті взаємозв'язків. Знання їх дає викладачу змогу цілеспрямовано проектувати виховний процес і втілювати в життя вимоги програми.

Основні принципи національного виховання. Оптимізація змісту, методів і форм виховання потребує всебічного врахування його принципів.

Принципи виховання – керівні положення, що відображають загальні закономірності процесу виховання і визначають вимоги до змісту і методів його організації.

Вони є системою вимог щодо всіх аспектів виховного процесу і спрямовані на формування цілісної особистості. Національні принципи виховання закорінені у виховній традиції народу, тісно пов'язані з його історичною долею і ментальністю. Серед них виокремлюють:

1. *Принцип народності.* Сутність його полягає в єдності національного й загальнолюдського. Йдеться про національну спрямованість виховання, оволодіння і використання рідної мови, формування національної свідомості, любові до рідної землі і свого народу; прищеплення шанобливого ставлення до культури, спадщини, народних традицій і звичаїв народів, що населяють Україну.

2. *Принцип природовідповідності виховання.* Він передбачає врахування багатогранної й цілісної природи людини, вікових та індивідуальних особливостей студентів, їх психологічних, національних і релігійних особливостей.

3. *Принцип гуманізації.* Сутність його полягає у створенні умов для формування кращих якостей і здібностей молоді людини – гуманності, щирості, людяності, доброзичливості, милосердя тощо. Передбачає він також гуманізацію взаємин між викладачами і студентами, повагу до особистості, розуміння її запитів, інтересів, гідності, довіри до неї.

4. *Принцип демократизації.* Це усунення авторитарного стилю виховання, сприйняття особистості студента як вищої суспільної цінності, визнання його права на свободу, розвиток здібностей і виявлення індивідуальності; глибоке усвідомлення взаємозв'язку між ідеалами свободи, правами людини і громадянською відповідальністю.

5. *Принцип етнізації*. Полягає він у наповненні виховання національним змістом, що передбачає формування самосвідомості громадянина. Йдеться про створення можливості для всіх молодих людей навчатися рідною мовою, виховання в них національної гідності, національної свідомості, почуття етнічної причетності до свого народу, відтворення менталітету свого народу, виховання їх як типових носіїв національної культури, продовжувачів справи батьків.

6. *Принцип культуровідповідності виховання*. Він передбачає органічний зв'язок з історією народу, його мовою, культурними та родиннопобутовими традиціями, народним мистецтвом, ремеслами та промислами, забезпечення духовної єдності, наступності та спадкоємності поколінь.

7. *Принцип поєднання педагогічного керівництва з ініціативою та самодіяльністю студентства*, утвердження життєвого оптимізму, розвиток навичок позитивного мислення. Він передбачає безпосередню участь студентів у плануванні своїх громадських справ, усвідомлення їх необхідності й значення, контроль за їх виконанням, оцінювання досягнутих результатів.

8. *Принцип безперервності і наступності виховання*. Він ґрунтується на тому, що формування свідомості, вироблення навичок і звичок поведінки вимагає системи заходів, які застосовують у певній послідовності. Адже позитивних рис особистості не можна сформувати, якщо виховний процес буде випадковою сукупністю епізодичних впливів.

9. *Принцип єдності свідомості і поведінки у вихованні*. Сутність його полягає у правильному співвідношенні методів формування свідомості та суспільної поведінки, запобігання відхиленням у свідомості і поведінці особистості, вироблення несприйнятливості до негативних впливів, готовності протистояти їм.

10. *Принцип професійної спрямованості виховання*. Вся виховна робота зі студентами повинна орієнтувати їх на майбутню професійну діяльність, формувати почуття гордості за обрану професію, виробляти необхідні здібності, уміння, навички.

11. *Принцип диференціації та індивідуалізації виховного процесу*. Він передбачає врахування у виховній роботі рівнів фізичного, психічного, соціального, духовного, інтелектуального розвитку вихованців, стимулювання активності розкриття творчої індивідуальності кожного.

12. *Принцип цілеспрямованості виховання*. Зорієнтований він на підпорядкування усіх виховних заходів загальній меті формування висококваліфікованого спеціаліста. Усвідомлення мети створює перспективу, дає змогу проектувати бажаний рівень вихованості особистості.

13. *Принцип єдності виховних впливів усіх учасників виховного процесу*. Реалізується він у постійній взаємодії, взаємному інформуванні учасників виховного процесу про результати виховних впливів.

Сукупність усіх принципів забезпечує успішне визначення завдань, підбір змісту, методів, засобів і форм виховання. Єдність принципів виховання

потребує від викладача використання їх у взаємозв'язку, з урахуванням конкретних можливостей і умов.

2. Основні напрями виховання студентської молоді.

Основні напрями виховання: громадянське виховання, розумове виховання, моральне виховання, екологічне виховання, статеве виховання, правове виховання, трудове виховання, естетичне виховання, фізичне виховання.

Громадянське виховання – формування громадянськості як інтегрованої якості особистості, що дає людині можливість відчувати себе морально, соціально, політично і юридично дієздатною та захищеною.

Покликане воно виховувати у молодій людині високі моральні ідеали, почуття любові до своєї Батьківщини, потреби у служінні їй. Відомо, що основні риси громадянина формуються в молодому віці, під впливом загальнонародних, національних цінностей, у взаємодії особистості із суспільством, яке на кожному етапі представляють сім'я, школа, різноманітні колективи. Орієнтоване на формування свідомого громадянина, патріота, професіонала, людини зі шляхетними особистісними якостями і рисами характеру, світоглядом і способом мислення, почуттями, вчинками та поведінкою, спрямованими на саморозвиток. В Україні воно зумовлене завданням державотворення на засадах гуманізму, демократії, соціальної справедливості. Одним із критеріїв і результатів громадянського виховання є громадянськість особистості, яку складають моральна, політична та правова культура, почуття власної гідності, внутрішньої свободи і водночас вболівання за суспільні ідеали, за пріоритети держави, благо свого народу і його дружні взаємини у світовому співтоваристві.

Розумове виховання – діяльність вихователя, спрямована на розвиток інтелектуальних сил і мислення учнів з метою прищеплення культури розумової праці.

Розумове виховання відбувається у процесі засвоєння знань і не зводиться до нагромадження певного їх обсягу. Процес здобуття знань і якісне їх поглиблення є чинником розумового виховання лише тоді, коли знання стають особистими переконаннями, духовним багатством людини. У процесі навчання та виховання реалізується головна мета розумового формування особистості учня – розумовий розвиток.

Моральне виховання – виховна діяльність школи, сім'ї з формування в учнів моральної свідомості, розвитку морального почуття, навичок, умінь, відповідної поведінки.

Моральне виховання розпочинається в сім'ї, продовжуючись у процесі соціалізації особистості. Його основу складають загальнолюдські та національні цінності, моральні норми, які є регуляторами взаємовідносин у суспільстві. Серед таких норм – гуманізм і демократизм, що відображаються в ідеалі вільної людини з високорозвиненим почуттям власної гідності, поваги до гідності іншої людини. Моральне виховання передбачає формування в дітей

почуття любові до батьків, вітчизни, правдивості, справедливості, чесності, скромності, милосердя, готовності захищати слабших, шляхетного ставлення до жінки, благородства, інших чеснот. Моральне виховання характеризують поняття: мораль, моральний ідеал, моральний кодекс, моральні норми, моральні переконання, почуття та якості.

Екологічне виховання – систематична педагогічна діяльність, спрямована на розвиток у людини культури, взаємодії з природою.

Завдання екологічного виховання полягає в нагромадженні, систематизації, використанні екологічних знань, вихованні любові до природи, бажання берегти і примножувати її, у формуванні вмінь і навичок діяльності в природі. Зміст його полягає в усвідомленні того, що світ природи є середовищем існування людини, тому вона має бути зацікавлена в збереженні його цілісності, чистоти, гармонії. Екологічне виховання неможливе без уміння осмислювати екологічні явища, робити висновки щодо стану природи, виробляти способи розумної взаємодії з нею. Ці уміння учні набувають на уроках та в позаурочній діяльності. Водночас естетична краса природи сприяє формуванню почуттів обов'язку і відповідальності за її збереження, спонукає до природоохоронної діяльності, запобігання нанесенню збитків природі.

Статеве виховання – процес засвоєння підростаючим поколінням знань про взаємини статей, формування культури поведінки і потреб керуватися у стосунках з особами протилежної статі нормами моралі.

Воно полягає у формуванні духовності, високих моральних якостей в юнаків і дівчат, норм поведінки, відповідальності за свої вчинки, культури дружби, кохання, інтимних почуттів.

Правове виховання – виховна діяльність сім'ї, школи, правоохоронних органів, спрямована на формування правової свідомості та правомірної поведінки дітей.

Потреба широкого правового виховання молоді зумовлена зростанням творчої, організуючої, координуючої ролі права в соціальному, політичному й економічному розвитку суспільства. Правове виховання покликане забезпечити формування у молоді високої правової культури, яка передбачає глибокі правові знання і прагнення поглиблювати їх, свідоме ставлення до прав та обов'язків, повагу до законів і правил людського співжиття, готовність дотримуватися і сумлінно виконувати їх.

Трудове виховання – виховання свідомого ставлення до праці через формування звички та навиків активної трудової діяльності.

Завдання трудового виховання зумовлені потребами існування, самоутвердження і взаємодії людини в суспільстві та природному середовищі.

Естетичне виховання – педагогічна діяльність, спрямована на формування здатності сприймати і перетворювати дійсність за запонами краси.

Метою естетичного виховання є високий рівень естетичної культури особистості, її здатність до естетичного освоєння дійсності.

Фізичне виховання – система заходів, спрямованих на зміцнення здоров'я людини, загартування її організму, розвиток фізичних можливостей, рухових навичок і вмій.

Його завданням є створення оптимальних умов для забезпечення оптимального фізичного розвитку особистості, збереження її здоров'я, отримання знань про особливості організму, фізіологічні процеси в ньому, набуття санітарно-гігієнічних умінь та навичок догляду за власним тілом, підтримання і розвиток його потенціальних можливостей.

3. *Методи і форми виховання у вищому навчальному закладі.*

Загальні методи виховання традиційно класифікуються залежно від їх функціональної спрямованості. На цій основі виділяють такі три групи методів:

- формування світогляду й духовно-аксіологічних орієнтацій;
- методи організації діяльності і формування поведінки;
- методи стимулювання та коригування поведінки і діяльності особистості.

У цілому структуру методів виховання можна змодельовати за такою схемою (рис. 9.1).

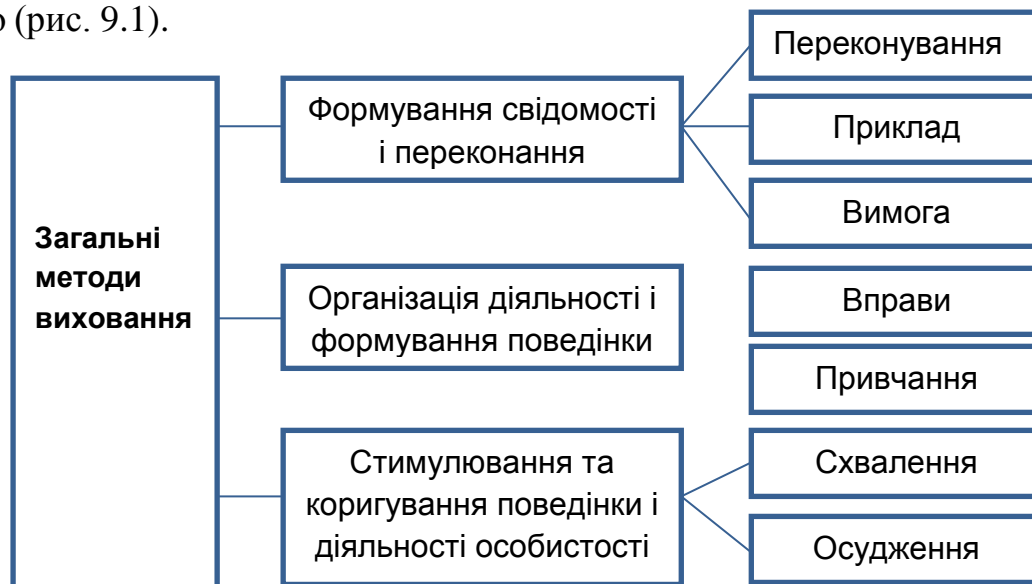

Рисунок 9.1. – Структура методів виховання

Коротко зупинимося на характеристиці основних методів виховання.

Переконання – це метод, що передбачає навмисний ціле-спрямований вплив на свідомість, волю і почуття вихованців з метою формування в них стійких переконань. Переконання — провідний спосіб впливу педагога на вихованців з використанням такого важливого засобу, як слово. Для реалізації вимог методу переконання використовують низку прийомів, які є складовим методом. Це пояснення, розкриття наслідків дій, бесіда, диспут, звернення до почуттів совісті й честі та ін.

Приклад – метод виховання, який передбачає організацію взірця для наслідування з метою оптимізації процесу соціально-го успадкування.

Важливе місце в системі методів займає *вимога* як метод педагогічного впливу на свідомість вихованця з метою викликати, стимулювати або загальмувати окремі види його діяльності. Метод вимоги перебуває в тісному зв'язку з іншими методами. Ефективність виховної роботи багато в чому залежить від поєднання методів, зокрема, методу переконування із системою вимог.

У вищих навчальних закладах особливо важливо розробити, по-перше, систему правил, забезпечити на першому етапі дію методу переконування та прикладу з боку педагогів і, по-друге, запровадити дієвість вимог. Тоді налагоджується педагогічно доцільний темп і ритм життєдіяльності.

Вправи – це метод виховання, що передбачає планомірне, організоване, повторне виконання певних дій з метою оволодіння ними, підвищення їх ефективності та формування умінь і навичок.

Окреме місце у процесі формування умінь та навичок, оволодіння досвідом поведінки займає метод *привчання*, що передбачає організацію планомірного і регулярного виконання вихованцями певних дій з елементами примусу, обов'язковості з метою формування конкретних звичок у поведінці.

Окрему групу становлять методи, які спрямовані на організацію діяльності та формування поведінки вихованців. Це *схвалення* та *осудження*. *Схвалення* – це спосіб педагогічного впливу на особистість, що виражає позитивну оцінку вихователем поведінки вихованця з метою закріплення позитивних якостей і стимулювання до діяльності. *Осудження* – це метод виховання, що передбачає вплив педагога на особистість вихованця з метою осуду чи гальмування його негативних дій і вчинків.

У процесі виховання не буває однакових ситуацій і стандартних підходів до використання тих чи тих методів. Багато тут залежить від знань, таланту, досвіду і творчості вихователя. Тому слушною залишається думка А.С. Макаренка: «...Ніякого засобу не можна розглядати відокремлено від системи. Ніякого засобу взагалі, хоч би який ви взяли, не можна визнати ні добрим, ні поганим, якщо ми розглядатимемо його окремо від інших засобів, від цілої системи, від цілого комплексу впливів».

4. Куратор академічної групи.

На посаду куратора академічної групи призначається провідний спеціаліст, досвідчений педагог з урахуванням профілю підготовки фахівців та специфіки діяльності факультету, стажу викладацької роботи у вищому навчальному закладі. Обов'язковою умовою його перебування на цій посаді є викладання лекційного курсу чи ведення семінарсько-практичних занять в академічній групі.

Діяльність куратора здійснюється на підставі Статуту закладу, Концепції виховної роботи з огляду на особливості й традиції закладу. Зміст його діяльності визначається Законом України «Про вищу освіту», Державною національною програмою «Освіта» («Україна XXI століття»), «Концепцією виховання дітей та молоді у національній системі освіти», «Національною

доктриною розвитку освіти України у XXI столітті», відповідними інструктивно-методичними документами Міністерства освіти і науки України, а також положеннями, розробленими структурними ланками.

Згідно зі своїм соціальним статусом і функціональними обов'язками куратор академічної групи у своїй діяльності реалізує конкретні виховні функції. Результати його діяльності систематично обговорюються на засіданнях кафедр, радах факультетів, ректоратів та вченій раді згідно з планом роботи навчального закладу.

Діяльність куратора визначається планом виховної роботи, розробленим на навчальний семестр, рік згідно з перспективним та річним плануванням вищого навчального закладу. Адміністративне куратор академічної групи підпорядкований заступнику декана факультету і погоджує свою діяльність з деканом та завідуючими кафедрами.

Куратор академічної групи виконує аналітичну, організаторську та соціальну функції. Аналітична функція передбачає планування та організацію виховної роботи з урахуванням міжособистісних стосунків у колективі, мотивів навчальної та пізнавальної діяльності студентів, рівня їх інтелектуального розвитку, індивідуальних особливостей, соціально-побутових умов життя, стану здоров'я, результатів навчання тощо. Організаторська функція полягає у залученні студентів до різних видів діяльності: пізнавальної, суспільне корисної, ціннісно-орієнтаційної, художньої та ін. Вона забезпечує також надання необхідної допомоги студентському самоврядуванню, творчим групам, радам тощо. Функція соціалізації реалізується у гуманістично орієнтованій взаємодії «педагог – студент». Куратор академічної групи допомагає вихованцю в особистісному розвитку, засвоєнні та прийнятті суспільних норм, цінностей, дотриманні засад духовного повноцінного буття. Він бере на себе місію старшого колеги в оволодінні студентом позитивними соціальними ролями. Водночас сам куратор виступає суб'єктом соціалізації, оскільки переймає та переосмислює соціальний досвід, носієм якого є студентство.

Діяльність куратора потребує високого рівня культури, належної психолого-педагогічної підготовки, відданості педагогічній справі. Лише за такої умови він зможе формувати особистість студента. Змістом діяльності куратора є:

- утвердження в академічній групі державного підходу і відповідальності щодо розв'язання проблем навчально-виховного процесу;
- набуття молоддю соціального досвіду, успадкування духовних надбань українського народу;
- спрямування інтелектуальної активності студентської молоді на обговорювання найактуальніших проблем сьогодення, залучення до роботи у різних сферах наукової діяльності, проведення національно-культурної, просвітницької та організаційно-педагогічної роботи серед молоді, вивчення української мови та історії України;
- формування історичної пам'яті, національної свідомості, гідності та чіткої громадянської позиції;

- допомога студентам в оволодінні новим інтелектуальним баченням світу і визначенні свого місця в ньому, розвиток здібностей, їх повноцінна реалізація в різних ви-дах діяльності;
- формування у студентській групі працездатності і відповідного ставлення до навчально-виховного процесу;
- забезпечення системно-цільового планування виховної роботи, формування у студентської молоді громадянської і соціальної активності шляхом залучення її до різноманітної діяльності;
- постійне співробітництво, співтворчість із студентським активом та органами студентського самоврядування, молодіжними творчими об'єднаннями, рухами, а також організація життєдіяльності колективів академічних груп, розвиток ініціативи, творчості, набуття організаторських знань, вмінь та навичок;
- активне залучення студентів до управління навчально-виховним процесом;
- виховання у студентів інтересу і любові до праці;
- проведення виховної роботи зі студентами, які проживають у гуртожитку, сприяння організації їх здорового способу життя, розв'язання житлово-побутових проблем;
- здійснення постійної психолого-педагогічної діагностики рівня інтелектуального розвитку та моральної вихованості студентів, коригування виховного процесу;
- участь у роботі вченої ради університету, рад факультетів, засідань навчально-методичних, організаційно-виховних комісій, засідань кафедр при обговоренні питань, пов'язаних з роботою групи чи навчанням окремих її студентів;
- внесення пропозицій ректорату, деканам факультетів про матеріальне заохочення студентів та притягнення до відповідальності порушників навчальної дисципліни;
- залучення до виховного процесу батьків студентів. Виконання означених завдань, функцій, реалізація змісту виховної роботи в академічній групі вимагає від куратора необхідного рівня підготовки, а також громадянської та моральної зрілості, любові до людей, певних знань основ педагогіки, психології та методики виховної роботи, конструктивних, організаторських, комунікативних, діагностичних та прикладних умінь.

У своїй діяльності куратор досягає бажаних наслідків за умови, якщо займає стосовно майбутніх спеціалістів позицію старшого колеги, володіє необхідним стилем спілкування зі своїми вихованцями, який допомагає йому переконувати, а не карати, радити, а не диктувати, уважно вислуховувати студентів, підтримувати і пропагувати цінне, що є в їхніх пропозиціях, тактовно застерігати від можливих помилок, виявляючи турботу про формування у них позитивних якостей і подолання недоліків.

Критеріями ефективності управління системою виховної роботи на рівні куратора академічної групи є: рівень вихованості майбутніх фахівців; активність, згуртованість групи; стабільний режим роботи академічної групи, відсутність серйозних випадків порушень трудової та навчальної дисципліни студентами; позитивна мотивація навчально-виховної діяльності студентів, що виявляється у навчально-пізнавальній, науково-дослідній, інших видах діяльності; мікроклімат у групі, що сприяє самореалізації особистості кожного студента; різноманітність форм виховної позааудиторної роботи, що допомагає самореалізації особистості кожного студента; діяльність студентського самоврядування у групі; участь групи у заходах навчального закладу; сприятливі умови проходження адаптаційного періоду студентами 1-го курсу; оволодіння студентами досвідом соціальної поведінки.

Тема 10. Управління навчально-виховним процесом вищого навчального закладу.

1. Керівник вищого навчального закладу та його функції.
2. Керівництво структурними підрозділами вищого навчального закладу.
3. Вчені ради та її компетенції.
4. Наглядова рада та її функції.
5. Робочі органи ВНЗ.
6. Студентське самоврядування.
7. Порядок призначення та звільнення керівника вищого навчального закладу.

1. Керівник вищого навчального закладу та його функції.

Безпосереднє управління діяльністю вищого навчального закладу здійснює його керівник – *ректор (президент), начальник, директор* тощо.

Керівник вищого навчального закладу в межах наданих йому повноважень:

- вирішує питання діяльності вищого навчального закладу, затверджує його структуру і штатний розклад;
- видає накази і розпорядження, обов'язкові для виконання всіма працівниками і структурними підрозділами вищого навчального закладу;
- представляє вищий навчальний заклад у державних та інших органах, відповідає за результати його діяльності перед органом управління, у підпорядкуванні якого перебуває вищий навчальний заклад;
- є розпорядником майна і коштів;
- виконує кошторис, укладає угоди, дає доручення, відкриває банківські рахунки;
- приймає на роботу та звільняє з роботи працівників;
- забезпечує охорону праці, дотримання законності та порядку;
- визначає функціональні обов'язки працівників;
- формує контингент осіб, які навчаються у вищому навчальному закладі;
- відраховує та поновлює на навчання осіб, які навчаються у вищому навчальному закладі;
- контролює виконання навчальних планів і програм;
- контролює дотримання всіма підрозділами штатно-фінансової дисципліни;
- забезпечує дотримання службової та державної таємниці;
- здійснює контроль за якістю роботи викладачів, організацією навчально-виховної та культурно-масової роботи, станом фізичного виховання і здоров'я, організовує побутове обслуговування учасників навчально-виховного процесу та інших працівників вищого навчального закладу;
- разом із профспілковими організаціями подає на затвердження вищому колегіальному органу громадського самоврядування вищого

навчального закладу правила внутрішнього розпорядку та колективний договір і після затвердження підписує його.

Керівник вищого навчального закладу відповідає за провадження освітньої діяльності у вищому навчальному закладі, за результати фінансово-господарської діяльності, стан і збереження будівель та іншого майна.

Для вирішення основних питань діяльності відповідно до статуту керівник вищого навчального закладу створює робочі та дорадчі органи, а також визначає їх повноваження.

Керівник вищого навчального закладу щорічно звітує перед власником (власниками) або уповноваженим ним (ними) органом (особою) та вищим колегіальним органом громадського самоврядування вищого навчального закладу.

Керівник вищого навчального закладу відповідно до статуту може делегувати частину своїх повноважень своїм заступникам та керівникам структурних підрозділів.

При виході на пенсію з посади керівника вищого навчального закладу керівник, який пропрацював на цій посаді не менше двох термінів підряд, може бути призначений на посаду почесного ректора (президента), начальника, директора тощо вищого навчального закладу із виплатою грошового утримання за рахунок навчального закладу в розмірі заробітної плати, яку він отримував перед виходом на пенсію.

Призначення почесного ректора (президента), начальника, директора тощо вищого навчального закладу здійснюється у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України. Умови призначення та виплати грошового утримання визначаються у статуті вищого навчального закладу.

2. Керівництво структурними підрозділами вищого навчального закладу.

Керівництво факультетом здійснює *декан*. Декан факультету може делегувати частину своїх повноважень своїм заступникам.

Декан видає розпорядження, що стосуються діяльності факультету. Розпорядження декана є обов'язковими для виконання всіма працівниками факультету і можуть бути скасовані керівником вищого навчального закладу. Керівник вищого навчального закладу відміняє розпорядження декана, які суперечать закону, статутіві вищого навчального закладу чи завдають шкоди інтересам вищого навчального закладу.

Керівництво відділенням здійснює *завідувач*. Завідувач відділення призначається на посаду керівником вищого навчального закладу з числа педагогічних працівників, які мають повну вищу освіту і досвід навчально-методичної роботи.

Завідувач відділення забезпечує організацію навчально-виховного процесу, виконання навчальних планів і програм, здійснює контроль за якістю викладання навчальних предметів, навчально-методичною діяльністю викладачів.

3. Вчені ради та її компетенції.

Колегіальним органом вищого навчального закладу третього або четвертого рівня акредитації є вчена рада, що утворюється строком до п'яти років (для національного вищого навчального закладу – строком до семи років).

До компетенції вченої ради вищого навчального закладу належать:

- подання до вищого колегіального органу громадського самоврядування проекту статуту, а також змін і доповнень до нього;
- ухвалення фінансових плану і звіту вищого навчального закладу;
- подання пропозицій керівнику вищого навчального закладу щодо призначення та звільнення з посади директора бібліотеки, а також призначення та звільнення з посади проректорів (заступників керівника), директорів інститутів та головного бухгалтера;
- обрання на посаду таємним голосуванням завідувачів кафедр і професорів;
- ухвалення навчальних програм та навчальних планів;
- ухвалення рішень з питань організації навчально-виховного процесу;
- ухвалення основних напрямів наукових досліджень;
- оцінка науково-педагогічної діяльності структурних підрозділів;
- прийняття рішення щодо кандидатур для присвоєння вчених звань доцента, професора, старшого наукового співробітника.

Вчена рада вищого навчального закладу розглядає й інші питання його діяльності відповідно до статуту вищого навчального закладу.

Вчену раду вищого навчального закладу очолює її голова – керівник вищого навчального закладу. До складу вченої ради вищого навчального закладу входять за посадами заступники керівника вищого навчального закладу, декани, головний бухгалтер, керівники органів самоврядування вищого навчального закладу, а також виборні представники, які представляють науково-педагогічних працівників і обираються з числа завідувачів кафедр, професорів, докторів наук; виборні представники, які представляють інших працівників вищого навчального закладу і які працюють у ньому на постійній основі, відповідно до квот, визначених у статуті вищого навчального закладу. При цьому не менш як 75 відсотків загальної чисельності її складу мають становити науково-педагогічні працівники вищого навчального закладу.

Виборні представники обираються вищим колегіальним органом громадського самоврядування вищого навчального закладу за поданням структурних підрозділів, в яких вони працюють.

Рішення вченої ради вищого навчального закладу вводяться в дію рішеннями керівника вищого навчального закладу.

Вчена рада факультету є колегіальним органом факультету вищого навчального закладу третього і четвертого рівнів акредитації.

Вчену раду факультету очолює її голова – декан факультету. До складу вченої ради факультету входять за посадами заступники декана, завідувачі кафедр, керівники органів самоврядування факультету, а також виборні представники, які представляють науково-педагогічних працівників і

обираються з числа професорів, докторів наук, виборні представники, які представляють інших працівників факультету і які працюють у ньому на постійній основі, відповідно до квот, визначених у статуті вищого навчального закладу. При цьому не менш як 75 відсотків загальної чисельності її складу мають становити науково-педагогічні працівники факультету.

Виборні представники обираються органом громадського самоврядування факультету за поданням структурних підрозділів, в яких вони працюють.

До компетенції вченої ради факультету належать:

- визначення загальних напрямів наукової діяльності факультету;
- обрання на посаду таємним голосуванням асистентів, викладачів, старших викладачів, доцентів, декана;
- ухвалення навчальних програм та навчальних планів;
- вирішення питань організації навчально-виховного процесу на факультеті;
- ухвалення фінансових плану і звіту факультету.

Рішення вченої ради факультету вводяться в дію рішеннями декана факультету. Рішення вченої ради факультету може бути скасовано вченою радою вищого навчального закладу.

У вищому навчальному закладі третього або четвертого рівнів акредитації можуть бути створені вчені ради інших структурних підрозділів. їх повноваження визначаються керівником вищого навчального закладу.

4. Наглядова рада та її функції.

У національному вищому навчальному закладі в обов'язковому порядку створюється наглядова рада.

Наглядова рада розглядає шляхи перспективного розвитку вищого навчального закладу, надає допомогу його керівництву в реалізації державної політики у галузі вищої освіти і науки, здійснює громадський контроль за діяльністю керівництва вищого навчального закладу, забезпечує ефективну взаємодію вищого навчального закладу з органами державного управління, науковою громадськістю, суспільно-політичними та комерційними організаціями в інтересах розвитку вищої освіти.

Склад наглядової ради національного вищого навчального закладу затверджується Кабінетом Міністрів України. Положення про наглядову раду національного вищого навчального закладу затверджує голова наглядової ради за погодженням зі спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у галузі освіти і науки.

Термін повноваження наглядової ради становить не менше ніж три роки, але не більше ніж п'ять років.

Наглядова рада може бути створена також у вищому навчальному закладі третього або четвертого рівнів акредитації за погодженням зі спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у галузі освіти і науки або іншим центральним органом виконавчої влади, у підпорядкуванні якого перебуває вищий навчальний заклад.

5. Робочі органи ВНЗ.

Для вирішення поточних питань діяльності вищого навчального закладу третього або четвертого рівнів акредитації створюються робочі органи:

- ректорат;
- деканати.

Положення про робочі органи затверджуються наказом керівника вищого навчального закладу відповідно до статуту вищого навчального закладу.

Для вирішення поточних питань діяльності вищого навчального закладу першого або другого рівнів акредитації створюються робочі органи:

- адміністративна рада;
- приймальна комісія.

Дорадчим органом вищого навчального закладу першого або другого рівнів акредитації є педагогічна рада. Педагогічну раду очолює керівник вищого навчального закладу. До складу педагогічної ради входять заступники директора, завідувачі відділень, завідувачі бібліотеки, голови предметних (циклових) комісій, педагогічні працівники, головний бухгалтер.

Положення про робочі та дорадчі органи затверджуються наказом керівника вищого навчального закладу відповідно до статуту вищого навчального закладу.

Вищим колегіальним органом громадського самоврядування вищого навчального закладу третього або четвертого рівнів акредитації є загальні збори (конференція) трудового колективу.

Порядок скликання вищого колегіального органу громадського самоврядування та його роботи визначається статутом вищого навчального закладу.

У вищому колегіальному органі громадського самоврядування повинні бути представлені всі групи працівників вищого навчального закладу. Не менше ніж 75 відсотків загальної чисельності делегатів (членів) виборного органу повинні становити педагогічні або науково-педагогічні працівники вищого навчального закладу.

Вищий колегіальний орган громадського самоврядування скликається не рідше ніж один раз на рік.

Вищий колегіальний орган громадського самоврядування:

- за поданням вченої ради вищого навчального закладу приймає статут вищого навчального закладу, а також вносить зміни до нього;
- обирає претендента на посаду керівника вищого навчального закладу шляхом таємного голосування і подає свої пропозиції власнику (власникам) або уповноваженому ним (ними) органу (особі);
- щорічно заслуховує звіт керівника вищого навчального закладу та оцінює його діяльність;
- обирає комісію з трудових спорів відповідно до Кодексу законів про працю України;

- за мотивованим поданням наглядової ради або вченої ради вищого навчального закладу розглядає питання про дострокове припинення повноважень керівника вищого навчального закладу;
- затверджує правила внутрішнього розпорядку вищого навчального закладу;
- затверджує положення про органи студентського самоврядування;
- розглядає інші питання діяльності вищого навчального закладу.

Органом громадського самоврядування факультету у вищому навчальному закладі третього або четвертого рівнів акредитації є збори (конференція) трудового колективу факультету.

Порядок скликання органу громадського самоврядування факультету та його роботи визначається статутом вищого навчального закладу.

В органі громадського самоврядування факультету мають бути представлені всі групи працівників факультету. Не менш як 75 відсотків загальної чисельності делегатів (членів) виборного органу повинні становити педагогічні або науково-педагогічні працівники факультету.

Орган громадського самоврядування факультету скликається не рідше ніж один раз на рік.

Орган громадського самоврядування факультету:

- дає оцінку діяльності керівника факультету;
- затверджує річний звіт про діяльність факультету;
- вносить пропозиції керівнику вищого навчального закладу про відкликання з посади керівника факультету;
- обирає виборних представників до вченої ради факультету;
- обирає кандидатури до вищого колегіального органу громадського самоврядування вищого навчального закладу;
- обирає кандидатури до вченої ради вищого навчального закладу.

Вищим колегіальним органом громадського самоврядування вищого навчального закладу першого або другого рівнів акредитації є загальні збори (конференція) трудового колективу.

Вищий колегіальний орган громадського самоврядування скликається не рідше ніж один раз на рік.

Вищий колегіальний орган громадського самоврядування:

- приймає статут вищого навчального закладу, а також вносить зміни до нього;
- обирає претендентів на посаду керівника вищого навчального закладу;
- вносить подання власнику (власникам) про дострокове звільнення керівника вищого навчального закладу;
- щорічно заслуховує звіт керівника вищого навчального закладу та оцінює його діяльність;
- обирає виборних представників до складу конкурсної комісії під час обрання керівника вищого навчального закладу;

- обирає комісію із трудових спорів відповідно до Кодексу законів про працю України;
- затверджує правила внутрішнього розпорядку вищого навчального закладу;
- затверджує положення про органи студентського самоврядування;
- розглядає інші питання діяльності вищого навчального закладу.

б. Студентське самоврядування.

У вищих навчальних закладах створюються органи студентського самоврядування. Органи студентського самоврядування сприяють гармонійному розвитку особистості студента, формуванню у нього навичок майбутнього організатора, керівника. Органи студентського самоврядування вирішують питання, що належать до їх компетенції.

Рішення органів студентського самоврядування мають дорадчий характер.

У своїй діяльності органи студентського самоврядування керуються законодавством, рішеннями спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади у галузі освіти і науки та відповідного центрального органу виконавчої влади, в підпорядкуванні якого перебуває вищий навчальний заклад, статутом вищого навчального закладу.

Основними завданнями органів студентського самоврядування є:

- забезпечення і захист прав та інтересів студентів, зокрема стосовно організації навчального процесу;
- забезпечення виконання студентами своїх обов'язків;
- сприяння навчальній, науковій та творчій діяльності студентів;
- сприяння створенню відповідних умов для проживання і відпочинку студентів;
- сприяння діяльності студентських гуртків, товариств, об'єднань, клубів за інтересами;
- організація співробітництва зі студентами інших вищих навчальних закладів і молодіжними організаціями;
- сприяння працевлаштуванню випускників;
- участь у вирішенні питань міжнародного обміну студентами.

Студентське самоврядування здійснюється на рівні студентської групи, факультету, гуртожитку, вищого навчального закладу. Залежно від контингенту студентів, типу та специфіки вищого навчального закладу студентське самоврядування може здійснюватися на рівні курсу, спеціальності, студентського містечка, структурних підрозділів вищого навчального закладу.

Вищим органом студентського самоврядування є загальні збори (конференція) студентів вищого навчального закладу, які:

- ухвалюють положення про студентське самоврядування;
- обирають виконавчі органи студентського самоврядування та заслуховують їх звіти;

– визначають структуру, повноваження та порядок обрання виконавчих органів студентського самоврядування.

Органи студентського самоврядування можуть мати різноманітні форми (сенат, парламент, старостат, студентська навчальна (наукова) частина, студентські деканати, ради тощо).

7. Порядок призначення та звільнення керівника вищого навчального закладу.

Кандидат на посаду керівника вищого навчального закладу третього або четвертого рівнів акредитації повинен бути громадянином України, вільно володіти українською мовою, мати вчене звання професора, науковий ступінь доктора або кандидата наук і стаж науково-педагогічної діяльності не менше ніж десять років.

Конкурс на заміщення посади керівника вищого навчального закладу третього або четвертого рівнів акредитації оголошується власником (власниками) або уповноваженим ним (ними) органом (особою) кожні п'ять років (посади керівника національного вищого навчального закладу – кожні сім років). Власник (власники) або уповноважений ним (ними) орган (особа) приймає пропозиції щодо претендентів, які відповідають вимогам цього Закону, до вищого колегіального органу громадського самоврядування вищого навчального закладу для голосування.

Вищий колегіальний орган громадського самоврядування обирає і рекомендує власнику (власникам) або уповноваженому ним (ними) органу (особі) кандидатури претендентів на посаду керівника вищого навчального закладу третього або четвертого рівнів акредитації, які набрали не менше ніж 30 відсотків голосів від статутного складу вищого колегіального органу громадського самоврядування вищого навчального закладу під час голосування. Кожен член виборного органу може голосувати лише за одну кандидатуру. Власник (власники) або уповноважений ним (ними) орган (особа) зобов'язаний (зобов'язана) призначити одну з рекомендованих кандидатур строком до п'яти років (для національного вищого навчального закладу – строком до семи років) на умовах контракту.

У разі, якщо жоден з претендентів на посаду керівника вищого навчального закладу третього або четвертого рівнів акредитації не набрав у першому турі потрібної кількості голосів (30 відсотків від статутного складу вищого колегіального органу громадського самоврядування вищого навчального закладу), проводиться другий тур виборів. До голосування у другому турі допускається не більше двох кандидатів з числа тих, хто набрав у першому турі найбільшу кількість голосів. Якщо у другому турі виборів жоден з кандидатів на посаду керівника не набрав 30 відсотків голосів від статутного складу вищого колегіального органу громадського самоврядування, конкурс оголошується повторно.

Якщо в результаті повторного конкурсу жоден з кандидатів не набрав 30 відсотків голосів від статутного складу вищого колегіального органу

громадського самоврядування, власник (власники) або уповноважений ним (ними) орган (особа) до проведення нових виборів призначає на умовах контракту виконуючого обов'язки керівника вищого навчального закладу на строк не більше ніж два роки.

Якщо вищим колегіальним органом громадського самоврядування вищого навчального закладу подана власнику (власникам) або уповноваженому ним (ними) органу (особі) на затвердження одна кандидатура, яка набрала більше 30 відсотків голосів виборців, власник (власники) або уповноважений ним (ними) орган (особа) може не призначити рекомендовану кандидатуру, у зв'язку з чим він подає вищому колегіальному органу громадського самоврядування вищого навчального закладу мотивоване заперечення (в тому числі у разі порушення визначеної цим Законом процедури проведення конкурсу). Вищий колегіальний орган громадського самоврядування вищого навчального закладу розглядає заперечення власника (власників) або уповноваженого ним (ними) органу (особи) і виносить своє рішення. У іншому випадку відбувається повторне висунення кандидатур на посаду керівника вищого навчального закладу. Якщо вищий колегіальний орган громадського самоврядування при повторному голосуванні підтверджує двома третинами голосів від свого статутного складу своє рішення щодо рекомендованої власнику (власникам) або уповноваженому ним (ними) органу (особі) кандидатури керівника вищого навчального закладу, власник (власники) або уповноважений ним (ними) орган (особа) зобов'язаний (зобов'язана) призначити цю кандидатуру на посаду керівника вищого навчального закладу.

Керівник вищого навчального закладу третього або четвертого рівнів акредитації може бути звільнений з посади власником (власниками) або уповноваженим ним (ними) органом (особою) на підставах, визначених трудовим законодавством, а також за порушення статуту вищого навчального закладу та умов контракту. Керівник вищого навчального закладу третього або четвертого рівня акредитації може бути звільнений з посади у зв'язку із прийняттям рішення про його відкликання органом, який його обрав на посаду. Клопотання про відкликання керівника може бути внесено до вищого колегіального органу громадського самоврядування вищого навчального закладу не менше як половиною статутного складу Вченої ради вищого навчального закладу. Рішення про відкликання керівника вищого навчального закладу третього або четвертого рівня акредитації приймається двома третинами голосів за присутності не менше як двох третин статутного складу вищого колегіального органу громадського самоврядування вищого навчального закладу.

Кандидат на посаду керівника вищого навчального закладу першого або другого рівнів акредитації повинен бути громадянином України, вільно володіти українською мовою, мати вищу освіту, відповідну підготовку та стаж педагогічної роботи у вищих навчальних закладах відповідного профілю не менше ніж п'ять років.

Конкурс на заміщення посади керівника вищого навчального закладу першого або другого рівнів акредитації оголошується власником (власниками) або уповноваженим ним (ними) органом (особою) кожні п'ять років. Власник (власники) або уповноважений ним (ними) орган (особа) приймає пропозиції щодо претендентів на посаду керівника, які відповідають вимогам цього Закону, і виносить кандидатури претендентів на розгляд вищого органу громадського самоврядування для голосування.

Вищий орган громадського самоврядування вищого навчального закладу першого або другого рівнів акредитації за результатами голосування може рекомендувати власнику (власникам) або уповноваженому ним (ними) органу (особі) на посаду керівника вищого навчального закладу першого або другого рівнів акредитації кандидатури претендентів, які набрали більше однієї третини голосів під час голосування, або двох претендентів, які набрали найбільшу кількість голосів під час голосування. Кожен член виборного органу може голосувати лише за одну кандидатуру. Власник (власники) або уповноважений ним (ними) орган (особа) зобов'язаний (зобов'язана) призначити на умовах контракту одну з рекомендованих кандидатур.

Керівник вищого навчального закладу першого або другого рівнів акредитації може бути звільнений з посади власником (власниками) або уповноваженим ним (ними) органом (особою) на підставах, визначених трудовим законодавством, а також за порушення статуту вищого навчального закладу та умов контракту.

Власник (власники) новоутвореного вищого навчального закладу або уповноважений ним (ними) орган (особа) призначає на умовах контракту виконуючого обов'язки керівника вищого навчального закладу на термін до проведення виборів керівника вищого навчального закладу, але не більше ніж на два роки.

Список літератури

1. Закон України "Про вищу освіту" // Голос України. – 2014. –6 серпня. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-vii>
2. Закон України «Про загальну середню освіту» – Режим доступу: zakon4.rada.gov.ua/laws/show/651-14
3. Закон України "Про освіту" (зі змінами 2008 року). – Режим доступу: www.osvita.org.ua/xcore/core_session.lib.php on line 64
4. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки. – Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua/images/files/news/12/05/4455.pdf>
5. Указ Президента України № 344/2013 "Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року". – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/documents/15828.html>
6. Васянович Г. П. Педагогічна етика : Навч. посіб. – К. : «Академвидав», 2011. – 248 с.
7. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології : Навч. посіб. [2-е видання, доповнене] – К. : «Академвидав», 2012. – 352 с.
8. Карапузова Н. Д. Основи педагогічної ергономіки : Навч. посіб. / Н. Д. Карапузова, Є. А. Зімниця, В. М. Помогайбо. – К. : «Академвидав», 2012. – 192 с.
9. Малихін О. В. Організація самостійної навчальної діяльності студентів вищих педагогічних навчальних закладів: теоретико-методологічний аспект : монографія / Олександр Володимирович Малихін. – Кривий Ріг : Видавничий дім, 2009. – 307 с.
10. Мешко Г. М. Вступ до педагогічної професії : Навч. посіб. – К. : «Академвидав», 2010. – 200 с.
11. Ортинський В. Л. Педагогіка вищої школи : Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / К. : Центр учбової літератури, 2009. – 472с.
12. Теслюк В. М. Основи педагогічної майстерності : Навчальний посібник / В. М. Теслюк, П. Г. Лузан, Л. М. Шовкун. – К. : ДАККіМ, 2010. – 244 с.
13. Фіцула М. М. Педагогіка вищої школи : Навч. посіб. [2-е видання, доповнене] – К. : «Академвидав», 2014. – 456 с.
14. Хоружа Л. Л. Етичний розвиток педагога : Навч. посіб. – К. : «Академвидав», 2012. – 208 с.
15. Чайка В. М. Основи дидактики : Навч. посіб. – К. : «Академвидав», 2011. – 240 с.